

Zámek v Mnichově Hradišti a jeho proměny v 17.-19. století

Diplomová práce

Studijní program:

N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obory:

Učitelství českého jazyka a literatury

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Mariana Červinková

Vedoucí práce:

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Katedra historie

Zadání diplomové práce

Zámek v Mnichově Hradišti a jeho proměny v 17.-19. století

Jméno a příjmení: **Bc. Mariana Červinková**
Osobní číslo: P17000702
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Zadávající katedra: Katedra historie
Akademický rok: **2017/2018**

Zásady pro vypracování:

Studentka vytvoří za základě archivních rešerší a studia odborné obecné i regionální literatury přehledný výklad o stavebněhistorickém vývoji zámku v Mnichově Hradišti coby panského sídla a jeho využití během 17.-19. století.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Muzeum města Mnichovo Hradiště

Národní archiv Praha, f. Stará manipulace, Nová manipulace, ČFVU Dílo

Státní oblastní archiv Praha, f. Rodinný archiv Valdštejnů, Velkostatek Mnichovo Hradiště

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, f. Okresní muzejní spolek

Národní památkový ústav Praha, SHP zámek Mnichovo Hradiště, 1974

Literatura:

ANDĚL, Rudolf et al. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3, Severní Čechy. Praha: Svoboda, 1984.

FIŠERA, Zdeněk. Hrady a tvrze na Mladoboleslavsku. Mladá Boleslav: Okresní muzeum Mladá Boleslav, 2002. ISBN 80-238-9436-6.

HORÁČKOVÁ, Svatava. Správa valdštejnských statků na Mnichovohradištsku v druhé polovině 17. století in Sborník archivních prací. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR 43, 1983, č. 2, s. 390-442.

HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva, BEZDĚK Ladislav. Zámek Mnichovo Hradiště. Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013. 978-80-86516-54-7.

HRBEK, Jiří. Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století. Praha: Togga, 2015. ISBN 978-80-7476-082-2

HRBEK, Jiří. Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740. Praha: NLN, 2013. ISBN 978-80-7422-233-7.

REJCHRTOVÁ, Noemi. Václav Budovec z Budova. Praha: Melantrich, 1984.

SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze Království českého 10. Boleslavsko. 3. vyd. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-85794-84-5.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Dějinné paměti okresu mnichovohradištského. 1. díl. Praha: Okresní výbor Mnichovo-Hradištský, 1917.

VLČEK, Pavel. Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. 2. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-028-4.

Vedoucí práce:

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.
Katedra historie

Datum zadání práce: 30. dubna 2018
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

24. července 2020

Bc. Mariana Červinková

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu PhDr. Milanu Svobodovi, Ph.D. za vedení této diplomové práce a za jeho rady a připomínky. Poděkování patří také paní Ing. Soně Švábové, správce zámek a zámeků, paní Mgr. Janě Dumkové, vedoucí městského muzea v Mnichově Hradišti, a Mgr. Jakubu Altmanovi. Nemůžu opomenout zmínit paní Mgr. Svatavu Horáčkovou za pomoc při práci s prameny a Františka Plaňanského st. a jeho manželku Janu, kteří spravovali zámek v letech 1978–1992 a kteří mi zapůjčili mnoho průvodcovských textů a dalších materiálů. Poděkování za ochotu poradit zaslouží také pracovníci archivů a dalších institucí, které jsem navštívila.

Anotace

Diplomová práce se zabývá zámek v Mnichově Hradišti a jeho proměnami v 17. – 19. století, jejím konkrétní vymezení jsou léta 1606 až 1833. Popisuje tak zámek od jeho založení Václavem Budovcem z Budova až do schůzky panovníků Svaté aliance. Stěžejní část práce spočívá v zachycení přestavby renesančního šlechtického sídla do barokní podoby na přelomu 17. a 18. století, kterou si zámek zachovává dosud. Pozornost je věnována také historii města Mnichovo Hradiště a osobnostem z rodu Valdštejnů, kteří mnichovohradištský zámek vlastnili. Práce je založena na studiu pramenů a literatury a jejich srovnání.

Klíčová slova

Mnichovo Hradiště, zámek, kostel Tří králů, kaple sv. Anny, baroko, Václav Budovec z Budova, Valdštejnové

Annotation

This master thesis deals with castle in Mnichovo Hradiště and its changes in the 17th–19th centuries, specifically in the years 1606 to 1833. It describes the castle from its foundation by Vaclav Budovec of Budov to the meeting of the Holy Alliance. The main part of the thesis is about description of the rebuilding renaissance aristocratic residence to the baroque appearance at the turn of the 17th and 18th centuries. The castle have the baroque look until nowadays. The attention is focused on the history of the town of Mnichovo Hradiště and personalities of the Wallenstein family who owned the castle. The thesis is based on the work with the archive material and literature and their comparison.

Key words

Mnichovo Hradiště, castle, Church of the Three Kings, St. Anne's Chapel, baroque, Vaclav Budovec of Budov, Wallenstein family

Obsah

1. Úvod	14
2. Kritika pramenů a literatury.....	16
3. Dějiny města Mnichovo Hradiště.....	21
3.1 Obec Mnichovo Hradiště	21
3.2 Toponymie	21
3.3 Mnichovo Hradiště do roku 1602.....	22
3.4 Mnichovo Hradiště v letech 1602–1833.....	26
3.4.1 Mnichovo Hradiště za Václava Budovce z Budova	27
3.4.2 Mnichovo Hradiště jako panské sídlo Valdštejnů	29
3.4.3 Mnichovo Hradiště za Albrechta z Valdštejna a Maxmiliána z Valdštejna....	32
3.4.4 Mnichovo Hradiště za Albrechta Leopolda, Jana Bedřicha z Valdštejna a Karla Ferdinanda z Valdštejna.....	34
3.4.5 Mnichovo Hradiště za Arnošta Josefa z Valdštejna	36
3.4.6 Mnichovo Hradiště za Františka Josefa z Valdštejna a Marie Markéty z Valdštejna rozené Černínové.....	40
3.4.7 Mnichovo Hradiště za Arnošta Františka z Valdštejna a Alžběty z Valdštejna rozené z Fürstenberku.....	42
3.4.8 Mnichovo Hradiště za Vincence z Valdštejna	43
3.4.9 Mnichovo Hradiště za Arnošta Filipa z Valdštejna.....	46
3.4.10 Mnichovo Hradiště za Kristiana Arnošta z Valdštejna v době schůzky panovníků Svaté aliance.....	47
3.4.11 Valdštejnové v Mnichově Hradišti po r. 1833	50
4. Zámecký areál.....	52
4.1 Šlechtická sídla.....	52
4.2 Architektonický význam mnichovohradištského zámku	52
4.3 Dějiny zámku v Mnichově Hradišti.....	53
4.3.1 Zámek Václava Budovce z Budova.....	54

4.3.2	Zámek Albrechta z Valdštejna a Maxmiliána z Valdštejna	55
4.3.3	Zámek Albrechta Leopolda, Jana Bedřicha a Karla Ferdinanda z Valdštejna... ..	56
4.3.4	Zámek Arnošta Josefa z Valdštejna.....	56
4.3.5	Zámek Františka Josefa z Valdštejna a Marie Markéty z Valdštejna rozené Černínové	60
4.3.6	Zámek Arnošta Františka z Valdštejna a Marie Alžběty z Valdštejna rozené z Fürstenberka	62
4.3.7	Zámek Vincence z Valdštejna z Valdštejna	64
4.3.8	Zámek Arnošta Filipa z Valdštejna	64
4.3.9	Zámek Kristiána Arnošta z Valdštejna	67
4.3.10	Úpravy zámku po roce 1833 do roku 2020	67
4.4	Zahrada.....	68
4.5	Stavby v zámecké zahradě	70
4.5.1	Kostel Panny Marie	72
4.5.2	Stáje a konírny	74
4.5.3	Jízdárna	75
4.5.4	Kočárovna	75
4.5.5	Obytné domky v zámeckém areálu.....	76
4.5.6	Skleník	76
4.5.7	Salla terrena.....	77
4.5.8	Oranžerie a fíkovny	79
4.5.9	Klášter, kostel Tří králů a kaple svaté Anny	80
5.	Závěr.....	86
6.	Prameny	89
6.1	Prameny vydané	89
6.2	Prameny nevydané.....	89
6.2.1	Rukopisy	89

6.2.2	Archiv Národního muzea	89
6.2.3	Národní archiv České republiky	89
6.2.4	Státní oblastní archiv v Praze	90
6.2.5	Muzeum Mnichovo Hradiště	90
7.	Literatura.....	91
7.1	Monografie	91
7.2	Časopisecké články	94
7.3	Průvodcovské texty.....	94
8.	Internetové zdroje.....	95
9.	Přílohy	96
9.1	Obrazové přílohy	96
9.2	Majitelé zámku v Mnichově Hradišti podle „oficiální webové prezentace státního zámku“	108
9.2.1	Před úpravou.....	108
9.2.2	Po úpravě, která proběhla na základě mého dotazu.....	109

Obrazová příloha

obr. 1: Znak města Mnichovo Hradiště.....	96
obr. 2: Rytina Friedricha Bernarda Wenera, 1752	97
obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789.....	98
obr. 4: Mapa valdštejnského panství Mnichovo Hradiště, Doksy, Bělá, Nový Berštejn, Ferdinand Wliskripl, rkp., po roce 1810	99
obr. 5: Mapa valdštejnského panství Mnichovo Hradiště, Doksy, Bělá, Nový Berštejn, Ferdinand Wliskripl, rkp., po roce 1810 – detail zámku Mnichovo Hradiště	100
obr. 6: Plán zámku a parku v Mnichově Hradišti. Václav Novotný, 1:45 českým sáhům, 860x600, rkp.....	101
obr. 7: Zámek v Mnichově Hradišti.....	101
obr. 8: Salla terena	103
obr. 9: Konírny	104
obr. 10: Pozůstatky klasicistního skleníku	105
obr. 11: Kostel Tří králů a kaple sv. Anny.....	106
obr. 12: Klasicistní valdštejnská hrobka na severní straně kaple sv. Anny	107

1. Úvod

Tato diplomová práce se zabývá zámek v Mnichově Hradišti a jeho proměnami v 17. až 19. století. Konkrétní datace stěžejní části práci je vymezena rokem 1606, tedy rokem jeho pravděpodobného vybudování, a 1833, kdy se na mnichovohradištském sídle sešli panovníci Svaté aliance. Původní zámek byl vybudován na počátku 17. století v renesančním stylu, dnešní podoba zámku však pochází z období baroka z přelomu 17. a 18. století a řadí se mezi přední barokní sídla v České republice. Lze ale předpokládat, že k úpravám a rekonstrukcím došlo i před schůzkou panovníků Svaté aliance, jelikož v samotné budově, především v zámeckém divadle, a v zámeckém areálu najdeme i klasicistní prvky z přelomu 18. a 19. století. Proto práce má za cíl sledovat proměny zámku až do této významné politické události, se kterou by mohly souviset zmíněné klasicistní prvky.

Práce je rozdělena na dvě části. První seznamuje čtenáře s historií města Mnichova Hradiště, jelikož se budova zámku nachází přímo ve městě a postupně docházelo k přibližování těchto dvou areálů, a s klíčovými událostmi, které se ve městě ve vymezené době udály. Přestože je stěžejní část věnována výše zmíněnému období mezi lety 1606 a 1833, prostor dostala také starší i novější historie. Mapuje tak přerod malého poddanského městečka patřícího cisterciáckým mnichům z nedalekého kláštera v sídelní město valdštejnského rodu a centrum jejich pojizerské domény. Zároveň představí i nejvýznamnější osobnosti vymezeného období, především majitele panství, ale i několik dalších. Právě podle vlastníků zámku je tato práce členěna. Čtenář se tak dozví, co se za kterého vlastníka stalo – v první části ve městě, ve druhé pak přímo na zámku, protože vlastníci zámku měli vliv na celou svou doménu, a které stavební úpravy na něm za kterého majitele probíhaly.

Právě přiřazením událostí a stavebních činností na zámku k jednotlivým majitelům se tato práce liší od všech knih a dalších zdrojů, které jsem při psaní používala. Toto třídění umožňuje lepší orientaci, když si chceme udělat představu o tom, nakolik se daný majitel zasloužil o rozvoj zámku i města, ale také o tom, s jakými problémy se musel vypořádat.

To vše mělo totiž vliv na historii mnichovohradištského zámku a následné stavební úpravy, které na něm probíhaly, což je předmětem druhé, stěžejní části této práce. Ta se ale netýká pouze historické budovy jako takové, nýbrž celého zámeckého areálu, jehož součástí jsou v současnosti francouzská zahrada, *salla terrena*, konírny,

kočárovna, jízdárna, bývalý klášter, kostel Tří králů s kaplí svaté Anny a pozůstatky zámeckého skleníku. Pozornost je věnována i dnes již neexistujícím stavbám – kostelu Panny Marie nebo obytným domkům v zámeckém areálu.

2. Kritika pramenů a literatury

Pro potřeby této práce jsem navštívila několik institucí a archivů:

- Národní památkový ústav: Územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, Sabinova 373/5, 130 11 Praha 3 – Žižkov,
- Národní muzeum: Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha 7, sb. F, G, H, Ch
- Národní archiv České republiky: Oddělení fondů samosprávy a státní správy do r. 1848 a církevních institucí, Milady Horákové 5/133, 160 00 Praha 6, fond Stará manipulace,
- Národní archiv České republiky: Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4, fond Rodový archiv Valdštejnů a Ústřední správa valdštejnských velkostatků.

Ve zmíněných institucích se mi kromě písemných pramenů se podařilo dohledat i několik dobových vyobrazení zámku, které mi také při práci posloužily.

Prameny z Archivu Národního muzea obsahovaly především starší listiny z období 17. století. Bohužel jen minimum z nich se týkalo Valdštejnů žijících v Mnichově Hradišti, část z nich potom soudních spisů nebo spisů církevních. Zajímavý byl text s názvem *Beantwortung* z roku 1828, v němž byla popsána historie města. Z textu není zřejmé, na jaké konkrétní otázky reaguje. Osobně se domnívám, že cílem této odpovědi bylo ukázat starobylost rodu a to, že Valdštejnové na Mnichovohradištsku měli dlouhou tradici, jelikož jsou na začátku textu zmiňováni bratři Jan a Bernat z Valdštejna.

Pracovala jsem také s fondem Stará manipulace z Národního archivu, konkrétně se signaturami P106 a M85 1–9. Zatímco první zmíněné prameny obsahovaly listiny o Mnichově Hradišti, signatura M85 o okolních obcích jako Dobrá Voda, Zásadka, Malobratřice, Dneboh nebo Klášter. Tyto listiny jsem proto v práci nevyužila.

Nahlédla jsem i do listin týkajících se finančních záležitostí Vincence z Valdštejna. Zajímaly mě taktéž dopisy Kristiána z Valdštejna od různých osob,¹ konkrétně to, jestli Kristiánovi nenapsal někdo z účastníků schůzky Svaté aliance. Nic takového jsem nenašla, nutno ale podotknout, že ve fondu Rodinný archiv Valdštejnů lze nalézt velké množství korespondence týkající se Kristiána z Valdštejna.

---

¹ SOA Praha, fond RAV, sign. 4014 V I-23/q.

Z dobových pramenů jsem také pracovala s knihou Jaroslava Schallera *Topographie des Königreichs Böhmen* z roku 1790 a s cestovním deníkem po českých hradech a zámcích Karla Liboslava Krameria z roku 1815. V obou zmíněných knihách se o mnichovohradišťském zámku objevuje jen málo informací, což mě především u Karla Krameria, který většinu míst popisuje velmi poutavě, zklamalo. Bohužel, jak již bylo zmíněno výše, se většina jeho zápisu o Mnichově Hradišti týkala konfliktu s místními Židy a ze zámeckého areálu se jen ve stručnosti zmínil o zahradě.

Práci s prameny znesnadňovala vlastní jména členů z rodu Valdštejnů. Většina z nich totiž měla jako jedno ze jmen Arnošt, často se v rodokmenu opakují také jména František nebo, především zpočátku, Ferdinand. Problém tak často nastal v situacích, kdy na dané listině nebyl zmíněn letopočet, či z jiných důvodů nebylo jasné, ke kterému členovi valdštejnského rodu pramen patří. Ke stejné situaci došlo u Karla Ferdinanda. Mezi listinami z let 1655–1662 se totiž nachází zmínka o tom, že se manželka Karla Ferdinanda, Alžběta Barbora Eusebie, rozená Berková z Dubé a z Lipé, zavázala uhradit mu 38 035 zlatých rýnských za statky Graustovice (dnes Chroustovice) a Zaječice, k čemuž podle daných listin nedošlo.² Protože se tyto statky nacházejí sice ve východních Čechách, nicméně nedaleko od panství Loučeň, které patřilo Karlu Ferdinandovi z Valdštejna, jenž se stal později i majitelem Mnichova Hradiště, mylně jsem se domnívala, že se jedná právě o něj. Na základě jména manželky se ale ukázalo, že zmíněným Karlem Ferdinandem byl myšlen jeho bratranec Jan Karel Ferdinand z Valdštejna, přičemž jeho první křestní jméno v listině zmíněno nebylo.

Při práci jsem vycházela z regionální literatury, encyklopedií a přehledů věnujících se českým hradům a zámkům, z publikací zabývajících se přímo mnichovohradišťskému zámku a literatury o rodu Valdštejnů. Dalším materiálem, který jsem využila, je stavebně-historický průzkum zámku z roku 1977 od Mojžíry Horyny a Luboše Lancingera.

Publikací, v nichž se píše o mnichovohradišťském zámku, existuje mnoho. Přesto jsem se ale musela vypořádat s problémem, kdy jsem mnoho z nich nemohla využít proto, že vycházejí pouze z děl Augusta Sedláčka a Josefa Vítězslava Šimáka a nepřinášejí jiné informace. Některé z nich tak stále navíc píší o již vyvrácené zmluce o renesanční tvrzi (viz kapitola 4.3), čímž se pro mě objevily pochybnosti o jejich

---

² Archiv Národního muzea, H66-9, listiny 1655–1662.

důvěryhodnosti. Renesanční tvrz vyvrátili svým stavebně historickým průzkumem Mojmir Horyna s Lubošem Lancingerem, ze které vychází současná literatura věnující se mnichovohradištskému zámku, stejně tak já ve stěžejní části své práce.

Jedna z knih, v nichž se tato vyvrácená informace objevila, se jmenuje *Historická sídla Středočeského kraje, díl první: Mělnicko, Mladoboleslavsko, Nymbursko*.³ Nejednalo se však o jedinou chybu, která se v této publikaci objevila, přestože už v první větě se píše, že „město Mnichovo Hradiště založil v polovině 12. století řád cisterciáků.“ Jenomže město bylo založeno až o století později, cisterciáci v polovině 12. století ještě neosidlovali ani nedaleký klášter, jak vyplývá z kapitoly 3.3. Další nepřesností je příbuzenský vztah mezi Kryštofem Budovcem a Václavem Budovcem. Zatímco v knize se píše o vztahu otec – syn,⁴ ve skutečnosti byl Václav Kryštofovým synovcem. Stejně tak neodpovídá tvrzení, že Kryštof Budovec z Budova získal Mnichovo Hradiště v roce 1562 a že „Václav Budovec z Budova však panství od něho v druhé polovině 16. století převzal a velmi je hospodářsky zvelebil.“⁵ Ve skutečnosti Kryštof Budovec z Budova získal Mnichovo Hradiště až v roce 1582, Václav Budovec panství zdědil o dvacet let později, jak vyplývá z kapitoly 3.4.1, tedy *Mnichovo Hradiště za Václava Budovce z Budova*. Vzhledem k tomu, že literatura pracuje s rokem 1551 jako letopočtem Václavova narození, není pravdivé ani tvrzení z knihy, že byl popraven ve věku 74 let.⁶ Nevhodně jsou v knize zvoleny také formulace, které se tak stávají zavádějícími: „Roku 1657 zámek vyhořel a jeho tehdejší majitel Arnošt Josef z Valdštejna přistoupil roku 1695 k přestavbě zámku v barokním slohu.“⁷ Arnošt Josef ale zámek koupil až v roce 1675. Autoři knihy také zařazují do stejné doby práce Nicolla Raimondiho (tedy okolo roku 1708) a knihovnu na Duchcově, kterou nechal vybudovat Jan Bedřich z Valdštejna.⁸ Ten ale zemřel roku 1694.⁹

Lépe se pracovalo s publikacemi, které se zaměřují na město Mnichovo Hradiště jako takové, zvláště pak s díly Heleny Průškové.

---

³ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ. *Historická sídla Středočeského kraje. Díl 1. Mělnicko, Mladoboleslavsko a Nymbursko*. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87474-58-7, s. 218.

⁴ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ, pozn. 3, s. 218.

⁵ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ, pozn. 3, s. 218.

⁶ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ, pozn. 3, s. 220.

⁷ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ, pozn. 3, s. 220.

⁸ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ, pozn. 3, s. 220.

⁹ MAREK, Miroslav. *Waldstein 5. Genealogy index* [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <http://genealogy.euweb.cz/waldstein/waldstein5.html#JF>.

O životě Valdštejnů a jejich činnostech psal zajímavě Jiří Hrbek, jehož knihy mi pomohly popsat vliv Valdštejnů na Mnichovo Hradiště a pochopit celkové fungování rodu.

Využila jsem také knihu Zámek Mnichovo Hradiště od Mojmíra Horyny, Květy Křížové a Evy Lukášové, která popisuje minulost i současnost mnichovohradištského zámku. Vzhledem k tomu, že hlavním autorem je Mojmír Horyna, publikace se v mnohém shoduje se stavebně historickým průzkumem zámku.

Užitečná byla také malá knížka Rostislava Vojkovského s názvem Mnichovo Hradiště. Popisuje totiž zámecký areál a jeho postupný vývoj. Opět je třeba zmínit, že jako hlavní zdroj taktéž používal stavebně historický průzkum Mojmíra Horyny a Luboše Lancingera. Zároveň se v této publikaci objevují i nepřesnosti. Jako jeho největší omyl vidím tvrzení o tom, že ke zboření kostela Panny Marie (podle něj) došlo o téměř dvě stě let dříve, než tomu bylo ve skutečnosti, jak dokládám i dobovými rytinami a podrobněji popisuji v kapitole věnované této stavbě (viz kapitolu 4.5.1).

Velkým pomocníkem mi byly i texty pro průvodce, a to jak ty současné, tak starší. Tyto texty byly nejen zdrojem informací, ale zároveň nabídly i s časem lišící se pohledy na zámek a jeho proměny.

Překvapivě jsem se musela vypořádat s otázkou vlastnictví budovy i města v letech 1655–1661, tedy po smrti Maxmiliána z Valdštejna. Nepředpokládala jsem totiž, že takto zásadní problematika nebude jednoznačná, nicméně jsem se mýlila. Zároveň se jednalo o klíčovou otázku s ohledem na členění kapitol, které jsem pro tuto práci zvolila.

Nejprve jsem vycházela z internetových stránek zámku, na nichž se psalo, že po Maxmiliánovi získal zámek jeho nejstarší syn Ferdinand Arnošt a po něm Karel Ferdinand¹⁰ a zpočátku jsem nepředpokládala, že by tomu mohlo být jinak. Ve stavebně historickém průzkumu se o Ferdinandu Arnoštovi vůbec žádná zmínka nenachází, ale zámek rovnou přisuzuje Karlu Ferdinandovi.¹¹ Vladimír Budil¹²

---

¹⁰ Majitelé panství. *Státní zámek Mnichovo Hradiště* [online]. [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: <https://www.zamek-mnichovohradiste.cz/cs/o-zamku/Majitele-mh>.

¹¹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER. *Mnichovo Hradiště. Státní zámek: Stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1977, s. 8.

¹² BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL. *700 let Mnichova Hradiště 1279–1979*. Mnichovo Hradiště: Městský národní výbor, 1979, s. 20.

a Svatava Horáčková¹³ pracovali s tím, že po Maxmiliánovi Mnichovo Hradiště zdědil Albrecht Leopold, po něm Jan Bedřich a teprve od něj koupil město Karel Ferdinand. S otázkou jsem se proto obrátila na vedení zámku. Přestože zmíněný seznam nesl název „Majitelé panství“, v odpovědi mi bylo vysvětleno, že se jednalo o rodovou posloupnost. Na základě mého dotazu došlo v květnu 2020 k úpravě seznamu majitelů (viz přílohu 9.2).¹⁴

V případě, že by skutečně zámek po Maxmiliánovi zdědil nejstarší syn Ferdinand Arnošt, nabízela by se otázka, proč po jeho smrti nezískal Mnichovo Hradiště jeho syn Arnošt Josef, ale Karel Ferdinand.

---

¹³ HORÁČKOVÁ, Svatava. *Správa valdštejnských statků na Mnichovohradištsku v druhé polovině 17. století*, in: Sborník archivních prací. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR, 33, 1983, č. 2, s. 392–393.

¹⁴ Majitelé panství. *Státní zámek Mnichovo Hradiště* [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: <https://www.zamek-mnichovohradiste.cz/cs/o-zamku/Majitele-mh>.

3. Dějiny města Mnichovo Hradiště

Tato kapitola představí obec Mnichovo Hradiště a především jeho dějiny. Dějiny města mnohdy souvisejí s událostmi odehrávajícími se přímo na zámku. Majitel celého panství pobýval od 17. století přímo na mnichovohradištském sídle.

3.1 Obec Mnichovo Hradiště

Mnichovo Hradiště je obec s rozšířenou působností, v níž k 1. 1. 2020 žilo 8846 obyvatel.¹⁵ Nachází se na severu Středočeského kraje 13 km severovýchodně od Mladé Boleslavi. Stejně jako o několika dalších městech v jeho okolí se i o Mnichově Hradišti říká, že je „vstupní branou do Českého ráje“. Městem protéká řeka Jizera, do které se zde vlévá potok Zábrdka. Většina turistů zamíří na zámek, kterému je věnována tato práce a který jim nabízí tři okruhy – první je věnován zámeckým interiérum, druhý schůzce panovníků Svaté aliance a zámeckému divadlu a návštěvníci třetího okruhu si prohlédnou kostel Tří králů s kaplí svaté Anny, v níž se nachází hrob Albrechta z Valdštejna. Mezi další významná a atraktivní místa ve městě patří muzeum, jež je umístěno přímo v části zámku, a barokní kostel svatého Jakuba nedaleko od náměstí. V okolí města lze navštívit mnoho historických míst, například nedaleký klášter v obci Klášter Hradiště, v němž v současnosti sídlí pivovar a který přímo souvisí se vznikem Mnichova Hradiště. V blízkosti se nacházejí také zříceniny hradů Michalovice, Zvířetice a Valečov, které taktéž spadaly do markvartické a později valdštejnské domény, nebo hrad Kost. Na nedalekém vrchu Mužský je umístěn památník obětem prusko-rakouských válek, které v roce 1866 zasáhly i mnichovohradištské okolí.

3.2 Toponymie

Město Mnichovo Hradiště se původně jmenovalo pouze Hradiště. Jednalo se městečko, které založili mniši z nedalekého z cisterciáckého kláštera stojícího ve stejnojmenné obci Hradiště, dnešního Kláštera Hradiště nad Jizerou (viz kapitolu 3.3) a které postupně splynulo s rybářskou vsí Rybitví. Aby se obě Hradiště odlišila, dnešní Mnichovo Hradiště užívalo postupně několik názvů – například Gredis monachorum (Hradiště mnichů) nebo Hradiště nad Jizerou. Od roku 1854 se pak úředně jmenovalo Hradiště Mnichové, zároveň se ustálil název pro původní Hradiště na Klášter Hradiště.

---

¹⁵ Počet obyvatel v obcích - k 1. 1. 2020: Tab. 3 Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2020. Český statistický úřad [online]. 30. 4. 2020 [cit. 2020-05-14]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112019>.

V roce 1886 došlo ke konečnému přejmenování Hradiště Mnichového na Mnichovo Hradiště.¹⁶ Už Antonín Profous dodával, že se jedná o pojmenování z jazykového hlediska nesprávné.¹⁷ To více rozvádějí Rudolf Šrámek s Ivanem Luttererem, kteří vysvětlují nepřesný název Mnichovo Hradiště tak, že „*přivlastňuje jakoby jedné osobě, ačkoli měla vyjadřovat příslušnost mnichům, jejich řádu.*“¹⁸ Označení Mnichovo Hradiště ale oproti Antonínu Profousovi datují už do let 1869–1872.¹⁹

3.3 Mnichovo Hradiště do roku 1602

První zmínky o místě, na kterém později vzniklo Mnichovo Hradiště, se objevují od 12. století, přestože se vlastní dějiny města začínají psát od století třináctého. Území v této době spadalo do Boleslavského kraje, kde vládli Markvartici.²⁰

Nejstarší dějiny města se vážou k dějinám nedalekého kláštera nacházejícího se v dnešní obci Klášter Hradiště nad Jizerou. Není jisté, kdo tento klášter v roce 1144 nebo 1145 založil, ale „*pozdější právní poměry a hodnověrná tradice nasvědčují, že původcem nového sídla cisterckého byl předek Markvarticů, tedy snad první z nich, Markvart, ne-li jeho neznámý předchůdce.*“²¹ Pro založení kláštera se zde vyskytovaly ideální podmínky – na jeho území se nacházel dostatek prostoru pro stavby, soutok řek Jizery a Zábrdky zaručoval pitnou vodu a ryby. V okolí se nacházely nejen vsi, ale i lesy, které mnichům zajistily klid a samotu.²² Na kopci, na němž klášter vznikl, stál s největší pravděpodobností předtím hrad. Klášter přijal jméno Hradiště.²³

August Sedláček uvádí, že se zpočátku jednalo o klášter benediktinský, do nějž v roce 1177 vstoupili mniši cisterciáctí.²⁴ S tímto tvrzením také pracuje v současnosti i Kateřina Charvátová.²⁵ Vše, co bylo v této době na území nového hradiště a jeho okolí vybudováno, s jistotou vytvořili řeholníci cisterciáckého řádu.²⁶ Týkalo se to

¹⁶ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl I. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947, s. 668.

¹⁷ PROFOUS, Antonín, pozn. 16, s. 668.

¹⁸ LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1997, s. 173.

¹⁹ LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK, pozn. 18, s. 173.

²⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, díl I. Mnichovo Hradiště: 1917, s. 14.

²¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 21–22.

²² ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 22.

²³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého 10. Boleslavsko*. 3. vyd. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-85794-84-5, s. 124–125.

²⁴ SEDLÁČEK, August, pozn. 23, s. 125.

²⁵ CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 3. svazek, *Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1668-1, s. 320–365.

²⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 23.

i dnešního Mnichova Hradiště. Cisterciáci se živili převážně řemesly a obchodem a potřebovali tak obchodní a řemeslné centrum. Poloha kláštera a ani cisterciácký řád nedovolovaly, aby bylo utvořeno přímo v Hradišti, a tak bylo nedaleko, nad rybářskou osadou Rybitví (ta se nacházela v dnešní Budovcově a Arnoldově ulici), založeno městečko se shodným názvem – Hradiště.²⁷ Svrchovanost kláštera nad městem i v současnosti dokazuje erb,²⁸ na němž jsou vyobrazeny dvě zkřížené zlaté opatské berly na červeném štítu. Na jeho vrchu se nachází bílá biskupská mitra, zdobená zlatými stuhami (viz obr. 1: Znak města Mnichovo Hradiště).

Není známa přesná datace založení města, ale stalo se tak před rokem 1279, ze kterého o něm pochází první písemná zmínka.²⁹ Královna Kunhuta byla tou dobou se synem Václavem vězněna Otou Braniborským na nedalekém hradě Bezděz. Josef Vítězslav Šimák píše, že 24. dubna 1279 si Kunhuta vyprosila, aby se mohla v Kuřích Vodech (dnešní Kuřivody) pomodlit v kostele. Syna Václava ale musela mezi tím nechat na hradě a vrátit se, což se také stalo. Proto ji do kostela, tentokrát do Kláštera Hradiště, pustili znovu. *„Podruhé zajela na pobožnost do Kláštera Hradiště, i přijata tu ode všeho konventu dojista s úctou dojemnou. Ale poněvadž do klausury vstoupiti nesměla, pohoštěna v městečku, kdež opat dal vystrojiti hostinu.“*³⁰ Této příležitosti Kunhuta využila k útěku a na Bezděz, kde její syn zůstal, se už nevrátila. Právě tím městečkem, v němž dal opat vystrojit hostinu, bylo dnešní Mnichovo Hradiště.

Koryto řeky Jizery se nacházelo blíže k městu. Na území dnešní zámecké zahrady, v místech, kde dnes stojí socha Václava Budovce z Budova, stál gotický farní kostel Panny Marie (viz kapitolu 4.5.1). *„Na protější planině, kam se ze vsi vjíždělo hlubokým obtížným úvozem, vysazeno bylo nahoře městečko. Původní Hradiště bylo malinké, skládající se jen z rynku a kratičkových ulic, otevřené, bez hradeb a bran.“*³¹ Od většiny měst založených ve 13. století se lišilo tím, že pravoúhlé náměstí bylo otevřeno jen ve třech rozích – severovýchodní roh byl zaoblený a uzavřený, což je patrné dodnes. Zřejmě se na tomto místě už před založením města nacházel nějaký dvorec. Cestě k východu se od počátku říkalo Turnovská (dodnes tato ulice nese totožný název), k jihozápadu vedla ulice Boleslavská (dnes Víta Nejedlého) a k západu vznikla ulice Poříčská (dnes taktéž Poříčská). Tehdejší název cesty vedoucí

²⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 28.

²⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 29.

²⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 29.

³⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 30.

³¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 56.

k Rybitví (dnes ulice Palackého) se nedochoval.³² Z názvu zmíněných ulic (Turnovská, Boleslavská) je zřejmé, jak z obchodního hlediska výhodné místo mniši vybrali pro své obchodní centrum. Velmi brzy se přímo v něm začali usazovat i stálí obyvatelé. Zpočátku mělo město 30 nebo 34 rodin měšťanů, kteří žili v domech okolo náměstí u tržiště, a několik obyvatel bez městských práv bydlících v chalupách a domcích. Uprostřed náměstí stála rychta. Jak se město zvětšovalo, začalo splývat s osadou Rybitví. Na skalce nedaleko náměstí byl vystavěn kostel svatého Jakuba a okolo něj vznikl hřbitov.³³ Obyvatelé města byli od počátku pravděpodobně českého původu, což dokládají křestní jména, jež se objevují v dochovaných urbářích.³⁴

V roce 1420 orebité vedení Hynkem Krušinou z Lichtemburka táhli podél Jizery od Kumburka. Dne 30. dubna došli ke klášteru Hradiště, který vydrancovali a zapálili. S největší pravděpodobností shořelo i blízké městečko Hradiště. Klášter nebyl pro svou původní funkci obnoven.³⁵ Na jeho místě byl v polovině 16. století vystavěn renesanční zámek s pivovarem. Po husitských válkách získal městečko Hradiště i klášter Hradiště Jan Čapek ze Sán.³⁶ Městečko Hradiště bylo znovu vypáleno v roce 1468, kdy ho spravoval rod Berků z Dubé. Tehdy se do města vypravili žoldněřští křižáci v čele s Jaroslavem ze Šternberka a s Jindřichem z Hlohova, kteří byli najati hornolužickým Šestiměstím.³⁷

V roce 1493 koupil město král Vladislav II. Jagelonský, od kterého ho výměnou za Hradišťko u Chlumce nad Cidlinou získali Hradiště bratři Jan a Bernat z Valdštejna ze skalské větve tohoto rodu.³⁸ V roce 1506 obdrželi od krále Vladislava Jagellonského povolení opravit a zvelebit město. Mohli také znovu postavit most přes řeku Jizeru mezi městečkem Hradiště a klášterem a lávku mezi Drahobylí a Poříčím a vybírat na nich mýto. Také mohli obnovit poplatky, které byly v minulosti vypláceny klášteru. V roce 1508 pak získali povolení postavit krčmu u lávky nad Hradištěm.³⁹

V roce 1512 postoupili Valdštejnové svá práva na hradišťské panství Janu Svojanovskému z Bozkovic, ale brzy se ukázalo, že má peníze půjčené a věřitelé je

---

³² ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 56.

³³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 56.

³⁴ *Zámek Mnichovo Hradiště: Úvod do historie zámku Mnichovo Hradiště*. Průvodcovský text. Mnichovo Hradiště, 2014, s. 2.

³⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 137.

³⁶ SEDLÁČEK, August, pozn. 23, s. 125.

³⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 153. (August Sedláček píše o r. 1470: SEDLÁČEK, August, pozn. 23, s. 125, Karel Kuča o r. 1467: KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 4. díl, Ml-Pan. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-16-8, s. 76).

³⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 154.

³⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 155.

chtěli zpět, což znamenalo mnohaleté spory a následné soudy. Jan Svojanovský proto také část Hradiště zastavil Janu Špetlovi z Janovic.⁴⁰ Spory se i po smrti Jana Svojanovského táhly až do roku 1529, kdy zasáhl král Ferdinand, který uspokojil věřitele a od Hynka Špetleho získal jeho část města. Ferdinand následně prodal svůj podíl Hradiště Janu z Vartemberka z děčínské větve tohoto rodu.⁴¹ Zatímco Jan z Vartemberka byl královým stoupencem, jeho syn Adam se v roce 1547 postavil při prvním stavovském odboji do opozice⁴², která byla poražena. Přestože Vartemberkové přišli téměř o všechnen svůj majetek ve prospěch krále, zůstalo jim hradištské a zvířetické panství, ale jen jako manství královské.⁴³ Adam z Vartemberka se rozhodl koupit zpět panství rohozecké a hruboskalské, proto musel prodat to, co měl.⁴⁴ Hradiště tak v roce 1555 získala královská komora. O rok později prodal Zvířeticko a Bakovsko svým strýcům Jindřichovi, Abrahamovi a Janovi z Vartemberka na České Kamenici.⁴⁵

V květnu roku 1556 koupil část Hradištska Jiří z Labouně. Druhou část, „*totiž Klášter Hradiště pustý a sbořený, dvůr tam, město Hradiště s lesy, rybníky, platy atd.*“ koupil později společně se svým švagrem Jindřichem Žibřidem z Velechova za 5500 kop grošů.⁴⁶ V červenci 1557 si obě území rozdělili – Klášter Hradiště zůstal Jiřímu z Labouně, dnešní Mnichovo Hradiště připadlo Jindřichu Žibřidovi z Velechova. Ten kromě samotného městečka získal i Rybitví s kostelem, várečné, tržní a jarmareční právo. Připadly mu i poplatky z masných krámů, vína a od Židů. Získal také kus lesa naproti Klášteru, několik polí, cest, Radešický rybník a část Jizery mezi mostem a Trojanovým mlýnem (dnes Hněvousice).⁴⁷ „*Rozdělení pak se měli o důchody i dluhy, jež zatím vzejdou do dne, kdy smlouva nabude platnosti, rovněž o obilí, ovoce a ryby, vylovené do sv. Havla, o peníze nápadní a odúmrtí.*“⁴⁸ Podle Sedláčka pak společně sdíleli i most do tvrze na Hradišti, vězení a příkop okolo tvrze,

⁴⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 156–157.

⁴¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 158–159.

⁴² O stavovském odboji z roku 1547 pojednává sborník příspěvků VOREL, Petr (ed.): *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997*. Pardubice – Praha: Východočeské muzeum; Historický ústav Akademie věd České republiky: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1999, 204 s., ISBN:80-86046-34-6.

⁴³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 161–162.

⁴⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 161.

⁴⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 165–166.

⁴⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 183.

⁴⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 184.

⁴⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 185.

zvonici a palác na tvrzi,⁴⁹ nicméně tato informace byla později vyvrácena (více viz kapitolu 4.3.1). Klášteru připadl i jeden panský dům v Hradišti. Také se domluvili, že prodej zboží bude probíhat výhradně mezi nimi, „*teprve kdyby druh druhu půl léta napřed dal věděti a ten odmít, může pak vjíti na trh s kýmkoli.*“⁵⁰

Po smrti Jindřicha Žibřida získal Hradiště jeho syn Adam. S manželkou Krescencií, dcerou Jana z Habartic a v Boleslavi, neměli potomky, a tak v roce 1578 žádal císaře o souhlas odkázat svůj majetek dle svého uvážení. V roce 1579 Adam zemřel a Krescencie se tak stala majitelkou Hradiště. V roce 1582 se znovu vdala, vzala si Kryštofa Budovce z Budova.⁵¹ Když v roce 1602 zemřel, odkázal svůj majetek synovci Václavu Budovcovi z Budova⁵² (viz kapitolu 3.4.1).

Mezi prameny z Archivu Národního muzea je text z 6. srpna 1828 s názvem Beantwortung⁵³ (Odpověď). Jedná se o odpovědi na otázky, které obsahoval dopis od c. k. kanceláře Josefa Eichlera ze 7. června téhož roku. Jednotlivé odpovědi jsou číslovány, přičemž čtvrtá reakce popisuje dějiny města od časů bratrů Jana a Bernata z Valdštejna po rok 1798, kdy bylo potvrzeno, že vlastníkem zámku s městem se po smrti Vincence z Valdštejna v roce 1797 stal jeho syn Arnošt Filip z Valdštejna. Odpověď se zaměřuje pouze na vybrané osobnosti, nelze proto na základě dopisu sestavit posloupnost majitelů města. Pozornost v dopisu je věnována převážně konci 14. století, století patnáctému a osobnosti Václava Budovce z Budova. O pánech z rodu Valdštejnů počínaje Maxmiliánem se nedozvídáme mnoho informací. Protože, jak již bylo zmíněno, jsou prvními zmíněnými majiteli bratři Jan a Bernat z Valdštejna, domnívám se, že dopis mohl upozorňovat na počátky Valdštejnů v Mnichově Hradišti, možná dokonce obhajovat jejich legitimitu jakožto vlastníků.

3.4 Mnichovo Hradiště v letech 1602 – 1833

V této kapitole přiblížím významné osobnosti, především majitele mnichovohradištského zámku, a významné události této doby, které měly vliv na dění ve městě a mnohdy přímo souvisely se zámkem a jeho nejbližším okolím. Tato datace představuje období od založení zámku v Mnichově Hradišti do schůzky panovníků Svaté aliance, která se na zámku konala.

⁴⁹ D. Z. 53 M 24 in ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 185.

⁵⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 185.

⁵¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 199–200.

⁵² ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 204.; Šimák píše o roce 1603, zatímco ostatní zdroje uvádějí rok 1602.

⁵³ Archiv Národního muzea, sb. G6, *Hradiště Mnichovo*.

V tomto období se vystřídalo 11 mužských majitelů zámku, dvě ženy, které byly regentkami za své nezletilé syny, a krátce ho navíc vlastnila česká královská komora. Je zajímavé, že žádný z nich se nemusel vypořádat s vážnějšími konflikty se svými poddanými,⁵⁴ jak bude popsáno v následujících kapitolách. Prvním z vlastníků mnichovohradištského zámku byl Václav Budovec z Budova. Po jeho popravě a následné konfiskaci zámku získali sídlo Valdštejnové, jmenovitě Albrecht z Valdštejna, Maxmilián z Valdštejna, Albrecht Leopold z Valdštejna, Jan Bedřich z Valdštejna, Karel Ferdinand z Valdštejna, Arnošt Josef z Valdštejna, František Josef z Valdštejna, jeho manželka Marie Markéta z Valdštejna rozená Černínová, Arnošt František z Valdštejna, jeho manželka Alžběta z Valdštejna rozená z Fürstenberku, Vincenc z Valdštejna z Valdštejna, Arnošt Filip z Valdštejna a Kristian Arnošt z Valdštejna, u kterého bude pro tuto práci důležitý první rok jeho držení zámku, konkrétně schůzka panovníků Svaté aliance.

3.4.1 Mnichovo Hradiště za Václava Budovce z Budova

Václav Budovec z Budova se narodil 28. srpna 1551 zchudlému rytíři Adamu Budovcovi z Budova a jeho manželce Johance z Chlumu.⁵⁵ Od mládí projevoval zájem o vzdělání, ale studium v Praze ani ve Vídni z finančních důvodů nedokončil.⁵⁶ Ve Vitemberku nedostudoval kvůli personálním změnám na univerzitě.⁵⁷ Poté pravděpodobně pobýval v Ženevě,⁵⁸ kde se spřátelil s předními kalvinisty, se kterými si i později dopisoval.⁵⁹ Od roku 1574 pobýval tři roky ve Francii, kterou právě zmítala náboženská válka, „bezmezně nadšen hugenoty a jejich statečným bojem na život a na smrt.“⁶⁰ Následně pobýval v Anglii⁶¹, Roztokách⁶² a v roce 1777 zamířil do Cařihradu.⁶³

⁵⁴ HRBEK, Jiří. *Mnichovo Hradiště jako valdštejnské rezidenční sídlo* in NAVRÁTIL, Ivo, ed. *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. dubna 2009 v Turnově*. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum), ISBN 978-80-86254-19-7, s. 191.

⁵⁵ REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. Praha: Melantrich, 1984, s. 9.

⁵⁶ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 10–11.

⁵⁷ Václav Budovec se hlásil k Jednotě bratrské, která podle Bohuslava Balbína měla blízko k luteránskému směru Filipa Melanchtona, který se na vitemberské univerzitě uplatňoval. Saský kurfiřt August I. ale vyznával pravověrné luteránství a ostatní směry pro něj byly nebezpečné. Proto byli filipističtí profesori nahrazeni luteránskými. (REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 12–13).

⁵⁸ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 13.

⁵⁹ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 14.

⁶⁰ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 15.

⁶¹ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 16.

⁶² REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 17.

⁶³ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 19.

V roce 1584 se vrátil ze studií a cest do Čech a získal práci jako císařský rada při apelačním soudu.⁶⁴ Na přelomu let 1602 a 1603 Václava Budovce jeho přátelé přesvědčili, aby se stal mluvčím protestantských stavů, které byly utiskovány katolíky. Václav Budovec z Budova si uvědomoval, že se tím vystavuje velkému nebezpečí.⁶⁵ Účastnil se tak sněmu na Pražském hradě v lednu roku 1603, kdy císař žádal stavy o finanční pomoc pro boj proti Turkům.⁶⁶ Tam dne 11. ledna přednesl svou první řeč, což je datum považované za Budovcův vstup do politiky.⁶⁷ Úspěch však nezaznamenal, berně byly vypsány a stavy ani nepředaly supliky a překlad konfese.⁶⁸ Jeho politická kariéra přesto stoupala. Roku 1609 se výrazně podílel na vydání tzv. Rudolfova majestátu, který umožnil obyvatelům českých zemí vyznávat nejen katolickou víru, ale také evangelické odnože křesťanství. Václav Budovec se postupně stal jedním z předních politiků předbělohorské doby, který byl za účast při českém stavovském povstání dne 21. června 1621 popraven na Staroměstském náměstí.

Dne 15. února 1586 se oženil s Annou z Vartemberka, jejíž rodina vlastnila pouze malý šosovní statek u Mladé Boleslavi a se kterou měl poté syna Adama a dceru Magdalenu.⁶⁹ V roce 1602 zdědil po svém strýci Kryštofu Budovcovi z Budova malé panství Mnichovo Hradiště. K němu přikoupil o dva roky později Zásadku a v roce 1612 Kláštersko. Přestože Šimák dále píše, že Budovec nechal původní hradišťskou tvrz patrně roku 1606 přestavět na nový zámek,⁷⁰ Mojmir Horyna s Lubošem Lancingerem ve stavebně-historickém průzkumu mnichovohradišťského zámku existenci tvrze zpochybňují⁷¹ (více viz 4.3.1).

Václav Budovec z Budova pro Mnichovo Hradiště „vymohl právo na čtyři výroční trhy, upravil dědičné právo, platy z trhů a jarmarků měly sloužit obecnímu dobru, udělil třiatřiceti měšťanům várečné právo, řemeslnickým cechům buď potvrdil, nebo dal řády,“⁷² jako například cechu řeznickému. Po osmi letech ale výše zmíněné pivovarnické právo zrušil výměnou za právo výčepu vína, obchodu s obilím a dobyt看em a právo pálit kořalku.⁷³ Svým poddaným vládl dle své víry, kterou byla

⁶⁴ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 24.

⁶⁵ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 31.

⁶⁶ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 40.

⁶⁷ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 39.

⁶⁸ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 44.

⁶⁹ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 24–25.; Josef Vítězslav Šimák oproti tomu píše. „Z manželství toho potom se narodil syn Adam, tuším dítě jediné.“ (ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 220).

⁷⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 221.

⁷¹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s 3–5.

⁷² REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 25–26.

⁷³ DUMKOVÁ, Jana. *Expozice radniční věž*. Mnichovo Hradiště. *Průvodcovský text*. 2019, s. 12.

Jednota bratrská. Dokonce neuplatňoval veškerá svá panská práva, jelikož se mu zdála v rozporu s křesťanstvím – například odúmrt' nechával příbuzným zemřelého, nepožadoval mimořádné roboty, nenutil poddané kupovat panské plodiny ani k tomu, aby své plodiny prodávali jen jemu. Také nechtěl, aby poddaní brali plat od podruhů.⁷⁴ Na druhou stranu byl na ně velmi přísný a v mravních otázkách nekompromisně tvrdý.⁷⁵

V knize *700 let Mnichova Hradiště* je popsáno, jak město vypadalo na počátku 16. století. Uprostřed náměstí stála radnice, dva domy a masné krámy. Jižní stranu náměstí lemovalo šest domů a za uličkou nacházející se za nimi bylo pět budov. Východní stranu náměstí tvořilo pět domů, stejně tak na sever. Po západním okraji náměstí stálo šest domů. Další obytné stavby se nacházelo podél ulic vedoucích směrem od náměstí. Hlavní z nich vedla ke kostelu, jednalo se o dnešní ulici Palackého. Několik chalup stálo pod kostelem. V dnešní Havlíčkově ulici, kde se nacházela židovská čtvrť, byla lázeň. Původní ves Rybitví v této době už splýnula s městem a stala se jeho součástí.⁷⁶

Okolo roku 1600 mělo Hradiště přibližně 1000 obyvatel. Většina z nich byli Češi, od 16. století se v něm začali objevovat i Němci a Italové.⁷⁷ Ve městě se v této době nacházela také škola.⁷⁸ Nejvíce obyvatel se stejně jako Václav Budovec hlásilo k Jednotě bratrské,⁷⁹ což byl podle Josefa Vítězslava Šimáka patrně důvod žhářských útoků v letech 1611 a 1612.⁸⁰ Tento názor zastává také kurátorka mnichovohradištského městského muzea Mgr. Jana Dumková.⁸¹

3.4.2 Mnichovo Hradiště jako panské sídlo Valdštejnů

Mnichovo Hradiště se stalo jedním z předních rezidenčních měst Valdštejnů,⁸² konkrétně její hradecké linie.⁸³ Rezidenční město definuje Jiří Hrbek jako „*specifický urbanistický celek zohledňující přítomnost šlechtického sídla a užívající díky tomu zvláštních privilegií v rovině ekonomické a právní.*“⁸⁴ Jiří Hrbek v poznámce pod

⁷⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 223.

⁷⁵ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 167.

⁷⁶ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef, Stanislav HNÍZDIL, pozn. 12, s. 15–16.

⁷⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 226.

⁷⁸ PROCHÁZKOVÁ, Lenka. *Mnichovo Hradiště a okolí*. Praha: Paseka, 2016. 978-80-7432-686-8, s. 8.

⁷⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 228.

⁸⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 20, s. 241.

⁸¹ E-mailová komunikace z 27. 3. 2020.

⁸² HRBEK, Jiří. *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*. Praha: NLN, 2013. ISBN 978-80-7422-233-7, s. 208.

⁸³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 223.

⁸⁴ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 208–209.

čarou dodává, že při sestavení definice vycházel ze závěru knihy Petra Vorla s názvem *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století* z roku 2001.⁸⁵

Rozdíl mezi městem vrchnostenským, neboli poddanským, a rezidenčním podle Jiřího Hrbka spočívá v tom, že v rezidenčním městě šlechta sídlí, nebo v něm dlouhodobě pobývá. Upozorňuje také na to, že mnohdy docházelo ke střetávání měšťanského a šlechtického života. Pro obec z tohoto vztahu plynuly povinnosti, přímá kontrola vrchností a větší přísnost, ale i výhody jako investice do samotného města a jeho obyvatel kvůli reprezentaci.⁸⁶

Valdštejská doména se skládala převážně z městeček a malých měst, která byla navázána na protoindustriální výrobu a obchod se zahraničím, především se Saskem. Po třicetileté válce se toto panství dostalo do popředí nejenom politicky, ale také hospodářsky, protože *„díky relativně příznivé poloze byla budoucí valdštejská města ukryta před hlavními průchody vojáků v době třicetileté války a jejich poškození se nemohlo měřit s vylidněnými oblastmi například středních Čech.“*⁸⁷ Je třeba dodat, že Mnichovo Hradiště se ve zmíněných, podle Jiřího Hrbka vylidněných, středních Čechách nachází, konkrétně v jeho severní části. Valdštejské domény byly ale v době třicetileté války mnohem větší, a to především směrem severním, severozápadním a východním. Mnichovohradištské panství tak bylo jednou z nejjihnějších oblastí v držení Valdštejnů. Další finanční problémy královským městům způsobily dluhy, které vznikly, když se vyplácela z obležení nepřátelských vojsk.⁸⁸ Kvůli problémům královských měst zároveň rostla moc samotné šlechty.

Vrchnost sídlila na mnichovohradištském zámku až od konce 17. století, kdy vyhořely nedaleké Zvířetice,⁸⁹ až do roku 1913, kdy se Valdštejnové přestěhovali do Doks. Dokud ještě sídlili na Zvířeticích, na valdštejské statky a jejich fungování dohlížel regent, který měl zřejmě velké pravomoci – mohl přijímat a propouštět úředníky, zadávat jim povinnosti a kontrolovat jejich plnění. Úředníci museli regentovi hlásit odjezd z panství i svůj návrat, a to i v rámci služebních cest. Regent také mohl sjednávat větší obchody nebo rozhodovat o stavebních pracích na panství. Především však zajišťoval komunikaci mezi vrchností a poddanými. S přestěhováním

---

⁸⁵ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 209.

⁸⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 42, s. 188.

⁸⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 206.

⁸⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 206–207.

⁸⁹ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 209.

Valdštejnů do Mnichova Hradiště tato funkce zanikla.⁹⁰ Valdštejnové do té doby do Mnichova Hradiště přijížděli většinou kvůli kontrolám, ale i takový příjezd vrchnosti pro každé panství znamenal velkou událost. Vrchnost se ubytovala nejprve nedaleko sídelního města, v případě Mnichova Hradiště většinou v nedalekých Chudoplesích, aby se obyvatelé Hradiště na příjezd náležitě připravili. Podcenění příprav se totiž finančně trestalo. Stěžejní částí oslav byla velká zámecká hostina, na níž museli vypomáhat měšťané, kteří nebyli přímo na zámku zaměstnání.⁹¹ Hrbek také zmiňuje, že si panstvo stěhovalo i některé kusy nábytku, s čímž jim pomáhali poddaní, pro které to byl jeden ze způsobů, jak splnit povinnou robotu.⁹²

Vzhledem k rozloze valdštejnské domény stál v čele každého panství hejtman, který zastával politickou, soudní a berní pravomoc; dále pak měl funkci kontrolní. Naopak pozice purkrabího byla oslabována a stal se z něj správce sídla a jeho nejbližšího okolí. Důchodní písař měl na starosti finance a výplaty čeledi, řemeslníkům a nádeníkům. Kontribuční písař měl v kompetenci výběr státních daní a obroční písař hospodaření s obilím.⁹³ „*Poměrně minimalistický aparát, s nímž začínali Valdštejnové na Mnichově Hradišti, doplňoval koncem třicátých let 17. století ještě listovní písař vyřizující hospodářskou korespondenci, forstmistr spravující spolu s podřízenými myslivci a hajnými lesní hospodářství a fišmistr s obdobnými kompetencemi v oblasti rybníků a řek.*“⁹⁴ Nejnižšími úředníky byli šafáři, kteří měli na starosti poplužní dvory a na nich sloužící čeleď.⁹⁵ V Mnichově Hradišti už za Maxmiliána z Valdštejna museli úředníci dodržovat pracovní dobu od šesti do jedenácti hodin dopoledne a od dvou do pěti odpoledne.⁹⁶ V sobotu se pravidelně konaly porady vedení panství.⁹⁷

Mnichovo Hradiště se stalo centrem valdštejnského panství z několika důvodů. Nacházelo se uprostřed valdštejnské domény, v blízkosti vodního toku, vedly přes něj obchodní cesty mezi Prahou a Horní Lužicí a existoval na něm Budovcův renesanční zámek.⁹⁸ Proto když došlo ke spojení s Valečovem a Zásadkou, „vzniklo velké

⁹⁰ HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 408–409.

⁹¹ HRBEK, Jiří. *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*. Praha: Togga, 2015. ISBN 978-80-7476-082-2, s. 147.

⁹² HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 147.

⁹³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 184.

⁹⁴ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 184–185.

⁹⁵ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 185.

⁹⁶ ČERNÝ, Václav, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15.–19. století*, Praha: 1930, s. 46, in HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 185.

⁹⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 185.

⁹⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 165.

*hradištské panství, jehož každá část obstarávala jednu významnou součást vrchnostenského hospodaření: samotné Hradiště bylo centrem obchodu a výstavnost zdejšího sídla pomáhala reprezentaci domény.*⁹⁹ Okolo Zvířetic se nacházely lesy, v okolí Kláštera říční provozy a u Studénky rybníky.¹⁰⁰

V pojizerské doméně se dařilo chovu ovcí. V rybnících, v Jizeře i v potocích se vyskytovalo mnoho ryb.¹⁰¹ Naopak dobytka a koní se na panství chovalo málo, jejich největší nedostatek se objevil především v průběhu třicetileté války.¹⁰²

Jak již bylo zmíněno, za života Václava Budovce z Budova se nejvíce obyvatel hlásilo k Jednotě bratrské. Proto se po roce 1627, kdy začalo v českých zemích platit Obnovené zřízení zemské, které povolovalo pouze katolickou víru, město muselo vypořádat s emigrací velké části obyvatel.¹⁰³ Zvláštní postavení měli ve městě Židé, kteří zde žili už od 17. století. Koncem 17. století vznikl židovský hřbitov a v 18. století měli v dnešní Havlíčkově ulici dokonce i synagogu.¹⁰⁴

Valdštejnové dbali na bezpečnost ve městě. Platila mnohá protipožární opatření, bezpečnostní řád byl přibit na radnici. Kádě a žlaby na půdách musely být za horkého nebo větrného počasí nebo v době jarmarku naplněny vodou. Každý cech měl stanovený počet kožených korbělů nebo vysmolených košů na vodu v případě požáru. Pravidelně probíhaly také kontroly komínů, které vždy musely být zděné. Zakázána byla i manipulace s ohněm ve stodolách a ve stájích. Když už požár vypukl, museli k němu vyjet vozkové a formani s koňmi a tesaři, zedníci, pokrývači a kameníci se sekýrami. Vrchnost pak pomohla poškozeným materiálně.¹⁰⁵

3.4.3 Mnichovo Hradiště za Albrechta z Valdštejna a Maxmiliána z Valdštejna

Po popravě Václava Budovce 21. června 1621 připadl veškerý jeho majetek kromě manželčina věna královské komoře. Týkalo se to i jeho statků Kláštera s Hradištěm, Zásadky a Chocnějovic, které byly 20. srpna 1622 prodány vojevůdci a frýdlantskému vévodovi Albrechtu z Valdštejna. Ten je o dva roky později připojil ke svému Frýdlantskému knížectví a jako frýdlantské léno je udělil s Klášteřem, Zvířeticemi se

⁹⁹ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 165–166.

¹⁰⁰ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 166.

¹⁰¹ HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 396–397.

¹⁰² HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 398.

¹⁰³ PROCHÁZKOVÁ, Lenka, pozn. 78, s. 8.

¹⁰⁴ PRŮŠKOVÁ, Helena. *Život na Ostrově svaté Anny*. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2004. ISBN 82-239-29990-9, s. 6.

¹⁰⁵ PRŮŠKOVÁ, Helena. *Můj dům, můj hrad*. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2006. ISBN 80-239-8279-6, s. 39–41.

Studénkou a Svijany svému bratranci Maximiliánovi z Valdštejna.¹⁰⁶ Ten od roku 1627 získal hradištské panství dědičně.¹⁰⁷ V lednu roku 1628 zemřel Albrecht Karel, syn Albrechta z Valdštejna. Ten proto svým dědicem v případě, že se dospělosti nedožije žádný jeho syn, jmenoval právě Maxmiliána,¹⁰⁸ což se také po Albrechtově zavraždění v Chebu 25. února 1634 stalo.

Maxmilián z Valdštejna začal svou vojenskou kariéru ve španělské armádě. V době stavovského povstání velel rotě kyrysníků, kterou naverboval Albrecht z Valdštejna v Nizozemí. Poté se stal plukovníkem císařského vojska a vypracoval se do funkce vojenského velitele v Praze.¹⁰⁹ Svou pozici neztratil ani po pádu jeho slavnějšího příbuzného. Na dvoře Ferdinanda III. zastával funkci nejvyššího štolby, tajného rady a komořího.¹¹⁰

Po smrti Albrechta z Valdštejna se na Frýdlantské vévodství vztahovaly konfiskace, nicméně Maxmiliánovo panství okolo Mnichova Hradiště podléhalo od převedení z lenního do dědičného držení zemskému právu. Proto mu 24. března 1635 císař potvrdil dědičnou držbu Mnichova Hradiště, Kláštera, Svijan, Zvířetic a Studénky.¹¹¹ Součástí jeho majetku byly také Turnov, Hrubá Skála, Semčice, Žerčice, Nový Valdštejn, Smilovice a dům v Brandýse nad Labem¹¹² a po smrti otce své panství rozšířil i o dvojpanství Dobrovice-Loučeň. Sňatkem s Polyxenou Lobkovicovou získal i Duchcov-Horní Litvínov.¹¹³

V roce 1636 na území městečka Hradiště žilo 116 osedlých, do jeho panství spadaly i tři vesnice – Dobrá Voda, Dneboh a Habr, na jejichž území žilo celkem 23 obyvatel.¹¹⁴ Přímo v Hradišti žilo v polovině 17. století podle berní ruly 97 sousedů, chalupníků a zahradníků.¹¹⁵ V Hradišti se velmi dařilo zemědělství, protože 24 % veškeré půdy na jeho území bylo obděláváno, ovšem na úkor lesů a rustikálu.¹¹⁶

Mnichovu Hradišti, stejně jako dalším městům ve středním Pojizeří a na Frýdlantsku, se díky osobnosti Albrechta z Valdštejna, který chránil i města

---

¹⁰⁶ SEDLÁČEK, August, pozn. 23, s. 132.

¹⁰⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 4. díl, MI-Pan. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-16-8., s. 76.

¹⁰⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 105.

¹⁰⁹ HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 390.

¹¹⁰ BUDIL, Vladimír: *Zámek Mnichovo Hradiště: majitelé a vývoj interiérů, I. část 17. a 18. století*, s. 3–4.

¹¹¹ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 110–112.

¹¹² HRBEK, Jiří, pozn. 82., s. 128.

¹¹³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 127.

¹¹⁴ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 165.

¹¹⁵ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 246.

¹¹⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 170.

Maxmiliánova, třicetiletá válka vyhýbala až do roku 1634. V letech 1642 a 1643 bylo Hradiště dvakrát vyplněno Švédy vedenými generálem Torstenssonem, který si ve městě zřídil svůj hlavní stan při průchodu na Moravu¹¹⁷ poté, co 7. května 1643 z nedbalosti opilých švédských vojáků vyhořel Turnov. Už 18. května téhož roku ale vyhořelo i Mnichovo Hradiště, a to kvůli neopatrnosti služky a markytána. Oheň se mezi dřevěnými stavbami s doškovými nebo šindelovými střechami šířil velmi rychle. Helena Průšková upřesňuje, že město bylo v plamenech během půl hodiny a o několik hodin později lehlo popelem.¹¹⁸ Většina obyvatel tak přišla o všechn svůj majetek. Lidé, kteří v Mnichově Hradišti zůstali, následně žili v několika zachráněných stodolách. Velká část obyvatel ale město opustila.¹¹⁹ Některé domy byly znovu postaveny až o čtyřicet let později.¹²⁰ Přestože požár nezasáhl okolí zámku – samotný zámek, kostel Panny Marie a několik chalup v jeho blízkém okolí, jednalo se o jednu z největších katastrof v historii města.¹²¹

3.4.4 Mnichovo Hradiště za Albrechta Leopolda, Jana Bedřicha z Valdštejna a Karla Ferdinanda z Valdštejna

Maxmilián z Valdštejna měl celkem pět synů – Ferdinanda Arnošta, Albrechta Leopolda, Františka Augustina, Karla Ferdinanda a Jana Bedřicha. Příbuzenské vztahy Valdštejnů, zvláště v případě Maxmiliánových synů, jsou poměrně složité, a tudíž je obtížné se v nich zorientovat. Proto v následujících odstavcích tyto osobnosti přiblížím.

Nejstarší syn Ferdinand Arnošt Mnichovo Hradiště nevlastnil. Na rozdíl od svého otce Maxmiliána se Ferdinand Arnošt nezaměřil na vojenskou kariéru, ale zastával vysoké funkce na císařském dvoře jako diplomat, přisedící zemského soudu, říšský dvorní rada, prezident nad apelacemi, nejvyšší sudí a od roku 1652 nejvyšší komorník a místodržící v Čechách. Téhož roku od svého otce dostal Zvířetice a Studénku. Sám brzy přikoupil Valečov a Kněžmost. Svého otce přežil o pouhý rok¹²² Jeho držav se následně ujal syn Arnošt Josef, jenž se v roce 1675 stal navíc majitelem Mnichova Hradiště (viz kapitolu 3.4.5).

---

¹¹⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 208.

¹¹⁸ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 14.

¹¹⁹ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef, Stanislav HNÍZDIL, pozn. 12, s. 20.

¹²⁰ DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 11.

¹²¹ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 14.

¹²² BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 4–5

Podle závěti Maxmiliána z Valdštejna zdědil Mnichovo Hradiště společně s Klášteřem a Loučín jeho druhorozený syn Albrecht Leopold,¹²³ jenž byl kanovníkem. Biskupem se však nestal, jelikož zemřel stejně jako jeho starší bratr Ferdinand Arnošt v roce 1656.¹²⁴ Jiří Hrbek ale upozorňuje na to, že Albrecht Leopold pobýval převážně v Pasově a Mnichovo Hradiště tak fakticky spadalo pod správu Ferdinanda Arnošta.¹²⁵

Protože Albrecht Leopold jakožto kanovník neměl dědice, jeho majetek připadl jeho bratrům a synovcům ze strany Ferdinanda Arnošta. Mnichovo Hradiště získal nejmladší z Maxmiliánových pěti synů, Jan Bedřich.¹²⁶ Ten tou dobou už vlastnil celé panství Duchcov-Horní Litvínov, přičemž polovinu zdědil po otci a polovinu po matce.¹²⁷ Stejně jako Albrecht Leopold byl i Jan Bedřich kanovníkem, a to v Solnohradu, Vratislavi a v Olomouci. V řádu křižovníků s červenou hvězdou se stal velmistrem. Už v roce 1668, tedy ve 34 letech, se stal královehradeckým biskupem a o sedm let později arcibiskupem.¹²⁸ Podle Vladimíra Budila v roce 1661 Jan Bedřich prodal mnichovohradištský zámek bratru Karlu Ferdinandovi kvůli vzdálenosti jeho držav.¹²⁹ Tuto dohodu se mi však v inventáři Rodinného archivu Valdštejnů nepodařilo nalézt.

Karel Ferdinand už tou dobou vlastnil po otci zděděná panství Loučeň a Svijany.¹³⁰ Stejně jako jeho nejstarší bratr i Karel Ferdinand zastával na císařském dvoře funkce ve vysokých úřadech. Byl nejvyšším hofmistrem císařovny Eleonory, nejvyšším štolbou, tajným radou a členem tajné konfederace, „což byla vlastně funkce *ministra*.“¹³¹

Karel Ferdinand potvrdil Hradišti práva na konání čtyř výročních trhů z doby Václava Budovce z Budova, prosazoval ale i trhy týdenní. Argumentoval, že se týdenní trhy před třicetiletou válkou konaly a válkou byla tradice přerušena,¹³² a proto by mělo být toto právo znovu potvrzeno. To vedlo ke sporu s Mladou Boleslaví, jež si hájila své mílové právo. Proto byla v roce 1663 vyslána místodržitelská komise, která

---

¹²³ SOA Praha, fond RAV, sign. 2660, inv. č. XII-Q2, *Závěť Maxmiliána z Valdštejna*, 1655.

¹²⁴ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 5.

¹²⁵ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 723; Hrbek uvádí, že Albrecht Leopold byl starší než František Arnošt; BUDIL, Vladimír, pozn. 79, s. 7 uvádí opak, stejně tak HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 392.

¹²⁶ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 8.

¹²⁷ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 7–8.

¹²⁸ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 7.

¹²⁹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 8.

¹³⁰ SOA Praha, fond RAV, sign. 2660, inv. č. XII-Q2, *Závěť Maxmiliána z Valdštejna*, 1655.

¹³¹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 6.

¹³² HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 223–224.

o rok později dala za pravdu Karlu Ferdinandovi – město se nacházelo dále než dvě míle, navíc nejstarší obyvatelé města dosvědčili konání týdenních trhů.¹³³

V témže roce (1663) také potvrdil hradištským měšťanům, kteří měli várečné právo, zvláštní privilegia, která je osvobozovala od roboty a placení poddanské renty. Na oplátku požadoval jejich účast na panských lovech, odvádění císařské kontribuce a odebrání piva z klášterského pivovaru. Z těchto osob a rodin vznikla měšťanská elita, což vyvolávalo napětí ve městě. Bylo to především proto, že se jednalo o nejbohatší měšťany, kteří šlechtě půjčovali peníze na úvěr.¹³⁴ Podobným výsadám se ze stejného důvodu těšili i židé, kteří měli pronajatý obchod s kořalkou a obchodovali s vrchnostenskými výrobky. „*Stále však patřili přímo hraběti a svůj vztah dávali najevo také symbolicky během zvláštního obřadu,*¹³⁵ *který se konal před hradištskou synagogou, kdy přímo vrchnosti či jejímu hejtmánovi skládali hebrejsky slavnostní přísahu oblečení v bílých rízách s prsty pravé ruky na tóře a s levou rukou na srdci.*“¹³⁶

3.4.5 Mnichovo Hradiště za Arnošta Josefa z Valdštejna

Hlavní sídlo Valdštejnů do Mnichova Hradiště přenesl až Arnošt Josef,¹³⁷ syn Ferdinanda Arnošta. Ten koupil 24. dubna 1675 Mnichovo Hradiště od svého strýce Karla Ferdinanda za 73 000 zlatých a 1000 „Schlüsselgeldu“¹³⁸ (klíčného).¹³⁹ Arnošt Josef byl jediným Valdštejnem, který své panství rozšiřoval kromě vysouzení nebo vyžehnutí také koupí, která nebyla z finančních důvodů v této době obvyklá. Už o rok dříve se ujal zděděného majetku po svém otci Ferdinandu Arnoštovi, tedy Studénky, Kláštera, Valečova, Zvířetic a Hrubé Skály s Turnovem. Aby získal prostředky na rozšíření svého panství na severu Boleslavska, prodal po matce Marii Eleonoře z Rottalu zděděné Běškovice a Štířín. K nově zakoupenému území připojil i svůj Křivoklát, Nižbor, Krušovice a Petrovice.¹⁴⁰ Koupil také Dolní Malobratřice, Zásadku, Chocnějovice, Bělou pod Bezdězem, Kuřivody, Cetňov, Doksy a Boseň.¹⁴¹ Vytvořil

¹³³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 224.

¹³⁴ HRBEK, Jiří, pozn. 82., s. 225–226.

¹³⁵ jednalo se o tzv. holdování.

¹³⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 226–227.

¹³⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 152.

¹³⁸ SOA Praha, fond RAV, inv. č. 3079, sign. I-II/2-3, *Koupě panství Mnichovo Hradiště Arnoštem Josefem z Valdštejna a koupě panství Dobřejovice, Kamenice a Sulice a jejich prodej Karlem Arnoštem z Valdštejna*, 1675.

¹³⁹ Jednalo se o poplatek, který platil kupec nemovitostí manželce a dcerám za jejich dobrovolné vzdání se prodávaného předmětu. Viz Malý Ottův slovník naučný, 1. d., Praha 1905, s. 1163.

¹⁴⁰ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 129.

¹⁴¹ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 130–131.

tím dvě domény – jednu na Křivoklátsku, druhou v Pojizeří.¹⁴² Křivoklátsko i panství Dobrovce-Loučeň, které získal po smrti strýce Jana Bedřicha, odkázal svému mladšímu synovi Janu Josefovi, který ale neměl syna. Proto po něm majetek zdědila jeho nejstarší dcera Marie Anna, jež se provdala za Josefa Viléma z Fürstenberka, čímž toto panství připadlo Fürstenberkům.¹⁴³ Pojizerskou doménu pak získal starší syn Arnošta Josefa – František Josef, jemuž se podrobněji věnuje kapitola 3.4.6.

Svatava Horáčková zmiňuje, že valdštejnské državy v Pojizeří se skládaly ze tří měst – poddanského Mnichova Hradiště a městeček Bakov a Kněžmost. Součástí těchto držav pak bylo také 58 vesnic. Pojizerská doména se dělila na šest panství, a to Mnichovo Hradiště, Klášter, Zvířetice, Studénka, Valečov a Zásadka. V centru každého panství stál zámek nebo hrad, z nichž nejdůležitější byl ten v Mnichově Hradišti a klášterský, vzniklý z bývalého kláštera, v němž sídlila valdštejnská správa.¹⁴⁴

Na rozdíl od svých předků se Arnošt Josef více věnoval svému panství než politice a vysokým úřadům. Jedinou funkcí, kterou na císařském dvoře zastával, byla pozice nejvyššího hofmistra.¹⁴⁵

Své závazky poctivě splácel v řádných termínech a totéž očekával od svých poddaných. Na svém panství netrpěl berní restanty.¹⁴⁶ Do tohoto období také spadá největší počet potrestaných úředníků, takže se okolo něj brzy vytvořila pověst přísného pána.¹⁴⁷ Brzy po svém nástupu „*nechal provést revizi berních povinností poddaných, zavedl pořádek do vedení gruntovních knih, začal rozšiřovat vrchnostenské hospodaření, kterému dal jasná pravidla, provedl reformu správy.*“¹⁴⁸ Také obnovil centrální úřady. Na poddané byl přísný, ale zároveň i spravedlivý, ponechal jim kontribuční samosprávu a robotu vykonávali v zemědělské sezóně dva dny v týdnu, přestože mohl na základě robotního patentu Leopolda I. nařídit tři dny robotování týdně.¹⁴⁹ Svatava Horáčková dodává, že bylo možné se z roboty vyplatit. Cena však byla vysoká – v době žní se jednalo o 15 krejcarů denně, ruční robota za sedm krejcarů. K porovnání můžeme použít další částku, kterou Svatava Horáčková

---

¹⁴² HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 147.

¹⁴³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 157–158.

¹⁴⁴ HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 394–396.

¹⁴⁵ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 9.

¹⁴⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 131.

¹⁴⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 185.

¹⁴⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 197.

¹⁴⁹ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 197.

v článku zmiňuje, a to čtyři krejčary a čtyři denáry za vyrobené plátno navíc.¹⁵⁰ Pokud se někdo rozhodl nepracovat, byl potrestán a vynechané dny musel nahradit. Svatava Horáčková také zmiňuje, že se forma roboty mohla upravovat podle potřeb. Množství požadované práce se lišilo podle majetku poddaných – čím majetnější poddaný byl, tím více musel odpracovat. Od roboty byli poddaní osvobozeni před Vánocemi a v době masopustu.¹⁵¹ Tato pravidla byla základem správy valdštejských držav až do zrušení roboty¹⁵² v roce 1848. Mnichovohradištskému panství se vlna selských rebelií z 80. let 18. století vyhnula. Důvodem byla především zmíněná přísnost a spravedlnost Arnošta Josefa z Valdštejna.¹⁵³

Už v roce 1677 se zavázal společně s dárci zaplatit v Mnichově Hradišti nový „chudý dům neb špitál se zvoničkou,“ který byl zasvěcen svaté Anně. K tomuto účelu zakoupil pozemek v dnešní ulici Víta Nejedlého a dvě pole od něj dostal chudobinec darem. Špitál byl určen pro 12 osob (6 žen a 6 mužů), kteří nutně nemuseli být nemocní – mohlo se jednat i o chudáky, žebráky a tuláky. O jejich přijetí rozhodovaly obec a vrchnost. Nové místo se uvolnilo vždy smrtí některého z chovanců špitálu. Jednalo se o přízemní budovu, která měla napravo a nalevo dvě velké světnice se dvěma až třemi železnými postelemi a s nezákladnějším vybavením. Uprostřed chalupy se nacházel vchod s chodbou, za níž byly dvě menší místnosti pro dočasně ubytované chudé. U vchodu do chalupy stál krucifix. Pro chovance platila přísná pravidla a jejich porušení mohlo znamenat důtku, domácí vězení, nebo dokonce vypovězení ze špitálu. Zdraví chovanci se museli starat o nemocné. Ti, kteří byli schopni pracovat, si mohli přivydělat dráním peří, předením nebo šitím.¹⁵⁴

V roce 1680 zasáhla české země morová epidemie. Přímo v Mnichově Hradišti měla velmi mírný průběh. Arnošt Josef zásluhou mnichovohradištského faráře Jana Julia Ignáce Ruczkého založil v roce 1684 Růžencové bratrstvo,¹⁵⁵ které vzniklo patrně z bratrstva literátského,¹⁵⁶ a jako poděkování Panně Marii nechal postavit na západním náměstí její sochu. K té chodila procesí z kostela Panny Marie stojícího u zámku.¹⁵⁷ Panna Marie spíná ruce a zašlapává hada, který obtáčí Zeměkouli. Okolo

¹⁵⁰ HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 424.

¹⁵¹ HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 424.

¹⁵² HORÁČKOVÁ, Svatava, pozn. 13, s. 432.

¹⁵³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 197.

¹⁵⁴ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 90–92.

¹⁵⁵ Téma náboženských bratrstev zpracovává např. Jiří Mikulec v monografii *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000., 154 s. ISBN:80-7106-422-X.

¹⁵⁶ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 138.

¹⁵⁷ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 103.

její hlavy je hvězdný kruh symbolizující svatozář. Socha stojí na podstavci ve tvaru trojbokého komolého jehlanu, v jehož spodní části sedí tři andílci s kartušemi. Vpředu sloupu je valdštejský erb. Podle Hrbka měl mariánský sloup zároveň v symbolické rovině připomínat hraběcí vrchnost.¹⁵⁸

Arnošt Josef žádal o založení kapucínského kláštera v blízkosti zámku. V roce 1687 bylo rozhodnuto o vybudování konventu pro 12 kapucínů. Stavět se začalo 22. července 1690 na okraji města severně od zámku¹⁵⁹ a už 11. října 1699 byl kostel vysvěcen litoměřickým biskupem Bohumírem Kapounem.¹⁶⁰ Kapucíni, kteří v klášteře žili, se věnovali kazatelství, a to jak v češtině, tak v němčině. Provozovali a také učili řemesla, finančně ale byli závislí na vrchnosti (více viz kapitolu 4.5.9).¹⁶¹

Arnošt Josef byl velkým milovníkem hudby. Její teoretickou i praktickou znalost také požadoval od svých poddaných. Dokonce vydal v roce 1689 nařízení „o nutnosti ovládat hudební nástroje“.¹⁶² Na jeho základě zájemce o řemeslo mimo jiné neměl dostat od vrchnosti povolení k jeho učení, pokud neměl znalosti v oblasti hudby. V roce 1695 toto nařízení zmírnil – pokud se chlapec nemohl učit hudbu kvůli chudobě rodiny, mohl se vyučit zednictví nebo tesařství.¹⁶³

Nelze vyloučit, že tento ústupek mohl mít souvislost s přestavbou zámku (viz kapitolu 3.4.5 a 3.4.6), která téhož roku započala a díky které se ve městě začala rozvíjet stavební řemesla. Do té doby dominovalo potravinářství a oděvnictví. Místní truhláři, tesaři, zedníci a kameníci se pod vedením zahraničních stavitelů zasloužili o novou podobu zámku¹⁶⁴ a dalších v tomto období nově vzniklých staveb.

Téhož roku Arnošt Josef vydal novou instrukci, jíž zpřísnil kontrolu nad úředníky, kteří se měli držet jen svých povinností; požadoval včasné vybírání renty, do jejíhož výběru zapojil i rychtáře. Trval na přesném zaznamenávání počtu rostlinné i živočišné produkce. Oblast měla být samostatná, vypomáhat si měly pouze její části. Instrukce zároveň vymezovala práva a povinnosti poddaných s ohledem na Obnovené zřízení

---

¹⁵⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 237.

¹⁵⁹ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK. *Zámek Mnichovo Hradiště*. Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013. 978-80-86516-54-7, s. 6.

¹⁶⁰ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 7.

¹⁶¹ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 245.

¹⁶² PRŮŠKOVÁ, Helena. *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, in: *Od Ještěda k Troskám*. 36, 2013, č. 2, ISSN 1214-1798, s. 138.

¹⁶³ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 16.

¹⁶⁴ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 231.

zemské, městská práva a robotní patent z roku 1680. Zabírání poddanských pozemků mohlo proběhnout pouze za adekvátní náhradu.¹⁶⁵

Arnošt Josef z Valdštejna v roce 1690 založil v Mnichově Hradišti tzv. Nové Město, a to v místech bývalého Budovcova dvora (dnes ulice Dvorce a Na Dvorcích na druhé straně silnice u vstupu do zámecké zahrady), kde nově ubytoval své služebnictvo. To dosud žilo převážně ve městě, na zámku pobývali jen ti nejdůležitější.¹⁶⁶ V tomto komplexu budov, jež vznikaly až do roku 1766, žili také úředníci, kteří ale svou práci vykonávali v Klášteře Hradišti.¹⁶⁷ Tímto zásahem zároveň funkčně propojil zámek se samotným městem.¹⁶⁸

Na počátku 18. století byla zahájena stavba nové fary, jelikož vybudováním druhého křídla zámku byla zbořena nebo adaptována budova staré fary, která stála u kostela Panny Marie.¹⁶⁹ Stavba probíhala v letech 1702–1704 na návrší u kostela sv. Jakuba, kdy byl stále ještě farářem Jan Julius Ignác Ruczký. Jedná se o jednopatrovou budovu s velkým pozemkem ohraničeným zdí. Přímo do sakristie kostela vedla z fary přes mělký úvoz dřevěná lávka se zábradlím.¹⁷⁰

3.4.6 Mnichovo Hradiště za Františka Josefa z Valdštejna a Marie Markéty z Valdštejna rozené Černínové

V roce 1708 Arnošt Josef z Valdštejna zemřel a nejen Mnichovo Hradiště, ale i Bělou, Doksy, Svijany a Hrubou Skálu zdědil jeho starší syn František Josef, který byl tou dobou již čtyři roky ženatý s Marií Markétou Černínovou z Chudenic,¹⁷¹ jež měla významnou zásluhu na rozvoji Mnichova Hradiště. František Josef z Valdštejna oproti svému otci zastával ty nejvyšší úřady na císařském dvoře – stal se komořím, tajným radou, místodržícím v Praze a moravským zemským hejtmánem.¹⁷²

S dobou, kdy v čele panství stáli František Josef z Valdštejna a jeho manželka Marie Markéta, je spojeno zakládání převážně církevních staveb a posílení kultu svaté Anny, která je považována za patronku Mnichova Hradiště. V roce 1713 totiž zasáhla okolí další (a poslední) morová epidemie. Lidé se ke svaté Anně modlili, aby město

---

¹⁶⁵ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 199.

¹⁶⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 233.

¹⁶⁷ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ. *Mnichovo Hradiště: zámecký areál s bývalým klášteřem*. Hukvaldy-Dobrá: Putujme, 2012. ISBN 978-80-87712-02-3, s. 26.

¹⁶⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 233.

¹⁶⁹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 16.

¹⁷⁰ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 103–106.

¹⁷¹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 10.

¹⁷² BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 10.

ochránila, a jako zázrakem se mor městu vyhnul.¹⁷³ Téměř okamžitě se Mnichovu Hradišti začalo říkat *Ostrov svaté Anny*.¹⁷⁴ Preventivně pro nemocné vrchnost zřídila ve vsi Přestavlky lazaret v chalupě fořta, který dočasně bydlel v Bosni.¹⁷⁵ V roce 1714 nechal hrabě František Josef z Valdštejna vytvořit sochu sv. Anny. „Zobrazuje sv. Annu jako mladou ženu, která se sklání nad mladičkou P. Marií a vyučuje ji z knihy.“¹⁷⁶ Socha stojí na vysokém, členěném, odstupňovaném podstavci a je umístěna před kostelem Tří králů. Patrně ji vyrobil některý z členů sochařské a řezbářské rodiny Jelínků z Kosmonos. Od května 1958 je socha památkově chráněná. V současnosti před kostelem stojí kopie tohoto díla, originál se nachází v kapli sv. Anny,¹⁷⁷ která slouží jako lapidárium.

František Josef z Valdštejna pokračoval v rozšiřování svého dominia. V roce 1716 koupil rytířský statek Horní Malobratřice.¹⁷⁸ V době, kdy vlastnil panství, zastávali roli nejvyššího kontrolora inspektoři. V této době se v českých zemích rozrůstala byrokracie a množství různých nařízení a předpisů, což se pochopitelně dotklo i Mnichova Hradiště.

Když bylo jeho nejstaršímu synovi Arnoštu Františkovi pouhých třináct let, František Josef zemřel. Protože zatím nemohl své zděděné panství sám spravovat, ujala se této funkce jeho matka Marie Markéta z Valdštejna rozená z Chudenic. Ta byla největší mecenáškou na Mnichovohradištsku nejen v první polovině 18. století. Mnoho z jejích aktivit ovlivnilo město a jeho celkovou podobu. V roce 1723 věnovala špitálu 2000 zlatých, díky čemuž chovanci kromě střechy nad hlavou a stravy začali dostávat i drobný příspěvek.¹⁷⁹ Kromě toho se postarala o stravu kapucínům v klášteře a nechala zřídit špitál pro staré a nemocné, k čemuž poskytla i finance.¹⁸⁰

Kromě toho nechávala opravovat románské a gotické kostely a zajistila v nich duchovní správu, ale také zakládala kostely nové. Jiří Hrbek zmiňuje, že stavby a opravy probíhaly na několika místech současně a že důraz kladla nikoli na architekturu nebo vybavení, ale na rychlost, z čehož usuzuje, že Marii Markétě šlo více o duchovní péči než vlastní reprezentaci.¹⁸¹ V roce 1726 tak nechala přestavět do

---

¹⁷³ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 344.

¹⁷⁴ DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 10.

¹⁷⁵ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 93.

¹⁷⁶ DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 11.

¹⁷⁷ DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 11.

¹⁷⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 132.

¹⁷⁹ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 91.

¹⁸⁰ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 95.

¹⁸¹ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 309.

barokní podoby i gotický kostel svatého Jakuba, o němž se předpokládá, že vznikl už při založení města, ale dosud neexistují důkazy. V roce 2012 byla odkryta krypta kostela, v níž se našly nápisy a letopočty dokazující, že krypta byla součástí i starého kostela. Do přestavěného kostela vyrobil mnichovohradištský truhlář Jakub Fleherer nový hlavní oltář,¹⁸² na nějž hraběnka Marie Markéta nechala umístit alianční znak Valdštejnů a Černínů, „aby tak připomínal měšťanům jejich vrchnost stojící mezi nimi a Bohem.“¹⁸³ Oltářní obraz s výjevem zvěstování Panny Marie svatému Jakubovi namaloval Jan Jiří Hertl z Turnova, sochařskou výzdobu dodal Martin Jelínek, člen významného sochařského a řezbářského rodu z Kosmonos.¹⁸⁴ Okolo kostela se nacházel hřbitov, který se využíval do první poloviny 19. století. Do současnosti se zachovalo pouze několik náhrobků a hrobka Vincence z Valdštejna.¹⁸⁵ Mezi kostelem a farou vedl tehdy neupravený úvoz. Aby se duchovní snadněji dostal z fary ke kostelu a zpátky, přes úvoz vedla dřevěná lávka. Úvoz tehdy nebyl tak hluboký jako dnes.¹⁸⁶ Areál zámku s okolím kostela sv. Jakuba spojovala cesta, kolem níž byly vztyčeny sochy a která sloužila při slavnostech i církevních procesích.¹⁸⁷ Ta vedla ke kostelu Tří králů a především k soše svaté Anny, což byl důvod k tomu, aby hraběnka nechala vybudovat u kostela Tří králů kapli svaté Anny (viz kapitolu 4.5.9).

3.4.7 Mnichovo Hradiště za Arnošta Františka z Valdštejna a Alžběty z Valdštejna rozené z Fürstenberku

Arnoštu Františkovi po smrti jeho otce připadly Mnichovo Hradiště, Doksy a Bělá, jeho mladší bratr František Josef Jiří získal Svijany a Hrubou Skálu. Jak již bylo řečeno výše, dědicové v době úmrtí jejich otce nebyli plnoletí a majetek tak spravovala jejich matka Marie Markéta. Poté, co František Josef Jiří zdědil po strýci Janu Josefovi Duchcov-Horní Litvínov, prodal panství Svijany a Hrubou Skálu a stal se zakladatelem duchcovské větve Valdštejnů.¹⁸⁸ Oproti němu si Arnošt František ponechal celý svůj zděděný majetek a pokračoval v tzv. mnichovohradištské valdštejnské větvi. Na císařském dvoře zastával pouze funkci tajného rady a komořího.¹⁸⁹

---

¹⁸² DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 10.

¹⁸³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 237.

¹⁸⁴ MACH, Pavel. *Kostel sv. Jakuba Většího: průvodcovský text*, s. 1.

¹⁸⁵ MACH, Pavel, pozn. 184, s. 1.

¹⁸⁶ MACH, Pavel, pozn. 184, s. 1.

¹⁸⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 42, s. 191.

¹⁸⁸ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 10.

¹⁸⁹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 12.

V roce 1731 potvrdil práva privilegovaným obyvatelům města, která zavedl už Karel Ferdinand z Valdštejna. Jednalo se o osvobození od roboty a placení poddanské renty. Museli se však účastnit panských lovů, platit císařské kontribuce a odebírat pivo z klášterského pivovaru.¹⁹⁰

Arnošt František z Valdštejna obnovil činnost literátských sborů založených jeho dědem Arnoštem Josefem a privilegii vymezil jejich působení. Postupně došlo k jejich přerodu do hudebních spolků, které získaly právo hrát na světských zábavách, na což také dostaly od Valdštejnů monopol.¹⁹¹ Pro mnichovohradišťský spolek hudebníků v roce 1746 vydal pravidla.¹⁹²

V roce 1742 vpadla do Čech pruská vojska, která čtrnáct dní plundrovala i Mnichovo Hradiště a další města valdštejnského panství. Valdštejnové totiž patřili ke stoupencům Marie Terezie a sám Arnošt František se před vojáky ukrýval na Bezdězu.¹⁹³

V polovině 18. století stálo v Mnichově Hradišti podle tereziánského katastru 166 domů,¹⁹⁴ z čehož Vladimír Budil, Jiří Červinka a Stanislav Hnízdil usuzují, že ve městě žilo okolo 1200 obyvatel.¹⁹⁵

Vladimír Budil upozorňoval, že Arnošt František z Valdštejna vedl natolik nákladný život, že v kombinaci se slabší hospodářskou situací na mnichovohradišťském velkostatku znamenal počátky finančních problémů této větve rodu.¹⁹⁶

3.4.8 Mnichovo Hradiště za Vincence z Valdštejna

Hrabě Vincenc z Valdštejna, který díky majestátu Marie Terezie z roku 1748 mohl ke svému erbů připojit znak Vartemberků a zároveň používat tento přídomek,¹⁹⁷ byl majitelem rozsáhlých panství – kromě Mnichova Hradiště, Bělé pod Bezdězem, Kuřích Vod a Doks vlastnil také malostranský palác v Praze a stal se rovněž vlastníkem Třebíče.¹⁹⁸ Díky matce Marii Alžbětě, která v době Vincencovy nezletilosti spravovala rodový majetek po jeho otci, se Vincenc a jeho budoucí potomci stali

---

¹⁹⁰ NA Praha, fond Stará manipulace, sign. P106, Hradiště Mnichovo H/43.

¹⁹¹ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 169.

¹⁹² Archiv Národního muzea, sb. F57, Hradiště Mnichovo.

¹⁹³ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 341.

¹⁹⁴ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 246.

¹⁹⁵ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef, Stanislav HNÍZDIL, pozn. 12, s. 25.

¹⁹⁶ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 12.

¹⁹⁷ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 25.

¹⁹⁸ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 162, s. 137.

nejvyššími dvorskými úředníky.¹⁹⁹ Vincenc byl jmenován císařským tajným radou ve Vídni.²⁰⁰ Po svých předcích také zdědil značné dluhy, další problémy přinesly války o rakouské dědictví.²⁰¹

V červenci roku 1757 prchal přes Mnichovo Hradiště k Litoměřicím po neúspěšném ostřelování Prahy pruský král Bedřich. Pronásledovalo ho několik pluků Daunova vojska. Pluk generála Morocze táhl 5. července přes Bělou a Mnichovo Hradiště do Kuřích Vod, kde měl svůj hlavní stan. Škody po sobě v Mnichově Hradišti zanechala obě vojska – jak armáda pruská, tak Maroczova.²⁰² Přes Mnichovo Hradiště ustupoval před pruskými vojsky v rámci tzv. bramborové války v srpnu roku 1778 také císařský generál Laudon se svými 300 000 vojáky, které v nedaleké Mimoni krátce před tím navštívil i císař Josef II. V blízkosti zámku se usadilo 200 chorvatských pandurů, kteří se v září vydali k Bezdězu vyrabovat klášter.²⁰³ O tři roky dříve navíc existovala hrozba rebelie sedláků, kteří povstali ve východních Čechách. Přítomnost Nauendorfského pluku husarů a pěších pluků baronů Brinka a Kocha, které byly do Boleslavského kraje povolány, způsobila, že k žádnému pokusu o povstání na Mnichovohradištsku nedošlo.²⁰⁴

I přes finanční problémy Vincenc začal podnikat a zajímal se o rozvoj průmyslu. Byl spolujitelem manufaktury v Bělé pod Bezdězem, několik jich sám založil. Dokonce se pokoušel o těžbu uhlí. Kromě toho nechával stavět a opravovat městské budovy na svých panstvích a také je nově vybavovat, a to významnými umělci tehdejší doby.²⁰⁵ V Mnichově Hradišti se finančně podílel na výstavbě nové pozdně barokní radnice,²⁰⁶ která nahradila radnici dřevěnou z 16. století²⁰⁷ a která byla vybudována v letech 1770–1771. Jednalo se o prostou stavbu s valbovou střechou a hodinovou věží.²⁰⁸ Od roku 1754 začala fungovat pošta, která zároveň poskytovala dopravní spojení formou dostavníků.²⁰⁹

Až do druhé poloviny 18. století stály ve městě domy dřevěné. Vladimír Budil, Jiří Červinka a Stanislav Hnízdil v knize *700 let Mnichova Hradiště* zmiňují, že

¹⁹⁹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 25.

²⁰⁰ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 26.

²⁰¹ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 162, s. 137.

²⁰² VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 24.

²⁰³ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 25.

²⁰⁴ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 24–25.

²⁰⁵ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 162, s. 137.

²⁰⁶ PROCHÁZKOVÁ, Lenka, pozn. 78, s. 9.

²⁰⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 237.

²⁰⁸ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 24.

²⁰⁹ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 25–26.

z dřevěných obydlí se k roku 1799 zachovalo jedině, a to v ulici Víta Nejedlého²¹⁰ nedaleko náměstí. Tato budova stojí i nadále. Poté se postupně dřevěné domy začaly nahrazovat zděnými nebo alespoň stavbami se zděným průčelím. Štíty domů se vykrojovaly a některé zdobily i kamenné sochy.²¹¹ V roce 1790 vyšel další díl *Topographie des Königreichs Böhmen* od Jaroslava Schallera, v němž se píše, že ve městě stojí „255 převážně dobře postavených křesťanských domů a 10 židovských domů.“²¹²

Vincenc z Valdštejna miloval umění. Stejně jako jeho otec podporoval hudební spolky.²¹³ Sám byl znalcem hudby a hru na hudební nástroje ovládal. Patřil proto k významným mecenášům své doby – v začátcích hudební kariéry podporoval například Josefa Myslivečka, Antonína Kamela nebo Josefa Benedikta Obermayera. Osobně se znal také s Wolfgangem Amadeem Mozartem. Dovednost hrát na hudební nástroj požadoval i od všech svých poddaných a trval na dodržování nařízení z roku 1689 o nutnosti ovládat nějaký hudební nástroj.²¹⁴ Pravidelně se také konala představení v zámeckém divadle.²¹⁵

Hrabě Vincenc podporoval i vzdělanost a on sám byl také velmi sečtělý a inteligentní. Ovládal například šest jazyků, dokonce i češtinu,²¹⁶ což v jeho době nebylo pro šlechtice z takto významného rodu obvyklé. Místní škola v jeho době dosáhla tak vysoké úrovně, že do ní chodili také potomci vrchnosti.²¹⁷

Poté, co nařízením Josefa II. došlo ke zrušení kláštera ve Valdčicích u Jičína, v němž byly uloženy ostatky Albrechta z Valdštejna, jeho první manželky Lukrécie Nekšovny z Landeku a několikaměsíčního syna Karla Albrechta, kterého měl se druhou manželkou Kateřinou Isabelou z Harrachu, nechal je Vincenc v roce 1785 převézt do Mnichova Hradiště. Tam je dal pohřbít v kapli svaté Anny.²¹⁸

Hrabě Vincenc Ferrerus z Valdštejna je jediným Valdštejnem, který nebyl pohřben v rodinné hrobce, ale u zdi kostela svatého Jakuba naproti faře. Důvodem, proč ho

---

²¹⁰ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 24.

²¹¹ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 24.

²¹² SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. [online]. [vid. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=5-YBAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>, s. 74

²¹³ HRBEK, Jiří, pozn. 82, s. 169.

²¹⁴ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 162, s. 137–138.

²¹⁵ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 126.

²¹⁶ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 162, s. 137.

²¹⁷ PROCHÁZKOVÁ, Lenka, pozn. 78, s. 9.

²¹⁸ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 25.

nepohřbili společně s ostatními Valdštejny, bylo podle Heleny Průškové to, že se Vincenc hlásil ke svobodným zednářům.²¹⁹

3.4.9 Mnichovo Hradiště za Arnošta Filipa z Valdštejna

Začátkem 19. století se i do valdštejnských panství pomalu začaly z Prahy šířit myšlenky národního obrození. Přestože úředním jazykem byla němčina, kterou většinou na veřejnosti používalo i měšťanstvo a místní inteligence, matriční knihy se už od roku 1800 psaly pouze česky.²²⁰ V této době se také začala utvářet generace, která následně ve 30. a především 40. letech 19. století šířila vlastenectví a jejímiž nejvýznamnějšími představiteli v Mnichově Hradišti byli bratři Jan a Emanuel Arnoldovi.²²¹

I po smrti Vincence z Valdštejna se pokračovalo v budování kamenných staveb. Na počátku 19. století byly postaveny dva domy na náměstí. Jednalo se o hotel U Hroznu a dům č. p. 242,²²² dnešní galanterii.

Mezi 8. a 22. zářím 1815 podnikl společně s Karlem Michlem cestu do Boleslavského, Litoměřického a Bydžovského kraje Karel Liboslav Kramerius, syn vydavatele Václava Matěje Krameria.²²³ Karel Kramerius si stejně jako ze svých předchozích i následujících cest vedl deníky o tom, co cestou zajímavého viděl a zažil. Do Mnichova Hradiště přišli v pátek 15. září²²⁴ a v nejmenované a nelokalizované lékárně strávili noc. Podle něj ve městě stálo 255–270 domů a dalších 10 – 15 stavení se nacházelo v židovském ghettu. Právě o návštěvě tohoto ghetta se rozepsal více, jelikož se s místními Židy dostali do konfliktu kvůli jednomu chlapci, který na ně dělal grimasy a nadával jim.²²⁵ Josef Vítězslav Šimák oproti tomu tvrdí, že na počátku 19. století bylo ve městě už 311 domů.²²⁶

V noci 17. května 1830 vypukl v hněvousickém dvoře (dnes místní část Hněvousice za západní zdí zámecké zahrady) nedaleko zámku požár. Shořely stodoly se slámou,

²¹⁹ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 162, s. 138.

²²⁰ PROCHÁZKOVÁ, Lenka, pozn. 78, s. 10.

²²¹ PROCHÁZKOVÁ, Lenka, pozn. 78, s. 11.

²²² BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 24.

²²³ KRAMERIUS, Karel, ed. M. TÝFOVÁ. *Putování po českých hradech (1814–1818)*. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-20-9, s. 199.

²²⁴ KRAMERIUS, Karel, pozn. 223, s. 297.

²²⁵ KRAMERIUS, Karel, pozn. 223, s. 301–305.

²²⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Mnichovohradištském*, díl I. Praha, 1930, s. 180.

chlěvy, kůlny a ratejna²²⁷, což byla stavba určená čeledníkům.²²⁸ Ovčín se 400 ušlechtilými ovci se podařilo zachránit.²²⁹

V úmrtním listu Arnošta Filipa z Valdštejna se dozvídáme, že zemřel náhle 13. srpna 1832 ve tři hodiny ráno v Mariánských Lázních ve věku 68 let po záchvatu mrtvice. Poslední rozloučení se konalo v mnichovohradištském farním kostele, tedy v chrámu svatého Jakuba 17. srpna. Ostatky Arnošta Filipa byly uloženy v rodinné hrobce,²³⁰ která je klasicistní přístavbou při zadní stěně kaple sv. Anny vybudovanou zřejmě právě Arnoštem Filipem někdy na počátku 19. století.

3.4.10 Mnichovo Hradiště za Kristiana Arnošta z Valdštejna v době schůzky panovníků Svaté aliance

Sotva se stal Kristián z Valdštejna mnichovohradištským pánem, čekala ho velmi náročná povinnost. Na jeho zámku se totiž měla konat schůzka panovníků Svaté Aliance, tedy rakouského císaře Františka I. doprovázeného manželkou Karolínou Augustou, ruského cara Mikuláše I., jeho sestry Marií Pavlovnou Romanovovou a jejího manžela Karla Bedřicha Sasko-Výmarsko-Eisenašského, pruského korunního prince Bedřicha Viléma, který později vládl jako Bedřich Vilém IV., a nizozemského krále Viléma I. Nizozemského. Doprovázela je také řada diplomatů a úředníků – za Rakousko například Václav Klement Metternich, Karel Chotek a Karel Ludvík Ficquelmont a za Rusko Petr Michaljovič Volkonskij, Alexandr Sergejevič Menšikov a Karel Norbert Nesselrode.²³¹

Kronikářský záznam z roku 1933 s názvem *Jubilejní vzpomínka na sjezd 3 císařů v Mnichově Hradišti před 100 léty* popisuje důvod setkání takto: „Účel schůzky, jak již název Svatá aliance vyjadřuje, byl rázu politického, jednáno bylo o zabezpečení míru v Evropě a porady, které se zde konaly, setkaly se také plně s úspěchem. Aby však práce politická nebyla unavující, osvěžovalo se panstvo i jiným zaneprázdněním a kratochvílemi...“²³² V zápisu následuje výčet aktivit, kterými mocnáři trávili volný čas a které jsou podrobněji zmíněny níže v této kapitole.

²²⁷ ŠIMON, Alois. *Sněmování mocnářů v Mnichově Hradišti r. 1833*, in: *Od Ještěda k Troskám*, 8, 1929–1930, s. 52–61.

²²⁸ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²²⁹ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²³⁰ Archiv Národního muzea, sb. H68–11, *Z Valdštiny: s: listiny 1721–fin.*

²³¹ CICHROVÁ Kateřina, DOLÍNEK Vladimír a Květa KŘÍŽOVÁ. *Setkání panovníků roku 1833 na zámku v Mnichově Hradišti: doprovodný text a katalog k zámecké interiérové instalaci*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-043-6, s. 11–14

²³² Kronika města Mnichovo Hradiště I, uložená v Muzeu města Mn. Hradiště, fond Kroniky, p. č. 2.

Alois Šimon ve sborníku *Od Ještěda k Troskám na přelomu let 1929–1930* napsal: „*Město prožívalo rušné dny, zpráva, že vznešení hosté prodlí v něm delší dobu, vzrušila i širší okolí, k jich slavnému uvítání činil zvláště majitel panství Kristián z Valdštejna horečné přípravy. Vystěhovav spěšně svou rodinu ze zámku, nechal jej upravovat dnem i nocí za obydlí vzácného panstva. Také ostatní vrchnostenské i soukromé budovy městské horlivě čištěny a zdobeny k důstojnému přijetí cizích hostí a jejich početných družin.*“²³³ Dále Alois Šimon v citovaném článku popsal průběh příjezdu panovníků a dění ve městě. Už mezi Kosmonosy a Chudoplesy stála slavobrána s nápisem „Vítejte nám!“. Tam hrabě Kristián s obyvateli obce čekal 3. září 1833 na slavnostní příjezd rakouského císaře s jeho manželkou a tento průvod dal císařský pár doprovázel. Další zdobená brána stála před Chudoplesy, kde na průvod čekali občané Bakova nad Jizerou, kteří ho uvítali bubny, trumpetami a výstřely z mozdířů. Mezi Veselou a Mnichovým Hradištěm stáli podél silnice obyvatelé města a okolních vesnic a volali „Žijte blaze“. V čele stáli rychtáři s modrožlutými valdštejnskými prapory, na nichž byly napsány názvy jejich obcí. Při vjezdu do Mnichova Hradiště stála slavobrána s nápisem „Weilet lange!“. „*Před slavobránou shromáždili se myslivci z hradištského panství s lesními úředníky, za ní duchovenstvo, vrchnostenské domácí i cizí úřednictvo, purkmistr, městské cechy s prapory a městská reprezentace. Náměstí přeplněno nepřehlednými zástupy místního i cizího obyvatelstva. Učitelé seřadili se po obou stranách ulice vedoucí k zámku, školní mládež z celého panství za touto, blíže vchodu do zámku stálo ve dvou řadách 100 bíle oděných družic s květinovými pásy a věnci. Zámecké nádvoří naplnil 2. prapor polních myslivců ve svátečních stejnokrojích.*“²³⁴ Lidé, kteří byli slavnostně nastrojeni a stáli podél cesty mezi slavobránou a zámek, jež byla lemována stromořadím, volali, jásali i zpívali. Domy byly vyzdobeny haluzemi, věnci z listí a girlandami.²³⁵

Než se v Mnichově Hradišti všichni sešli, rakouský císař František I. zavítal na nově postavený hněvousický dvůr, Karel Bedřich do kostela Tří králů a kaple sv. Anny a s manželkou Marií Pavlovnou a s císařovnou Karolínou Augustou navštívili zámek na Klášteře. František I. s Karlem Bedřichem a Kristiánem

---

²³³ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²³⁴ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²³⁵ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

z Valdštejna také za hněvousickým dvorem lovili.²³⁶ Ruský car přijel až v noci 10. září a o den později dorazil i pruský korunní princ Bedřich Vilém.²³⁷ Každý z panovníků a šlechticů si přivezl i početný doprovod. Proto, když 13. září přijel i nizozemský král Vilém I., byl ubytován na náměstí v hostinci U Zlatého hroznu²³⁸ a nikoli přímo na zámku.

Hosté měli v Mnichově Hradišti bohatý program. Kromě politických jednání také utužovali vzájemné vztahy. Panovníci a šlechtici trávili svůj volný čas většinou na lovech a honech. Dne 18. září se jeden z honů na bažanty a koroptve konal u Lhotic. Byli zapojeni i poddaní: „*Časně ráno obstoupilo honiště as 1.200 lidí v kruhu, aby naháněli zvěř, byli rozděleni podle obcí, z nichž každá označena vlastním praporem.*“²³⁹ Císařovna Karolína Augusta a vévodkyně Marie Pavlovna dále poznávaly mnichovohradištské okolí. Navštívily například zříceninu Valečov, Zásadku a vrch Mužský. Chudé vesničany obdarovávaly almužnami. Společný čas hosté trávili také na vojenských přehlídkách, na bohoslužbách nebo v zámeckém divadle – v němčině zhlédli veselohry *Jeden pomáhá druhému* a *Sluha dvou pánů*, italskou operu *L'inganno felice* od Gioacchina Rossiniho a českou veselohru Jana Nepomuka Štěpánka *Čech a Němec*.²⁴⁰ Podle městské kroniky z roku 1933 se tato hra hostům velmi líbila, nejvíce ruskému caru Mikulášovi, který hře v češtině rozuměl.²⁴¹ Hosté z Mnichova Hradiště odjížděli postupně 19. a 20. září.²⁴²

Kristián z Valdštejna vydal 1. prosince 1833 tři nařízení na památku předchozí události. Vždy 3. září, tedy ve výročí příjezdu císaře Františka I. a jeho manželky Karolíny Augusty, se měla konat mše za dlouhé panování císařského páru a po jejich smrti za spásu jejich duší. Druhým nařízením bylo, že si mnichovohradištský učitel měl vzít do opatrovnictví dva chudé pětileté sirotky (chlapce a dívku) z Mnichova Hradiště nebo jeho okolí a do jejich čtrnácti let je vychovávat a vzdělávat a následně je dát do učení nebo na studia. Na to měl dostávat příspěvek 120 zlatých ročně za výživu, 40 zlatých na jejich oděv a 10 zlatých na další výdaje. Každý rok se navíc Kristián z Valdštejna zavázal nakoupit oděv za 40 zlatých pro nejchudší, ale zároveň nejpilnější děti, aby mohly navštěvovat školu. Na rozdělení zakoupeného oblečení se

²³⁶ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²³⁷ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²³⁸ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²³⁹ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²⁴⁰ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²⁴¹ Kronika města Mnichovo Hradiště I, pozn. 232.

²⁴² ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

podílel patronátní komisař, hradišťský děkan a justiciář. Vybrané děti byly obdarovány vždy 3. září ve škole. Založení této nadace potvrdil František I. dne 5. července 1834.²⁴³

3.4.11 Valdštejnové v Mnichově Hradišti po r. 1833

Podle Josefa Vítězslava Šimáka si město až do poloviny 19. století udrželo převážně barokní podobu s několika novějšími empírovými prvky a budovami.²⁴⁴ Ty na mnohých místech zůstávají i dodnes, přestože Josef Vítězslav Šimák dodává, že od poloviny 19. století se začalo ve městě hojně stavět, a to nejen budovy na náměstí jako nová radnice, škola nebo spořitelna, ale dokonce i celé čtvrti na jihu a východě města.²⁴⁵ Tato výstavba patrně souvisela s technickým, kulturním a hospodářským rozvojem společnosti. V Mnichově Hradišti byl výraznou osobností této doby Arnošt František de Paula z Valdštejna, Kristiánův prvorozený syn.

V červnu roku 1866 se Mnichovo Hradiště, stejně jako zbytek rakouské monarchie, muselo vypořádat s probíhajícími prusko-rakouskými válkami. Cílem rakouského prvního armádního sboru, jež vedl generál jízdy Eduard Clam-Gallas, bylo udržet linii podél Jizery a nedovolit spojení pruských armád. K prvnímu střetu v blízkosti města došlo 26. června u Kuřivod, odkud rakouští vojáci ustupovali k Mnichovu Hradišti. Přestože se po vítězství pruské armády v boji o most přes řeku Jizeru mezi Mnichovým Hradištěm a Klášteřem očekávala bitva, k přímému střetu nedošlo. Důvodem bylo zapálení mostu rakouskými vojáky, nicméně tento čin Prusy nezastavil, jelikož koryto řeky se dalo přebrodit. Rakušané tak museli nadále ustupovat. Nakonec se pruské armády spojily a u Jičina následně došlo ke střetnutí, v němž Rakušané prohráli. U Hradce Králové poté proběhla rozhodující bitva, kterou Prusové jednoznačně vyhráli.²⁴⁶

V roce 1892 se začala stavět nová budova radnice, která nahradila tu z konce 18. století. Už 29. října následujícího roku byla slavnostně otevřena²⁴⁷ a ve středu náměstí stojí dodnes.

V roce 1913 se Valdštejnové přestěhovali z mnichovohradišťského zámku na své nové sídlo v Doksech a Mnichovo Hradiště využívali už jen k reprezentaci.²⁴⁸

²⁴³ ŠIMON Alois, pozn. 227, s. 52–61.

²⁴⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 180.

²⁴⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 180.

²⁴⁶ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 30–31.

²⁴⁷ DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 8,

²⁴⁸ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 14.

Dne 17. července 1938 byla na náměstí slavnostně odhalena socha Václava Budovce z Budova. Vyrobili ji Karel Lidický a Josef Bílek. Událost přilákala davy lidí, na náměstí zazněl proslov profesora Josefa Vítězslava Šimáka. V roce 1950 byla socha přestěhována do zámecké zahrady.²⁴⁹

V roce 1945 byl Karlu Arnoštovi z Valdštejna zámek zkonfiskován a stal se majetkem státu.

---

²⁴⁹ DUMKOVÁ, Jana, pozn. 73, s. 7.

4. Zámecký areál

Tato část práce představí proměny mnichovohradištského zámeckého areálu. Ten zahrnuje samotnou budovu zámku, *salla terrena*, dvě konírny, jízďárnu, kočárovnu, zámecký skleník, z něž do současnosti zbyly jen pozůstatky, a stavby, které v areálu stály v minulosti. Mezi ně patřily kostel Panny Marie, oranžerie a obytné domky zahradníka, vrátného a zámeckého správce. Celkový pohled na zámek a jeho okolí ještě utváří kostel Tří králů s kaplí sv. Anny a budovou bývalého kapucínského kláštera a zámecká zahrada.

4.1 Šlechtická sídla

Podle Josefa Petráně mělo šlechtické sídlo tři funkce – reprezentativní, ekonomickou a rezidenční.²⁵⁰ Pro vykonávání ekonomické úlohy fungoval vrchnostenský úřad, který však v případě Mnichova Hradiště nesídlil přímo na zámku,²⁵¹ ale na nedalekém Klášteře. Postupem času se stávaly pravidlem přestavby šlechtických sídel, v rámci nichž docházelo ke zvětšování obytných prostor na úkor hospodářských provozů, které byly přesouvány mimo hlavní budovu.²⁵² Když byly na konci 18. století do kaple sv. Anny uloženy ostatky Albrechta z Valdštejna a posledních Vartemberků, získalo Mnichovo Hradiště podle Jiřího Hrbka navíc pozici „*místa rodové paměti celého rozvětveného rodu Valdštejnů.*“²⁵³

4.2 Architektonický význam mnichovohradištského zámku

Mojmír Horyna upozorňuje, že mnichovohradištský zámek má pro českou zámeckou architekturu velký význam. Jedná se totiž o jednu z prvních zámeckých staveb, která „*opustila schéma uzavřeného, blokového objemu a přiklání se k objemově i obrysově pročleněné a dle symetrály gradované kompozici.*“²⁵⁴ Zároveň se jedná o jednu z prvních staveb, respektive přestaveb, vrcholného baroka.

Vývojovou koncepci zámku před rokem 1700 Horyna přirovnává k lobkovickému sídlu Jezeří. Stejně jako na mnichovohradištském sídle vedl i na něm přestavbu původního renesančního sídla italský architekt, a to patrně Giovanniho Pietro Tencalla. Právě italští stavitelé hráli klíčovou roli při rozvoji baroka v českých zemích. Horyna zmiňuje, že zámky Jezeří a Mnichovo Hradiště „*spojuje několik příznačných*

²⁵⁰ PETRÁŇ, J. Dějiny hmotné kultury II/I, s. 223, in HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 129.

²⁵¹ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 129.

²⁵² HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 129.

²⁵³ HRBEK, Jiří, pozn. 42, s. 190.

²⁵⁴ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 17.

*rysů: prostorové otevření čestným dvorem, gradování obrysu několika odstupněnými vertikálními dominantami, vynalézavý a přitom atypický systém nástupu a schodiště a v neposlední řadě i bohatý, plošně reliéfní rozvrh fasád s částečně iluzivně malovanými prvky.*²⁵⁵ Typologicky pak řadí mnichovohradištský zámek k vile Trója u Prahy, který patřil Šternberkům a který je jednou z nejznámějších staveb ve stylu světského baroka.²⁵⁶

4.3 Dějiny zámku v Mnichově Hradišti

Jak už bylo zmíněno v kapitole 3.3, tedy *Mnichovo Hradiště do roku 1602*, v regionální historiografii dlouho převládal a v některých knihách stále panuje omyl, že byl Budovcův renesanční zámek vybudován přestavbou původní gotické mnichovohradištské tvrze. Objasnění přinesli Mojmir Horyna a Luboš Lancinger ve stavebně-historickém průzkumu z roku 1977. V úvodu zmiňují, že by se zmínka o tvrzi musela objevit už v soupisu klášterního majetku, který si nechal od krále Zikmunda Lucemburského zapsat Jan Čapek ze Sán²⁵⁷ nebo v jakékoli jiné smlouvě o prodeji a koupi města.²⁵⁸ Proto se domnívají, že žádné sídlo nevybudovali ve druhé polovině 16. století ani Žibřid z Velechova nebo jeho syn Adam, ani Kryštof Budovec z Budova. Opět je tato myšlenka postavena na tom, že by se zmínka o sídle musela objevit v nějakém zápise nebo testamentu.²⁵⁹

Ve stavebně historickém průzkumu Mojmir Horyna s Lubošem Lancingerem taktéž vysvětlují, jak k chybě zřejmě došlo. August Sedláček totiž při práci na svém díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého* omylem přiřadil k Mnichovu Hradišti text: „*Ve společnosti ponechány most do tvrze Hradiště, vazba nebo vězení v mostu, příkop okolo tvrze, zvonec na věži a palác ve tvrzi a kus před mostem.*“²⁶⁰ Tento text se v deskách zemských nacházel tři centimetry hned za ustanoveními Žibřidova zápisu. „*Sedláček však přehlédl ve zmíněné mezeře poznámku, že následující text je pokračováním z fol. H 18 zápisu Kateřiny Pernštejnové z Borovska, a že platí pro tvrz Borovsko (u Ledče nad Sázavou), což je při pozornější četbě patrné i z textu zápisu samého.*“²⁶¹ Mojmir Horyna s Lubošem Lancingerem ještě dodávají, že je pro ně překvapující, že si omylu nevšimli ani Josef Vítězslav Šimák a Vladimír Budil

²⁵⁵ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 21.

²⁵⁶ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 21.

²⁵⁷ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 2–3.

²⁵⁸ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 2–3.

²⁵⁹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 6.

²⁶⁰ SEDLÁČEK, August, pozn. 23, s. 127.

²⁶¹ HORYNA M., L. LANCINGER, 1977, s. 5.

s Jaroslavem Heroutem.²⁶² Je třeba upozornit na skutečnost, že mnoho literatury zabývající se českými hrady a zámky i po roce 1977 vychází právě ze Sedláčka a o existenci zmíněné tvrže nadále mluví jako o faktu.²⁶³

4.3.1 Zámek Václava Budovce z Budova

Výstavba započala až na počátku 17. století, o čemž vypovídá i deska s aliančním znakem Václava Budovce z Budova a jeho manželky Anny z Vartemberka, která se nachází na zdi severozápadního křídla zámku a na níž je letopočet 1606, zřejmě rok dokončení stavby²⁶⁴ a dva nápisy. Latinský zní: „*Struxerunt alii nobis nos posteritati, terrea praeterunt, coelica Christe dabis.*“²⁶⁵ Pod ním je totéž v humanistické češtině: „*Gini stawiely nam my nassim potomkum wsse pomine chwatejmez k nebeskim przibytku.*“ V dnešním přepisu znamená: „*Jiní stavěli nám, my našim potomkům; vše pomine – chvátejmez k nebeským příbytkům.*“²⁶⁶

Bohužel se nedochovalo žádné vyobrazení původního renesančního zámku²⁶⁷ ani jeho podrobnější popis kromě stručných informací z roku 1629, kdy byl majitelem Maxmilián z Valdštejna. Proto je tato podoba zmíněna až v kapitole 4.3.2.

Podrobnější vzhled zámku po jeho vzniku tak přibližuje až stavebně historický průzkum z roku 1977 a literatura z něj vycházející. Budovcův nový mnichovohradišťský zámek měl půdorys písmena L. Jednalo se o jednopatrovou budovu s obytným podkrovím pro služebnictvo, kterou tvořila západní část jižního křídla dnešní budovy a její západní stěny, přičemž křídla nejspíše vznikla ve dvou etapách, jelikož při stavebním průzkumu byly odhaleny nepřesnosti v jejich stylu. Východní zeď z této původní budovy je dodnes zachována. Na severní fasádě se zřejmě nacházely arkády, jelikož zpráva z roku 1767 hovoří o jejich zazdění. Nad korunní římsou byla umístěna souvislá řada štítů. V přízemí, především v jeho západní části, se dochovaly renesanční klenby a pozdně renesanční bosované portály. Pod západním křídlem zámku zůstaly renesanční sklepy se spodním patrem vylámaným do

---

²⁶² HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 3.

²⁶³ např. DAVID, Petr a Vladimír SOUKUP. 888 *hradů, zámků, tvrzí České republiky*. Praha: Kartografie, 2002, 335, 58 s. ISBN 80-7011-709-5, s. 189; VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. 2. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-028-4, s. 371.; KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ, pozn. 3.

²⁶⁴ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 6.

²⁶⁵ REJCHRTOVÁ, Noemi, pozn. 55, s. 25.

²⁶⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 207.

²⁶⁷ LÁSKA, Vojtěch a Evžen ŠNAJDROVÁ. Státní zámek Mnichovo Hradiště. Průvodcovský text. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1983, s. 7.

skály.²⁶⁸ Okolo oken a dveří měla budova pravděpodobně kamenná ostění.²⁶⁹ K zámku přiléhala také věž. Součástí areálu byl také dvůr se špejchary, kůlnami, maštalemi a chlévy.²⁷⁰ Nedaleko zámku, na rohu dnešní Arnoldovy a Havlíčkovy ulice u potoka Nedbalka, stály také sladovna a pivovar.²⁷¹ Za blíže nelokalizovaným mostem se nacházela ovocná zahrada. Mojmír Horyna tvrdí, že mnichovohradišťský zámek patřil mezi běžná menší šlechtická sídla tehdejší doby.²⁷²

4.3.2 Zámek Albrechta z Valdštejna a Maxmiliána z Valdštejna

Albrecht z Valdštejna, který mnichovohradišťský zámek získal konfiskací, ho brzy prodal svému příbuznému Maxmiliánovi, aniž by na něm pobýval, natož prováděl nějaké úpravy. Maxmilián se rozhodl vytvořit své hlavní sídlo na zvířetickém hradě²⁷³ nedaleko Bakova nad Jizerou. Jelikož zastával vysoké funkce na císařském dvoře, většinu svého života trávil ve Vídni. Když v roce 1652 Zvířetice věnoval svému nejstaršímu synovi Ferdinandu Arnoštovi, přesunul své sídlo na poslední tři roky svého života do Mnichova Hradiště.²⁷⁴

V urbáři pro Maxmiliánovu potřebu z roku 1629 se nachází informace o tom, co všechno k zámku náleželo. Z popisu samotné budovy se dozvídáme pouze to, že měl kamenné stěny a byly v něm hezké pokoje. Na dvoře stály sýpky, stodoly, kolny, maštale i chlévy. Zahrada, která není jasně lokalizovaná a ve které se nacházely ovocné stromy, se nalézala za mostem. Zámek spadal pod farnost kostela Panny Marie,²⁷⁵ který stál společně se školou a farou před zámkem.²⁷⁶ Luboš Lancinger s Mojmírem Horynou se nedomnívají, že by v době třicetileté války docházelo k výraznějším stavebním pracím.²⁷⁷ Mojmír Horyna také dodává, že zámek nebyl za války výrazněji poničen,²⁷⁸ a proto žádné stavební zásahy do stále ještě nového zámku nebyly potřebné. I přesto ale společně s Lubošem Lancingerem soudí, že zámecký areál i samotný interiér zámku prošly v době Maxmiliánovy správy dalším zvelebováním, úpravami a vybavováním. Argumentují tím, že hodnota zámku činila

²⁶⁸ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 3–5.

²⁶⁹ *Text výkladu průvodců v expozici zámku a kostela Mnichovo Hradiště*. Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. 1976, s. 1.

²⁷⁰ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 5.

²⁷¹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 55.

²⁷² HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 5.

²⁷³ LÁSKA, Vojtěch a Evžen ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 7.

²⁷⁴ LÁSKA, Vojtěch a Evžen ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 8.

²⁷⁵ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 7.

²⁷⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 201.

²⁷⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 8.

²⁷⁸ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 5.

po Maxmiliánově smrti 5 000 zlatých, tedy mnohem více než ceny jiných valdštejských zámků,²⁷⁹ což dokládá *Odhad panství Mnichovo Hradiště z roku 1655*.²⁸⁰ Z něj pro porovnání vyplývá, že zatímco mnichovohradištský zámek byl odhadnut na zmíněných 5000 zlatých, druhá nejdražší stavba – zámek ve Studénce – byla ohodnocena na 3000 zlatých, Valečov pak na 1000 zlatých. Pevnosti Kněžmost a Solec měly hodnotu 600 zlatých a Malobratřice 300 zlatých.²⁸¹

4.3.3 Zámek Albrechta Leopolda, Jana Bedřicha a Karla Ferdinanda z Valdštejna

Po Maxmiliánově smrti v roce 1655 zdědil mnichovohradištský zámek jeho syn Albrecht Leopold. Ten, jak již bylo zmíněno v kapitole 3.4.4, pobýval převážně v Pasově a zemřel rok po svém otci. Zřejmě tak na zámku žádné úpravy neproběhly. Jediná zmínka, kterou jsem dohledala o zámecké budově z období, kdy Mnichovo Hradiště spravoval Jan Bedřich z Valdštejna, pochází z roku 1657, kdy dne 2. listopadu vyhořel vinou vrátného Kyncla a purkrabího Matuchy z Turnova. Bližší informace o požáru nejsou známy, stejně tak chybějí záznamy o výši škody a následných opravách.²⁸² V kuchyni a s ní sousedících prostorách v přízemí jižního křídla je ale podle průzkumů Mojmíra Horyny a Luboše Lancingera patrná raně barokní oprava,²⁸³ díky které, pokud byla provedena právě z důvodu zmíněného požáru, můžeme předpokládat, že jeho ohniskem byla právě kuchyně.

4.3.4 Zámek Arnošta Josefa z Valdštejna

Od roku 1675, kdy Arnošt Josef z Valdštejna koupil od svého strýce Karla Ferdinanda mnichovohradištský zámek, probíhaly v jeho areálu nejrůznější drobné rekonstrukce a úpravy.²⁸⁴ Jednalo se například o výše zmíněné zazdění arkád v roce 1676. Rostislav Vojkovský také zmiňuje, že v této době došlo i k úklidu sklepů v pivovarské lednici a domnívá se proto, že Arnošt Josef zrušil pivovar. Místo poté sloužilo k uchovávání zeleniny.²⁸⁵ Mezi lety 1682 a 1866, tedy ještě před rozsáhlou

---

²⁷⁹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 8.

²⁸⁰ NA Praha, fond Ústřední správa valdštejských velkostatků, sign. V-9-4, inv. č. 261, kart. 9, *Odhad panství Mnichovo Hradiště, 1655*.

²⁸¹ *Odhad panství Mnichovo Hradiště, 1655*, pozn. 281.

²⁸² HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 8.

²⁸³ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 5.

²⁸⁴ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 8–9.

²⁸⁵ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

přestavbou zámku, došlo k výměně podlah, zazdění kleneb, novému zasklení oken a umístění okapových žlabů mezi střešní krytinu a štítý.²⁸⁶

Podle Josefa Vítězslava Šimáka měl zámek v roce 1693, tedy těsně před zahájením přestavby, celkem 28 místností,²⁸⁷ z nichž se patnáct nacházelo v přízemí a třináct v patře.²⁸⁸ Luboš Lancinger s Mojmírem Horynou však zdůrazňují, že pramen této zprávy neobjevili.²⁸⁹

Když v roce 1693 vyhořely Zvířetice, kde měli po téměř celé 17. století Valdštejnové své hlavní sídlo, byl hrad sice opraven, přesto se Arnošt Josef rozhodl svou rezidenci opustit a přesunout se do Mnichova Hradiště.²⁹⁰ Rostislav Vojkovský se domnívá, že by ke stěhování Valdštejnů nebo stavbě úplně nového sídla došlo časem i bez požáru Zvířetic, protože obývat hrad, v jehož blízkosti leží pouze malé městečko (v Bakově nad Jizerou stálo tou dobou podle něj méně než sto chalup), by nebylo pro tak významný šlechtický rod na přelomu 17. a 18. století vhodné a dostatečně reprezentativní.²⁹¹

Malý renesanční zámek v Mnichově Hradišti, ze kterého se mělo stát nové sídlo Valdštejnů, taktéž nemohl dobře reprezentovat jeden z nejbohatších šlechtických rodů. A to navíc v době, kdy se ve střední Evropě postupně začínal prosazovat barokní styl vyznačující se honosností a velkolepostí. Rozhodl tedy o jeho úpravě.

Smlouva o podmínkách přestavby zámku mezi hrabětem Arnoštem Josefem a stavitelem Markem Antoniem Canevallem pochází ze 4. září 1695. Cena byla dohodnuta na 2400 zlatých s tím, že Canevalle zajistí stavebníky a řemeslníky, naopak hrabě dodá stavebniny. Tato dohoda předpokládala pouze rekonstrukci bývalé Budovcovy stavby²⁹² a přistavění nového patra, a to oproti ostatním částem budovy nikoli kamenné, nýbrž pouze z cihel. Tím uvnitř zámku zároveň vznikly nové pokoje.²⁹³ Mezi požadavky Arnošta Josefa patřily například úpravy pokojů, nové komíny, nová kuchyně s předsíní, vybourání starých pilířů z vnějšku kuchyně, zvětšení oken, vystavění dvou nových točitých schodišť, čistá římsa fasády a nové omítnutí budovy.²⁹⁴ Zároveň nesmělo být poznat, že se jedná o přestavbu renesančního

²⁸⁶ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

²⁸⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 9–10.

²⁸⁸ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 5.

²⁸⁹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 9–10.

²⁹⁰ BEDNÁŘ, Vladimír. *Stezkami domova*. Bakov nad Jizerou: Prochemie Trans, 2002.

²⁹¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

²⁹² HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 10.

²⁹³ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

²⁹⁴ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 10–12.

zámku.²⁹⁵ Podle Rostislava Vojkovského byla realizována druhá polovina dlouhého jižního křídla, v jehož středu byla vztyčena hodinová věž s cibulovitou střechou.²⁹⁶ To ale odporuje výše zmíněné informaci o zadání práce ze stavebně historického průzkumu Luboše Lancingera a Mojmíra Horyny. Ti navíc dále uvádějí, že během druhé etapy prací bylo symetricky přistavěno druhé křídlo.²⁹⁷ Aby se skutečně jednalo o souměrnou přístavbu, musela se zdvojnásobit délka jižního křídla zámku.

Původně zadané úkoly byly hotovy už v polovině roku 1697 a kromě nich zřejmě i nějaké práce navíc, jelikož konečná cena dosáhla výše 2 824 zlatých.²⁹⁸ Hrubá stavba byla dokončena novou střechou, na niž se umístily měděné žlaby, dva měděné trychtýře, které plnily funkci okapů, chrlič ve tvaru dračí hlavy a 12 knoflíků, které dodala kotlářka z Turnova.²⁹⁹

I většinu dalších prací odváděli převážně řemeslníci z valdštejských panství a jejich blízkého okolí. Pravděpodobným autorem štukové výzdoby byl pražský štukatér Jan Spazzo, sklenářskou práci odvedl Jiří Steigerwald pocházející taktéž z Prahy. Podklášterský truhlář dodal 74 okenních rámců a 20 dubových dveří. Kameník Václav Langer, který vyrobil a osadil ostění oken a dveří, pocházel z dokeského panství stejně jako mazači, kteří položili půdní podlahu. Avšak kachlová kamna stavěl žitavský kamnář Gottfried Schuman.³⁰⁰

Mezi lety 1697 a 1698 se představy hraběte změnily a Canevalleho pověřil vybudováním symetrického křídla zámku.³⁰¹ Ten tím získal svůj současný půdorys ve tvaru písmena U. Přestože z vnějšího pohledu budova odpovídá tehdejšími barokními stavbám, řešení jeho interiéru bylo na svou dobu nezvyklé. Hlavní vchod se nenacházel přímo uprostřed zámku, nýbrž na pravé straně jižního křídla v místě, kde mělo vchod i sídlo Budovcovo. Na levé straně vznikl z důvodu vytvoření souměrnosti i druhý vstup. Od obou vchodů vedou symetrická dvoukřídlá schodiště, která Canevalle navrhl spojit v mezipatře podestou se sloupem. Ten roznáší klenby obou křídel zámku. Mnichovohradištský zámek nemá z důvodu přebudování renesanční stavby ani typické barokní uspořádání místností, tedy hlavní vstup a navazující největší sál v prvním patře, za kterým pokračují další pokoje. Místo toho byly

---

²⁹⁵ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 15.

²⁹⁶ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

²⁹⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 13.

²⁹⁸ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 13.

²⁹⁹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 13.

³⁰⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 13–14.

³⁰¹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 13–14.

vybudovány dva hlavní sály (později přijímací pokoj a zámecké divadlo) v nárožích budovy. Cibulovité zakončení střechy mají kromě prostřední věže i věže postranní v obou rozích sídla. Ty jsou o patro vyšší než ostatní části zámecké budovy.³⁰²

Tou dobou se již Valdštejnové na rozestavěný zámek přestěhovali.³⁰³ Hrubá práce byla hotová už v roce 1700, což Horyna s Lancingerem zdůvodňují částkou, kterou Canevalle za práci pobíral.³⁰⁴ Také ve druhé etapě stavby se ve velkém počtu uplatňovali převážně místní řemeslníci a pracovníci z okolí. Již zmíněný kameník Václav Langer tesal a osazoval okna a dveře. Ve své činnosti pokračovali i štukatér Jan Spazzo a sklenář Steigerwald, sklenářské práce prováděl i Jan Polman. Kamna opět dodával žitavský kamnář Schuman. Pražský hodinář Petr Neuman dodal a instaloval nové hodiny na zámeckou věž.³⁰⁵ Kromě toho probíhaly na stavbě také další řemeslnické práce jako kování, mřížování.³⁰⁶ Na vedení této etapy prací se od roku 1702 vedle Canevalleho podílel také Nicollo Reimondi, který zpočátku zajišťoval štukatérskou práci.³⁰⁷ Od roku 1703, kdy už na stavbě zámku nepůsobil Canevalle, převzal řízení celého projektu. Zednické povinnosti vykonávali poddaní hraběte, kteří pracovali na části zámecké zdi a na zdi vedoucí k faře.³⁰⁸ Nejmenovaný malíř z Turnova, zřejmě se jednalo o Jana Jiřího Hertla, zlatil měděné makovice na střeše zámku i koníren. Duchcovský kameník Martin Sander byl pravděpodobně autorem čtyř vyřezávaných lvů na hlavní bráně zámku.³⁰⁹ Nejvýraznější na celé budově zámku je jeho druhé patro, a to jednak kvůli bohaté štukatérské výzdobě a nástěnným dekoracím, jednak má větší okna než v přízemí a ve druhém patře.³¹⁰ Nástěnnou dekorací Rostislav Vojkovský patrně myslí využití červené a bílé barvy. Zatímco v přízemí a ve druhém patře jsou plochy okolo oken červenou barvou pouze lemovány, první patro a všechna poschodí věží, jak na prostřední, tak na menších v rozích, mají tyto plochy zabarvené celé.

V textu pro průvodce na zámku se dočteme, že *„vnější podoba fasády zámku byla jednoduchá, plošně řešená s nepatrnými plastickými prvky a barevně naznačenou iluzí arkád v červenobílém provedení a zdobená bledězeleným ostěním a rytými prvky nad*

³⁰² VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 11.

³⁰³ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 16.

³⁰⁴ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 14.

³⁰⁵ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 14–16.

³⁰⁶ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 15–16.

³⁰⁷ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 16.

³⁰⁸ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17.

³⁰⁹ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 14.

³¹⁰ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 19.

okny.“³¹¹ Nutno podotknout, že popis odpovídá i dnešní podobě zámku. Také se tam píše, že v letech 1993–1999 restaurátoři zjistili, že „*fasáda byla vystínována okolo pilastrů a měla pravděpodobně působit jako iluzivní arkády nebo podloubí. Okna byla členěna křížem na čtyři díly a zasklená skleněnými kotouči do olověných pásků.*“³¹² Právě plošné fasády zaujaly Vojtěcha Lásku a Evženie Šnajdrovou, protože jsou podle nich v kontrastu s velkolepostí celé stavby a také vzhledem k ostatním dílům Marca Antonia Canevalleho. Vysvětlují je tím, že původní renesanční známek měl taktéž plochá průčelí, která se téměř nedala předělat.³¹³

Podle Rostislava Vojkovského se tato budova zámku lišila od dnešní především střechou, která původně nevedla přes hlavní budovu. „*Nahradila původní střechy valbové po obou stranách centrální věže, která z nich vystupovala nejen lícními, nýbrž i bočními stěnami v celé své nadstřešní výši, čímž byl dojem velkolepější.*“³¹⁴ Střecha byla šindelová a měla červenou barvu.³¹⁵ K její výměně došlo po požáru zámku v roce 1724³¹⁶ (viz kapitolu 0).

V následujících letech pokračovala výstavba zřejmě pomalejším tempem.³¹⁷

4.3.5 Zámek Františka Josefa z Valdštejna a Marie Markéty z Valdštejna rozené Černínové

V roce 1708 zemřel Arnošt Josef z Valdštejna a mnichovohradištským pánem se stal jeho syn František Josef z Valdštejna. Ten ve stavebních aktivitách svého otce pokračoval. Mnichovohradištský zedník Václav Štěpánek vybudoval nový sklep, v jehož schodišti je ve skále vytesán nápis „Leta Panie 1708.“³¹⁸

Od roku 1710 se začalo na zámku a především v jeho areálu opět intenzivně pracovat, zřejmě znovu pod vedením Nicolla Reimondiho. Nejprve se zasklívalo na zámku, ve stájích, na sýpce a na pařeništích.³¹⁹ Poté byla symetricky postavena na severním okraji francouzské zahrady druhá oranžerie.³²⁰ Zámek získal druhou „koutovou“ schodištní věž. Mezi pokojem hraběnky a vedlejší místností došlo

³¹¹ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 8.

³¹² Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 7–8.

³¹³ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 13.

³¹⁴ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 13.

³¹⁵ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 8.

³¹⁶ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 13.

³¹⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 18.

³¹⁸ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17–18.

³¹⁹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

³²⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 18.

k vybourání zdi. Mezi zámeckou zahradou a zahradou kapucínského kláštera byla postavena jeden loket vysoká a 54 loktů dlouhá parapetní zeď.³²¹

V roce 1712 byla po 17 letech definitivně dokončena proměna malého renesančního sídla v honosnou barokní budovu.³²² Poté práce s výjimkou truhlářských, zámečnických a sklenářských úprav ustaly až do roku 1720,³²³ kdy mladoboleslavský klempíř Jan Jiří Holanek vyměnil plechovou krytinu a byla zakoupena červená laková barva na opravu štukatury v sále.³²⁴ Mnichovohradištský zámek se po této přestavbě stal nejmodernějším sídlem v okolí.³²⁵

V interiéru zámku se nacházela knihovna, v níž se v roce 1721 se nacházelo 79 českých knih.³²⁶ Nejednalo se však o knihovnu, kterou v zámku můžeme vidět dnes – ta byla převezena z Duchcova ve 20. letech 20. století.

V rohu jihovýchodního křídla vypukl 28. září 1724 požár. Než se ho podařilo uhasit, shořela střecha, věž s hodinami, strop velkého sálu a škody byly také na dřevěných konstrukcích.³²⁷ Už v listopadu téhož roku dostal zámek novou střechu a brzy zvenku vypadal tak jako před požárem.³²⁸ V pramenu s názvem *Eine kleine Notiz zur Geschichte des gräflichen Schlosses in Münchengrätz* z roku 1725 se kromě zmínky o ohni objevuje také informace, že se 20. února 1725 konal pohřeb sedmdesátiletého Jiříka Holuba z Budy, který během následných oprav zemřel po pádu z lešení.³²⁹ Po požáru bylo také třeba znovu vymalovat zámeckou kapli a nově pozlatit velkou měděnou makovici se znakem a šest menších makovic, což o rok později udělal turnovský malíř Jan Jakub Bähr. V roce 1726 na základě vlastního plánu nově zbudoval pražský stavitel Jakub Halířek hodinovou věž.³³⁰ Halířek kromě toho vedl i opravu střechy a dvou věží v rozích, z čehož podle Rostislava Vojkovského plyne, že předchozí rekonstrukce okamžitě po požáru byla pouze provizorní.³³¹ Zámek měl tmavě červenou šindelovou střechu a zelenou bání věže, která byla zbarvena

---

³²¹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 18–19.

³²² VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 20.

³²³ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 21.

³²⁴ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 21.

³²⁵ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 15.

³²⁶ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 11.

³²⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 21.

³²⁸ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 23.

³²⁹ SOA Praha, fond RAV, sign. 2876, inv. č. I-5/2, *Zámek Mnichovo Hradiště, zpráva k dějinám zámku k roku 1724, 1724.*

³³⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 21.

³³¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 23.

měděnkou.³³² Podle Rostislava Vojkovského větší škody požár zanechal v interiéru, jehož opravy trvaly dvacet let.³³³ Poškozena byla také štukatérská výzdoba J. Spazza.³³⁴

V letech 1721–1724 probíhala na přání a na náklady hraběnky Marie Markéty Černínové stavba kaple svaté Anny napojené na kostel Tří králů (viz kapitolu 4.5.9).

4.3.6 Zámek Arnošta Františka z Valdštejna a Marie Alžběty z Valdštejna rozené z Fürstenberka

I poté, co se v roce 1728 majitelem panství stal jejich syn Arnošt František z Valdštejna a jeho manželka Marie Alžběta, pokračovaly drobné úpravy zámku a zámeckého areálu. V roce 1728 provedl štukatérskou práci na dvou přístřešcích nad vchody Mates Tollinger z Litoměřic.³³⁵

Mojmír Horyna s Lubošem Lancingerem tvrdí, že do konce 18. století chybějí k jakýmkoli stavebním pracím prameny.³³⁶ Na druhou stranu sami zmiňují, že se v interiéru v letech 1727–1728 tapetovalo³³⁷ a jak vyplývá z následujícího odstavce, je zřejmé, že ve vnitřních prostorách zámku úpravy probíhaly. Například Jiří Hrbek zmiňuje, že Marie Alžběta z Fürstenberka nechala v roce 1735 v západní věži mnichovohradištského zámku vybudovat kapli, která byla vybavena základními liturgickými předměty a látkami polstrovaným klekátkem, oltářem z umělého mramoru, obrazem od Jana Jiřího Hertla a sochou svaté Anny.³³⁸ Půdorys kaple je okrouhlý se čtyřmi pravoúhlými výklenky pro dveře, sedadlo, okno a oltář.³³⁹ Štukové obložení místnosti napodobuje mramor, strop je taktéž bohatě zdoben, a to štukem i zlacením.³⁴⁰ Podobná výzdoba se nachází i v tzv. zlatém kabinetu, jenž byl upraven taktéž v roce 1735 a v němž najdeme strop a stěny zdobené zlaceným štukem a obložené umělým mramorem. Ve zlacených štukových kartuších lze vidět antické výjevy na motivy eposu Ílias a mezi okny roční období.³⁴¹ Ve 30. a 40. letech také byly obnovovány pokoje po požáru z roku 1724 v prvním patře západního křídla. Stěny těchto místností nově zdobilo obložení umělým mramorem, také byla užita

³³² VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 21.

³³³ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 23.

³³⁴ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 10.

³³⁵ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 22.

³³⁶ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 23.

³³⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 23.

³³⁸ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 132.

³³⁹ *Zámek Mnichovo Hradiště: I. okruh. Průvodcovský text.* Mnichovo Hradiště, 2014, s. 2.

³⁴⁰ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 24.

³⁴¹ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 48.

pásková ornamentika. Podle textu pro průvodce se z tohoto období nejlépe zachovala výše zmíněná zámecká kaple, malá kabinetní obrazárna, zlatý kabinet a lovecký pokoj.³⁴² Z roku 1735 pochází štuková výzdoba stropů v italském a loveckém pokoji.³⁴³ Ty přibližně ve stejné době opatřil freskami Jan Jiří Hertl, ale z neznámého důvodu byly brzy poté zamalovány bílou barvou a znovu objeveny až v roce 1993.³⁴⁴ Před polovinou 18. století vytvořil neznámý malíř, patrně pocházející z Mnichova Hradiště nebo jeho blízkého okolí, velké olejomalby na plátně, kterými je vyzdoben největší společenský pokoj – tzv. přijímací salon. Na těchto vedutách s přírodními a loveckými motivy autor detailně zobrazil pohled na Mnichovo Hradiště. Vidět je na něm i areál mnichovohradištského zámku a v pozadí Drábské světničky.³⁴⁵ Přibližně z této doby také pochází zámecká obrazárna se 112 výtvarnými díly rozmístěnými po stěnách celé místnosti a oddělenými pouze úzkými dřevěnými lištami.³⁴⁶ Evžen Šnajdrová a Vojtěch Láška upozorňují na to, že při mechanickém umístění děl se nebral ohled na jejich rozměry, které tak byly násilně upravovány, čímž došlo k poškození několika obrazů.³⁴⁷

Ze soupisu majetku mnichovohradištského zámku z roku 1749,³⁴⁸ tedy rok po smrti Františka Arnošta, kdy majetek za svého nezletilého syna Vincence spravovala jeho matka Marie Alžběta, vyplývá, že v zámku se nacházelo nejméně 49 místností. Vladimír Budil upozorňuje, že v tomto inventáři nejsou popsány všechny pokoje.³⁴⁹

V přízemí se podle tohoto soupisu nacházelo 19 místností pro služebnictvo, dále kuchyň, prádelna, archiv a další úřednické pokoje. Nutno znovu zmínit, že místo výkonu úřednické práce bylo v Klášteře. Proto se Vladimír Budil domníval, že se v těchto prostorách řešily pouze záležitosti týkající se zámku.³⁵⁰ První patro o 20 pokojích sloužilo jako obytné a reprezentativní prostory a v 10 místnostech ve druhém patře se nacházely převážně další ložnice, ale i prázdné nebo téměř prázdné pokoje. Vladimír Budil se na základě inventáře domníval, že některé z nich sloužily

---

³⁴² Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 10–11.

³⁴³ LÁSKA, Vojtěch a Evžen ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 37–38.

³⁴⁴ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 340, s. 4.

³⁴⁵ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 340, s. 7–8.

³⁴⁶ *Text výkladu průvodců v expozici zámku a kostela Mnichovo Hradiště*, pozn. 270, s. 6.

³⁴⁷ LÁSKA, Vojtěch a Evžen ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 42.

³⁴⁸ SOA Praha, fond RAV, inv. č. 289 *Inventář panství Mnichovo Hradiště, Bělá, Doksy, 1749*.

³⁴⁹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 14.

³⁵⁰ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 13.

dokonce jako skladiště.³⁵¹ V soupisu je navíc uvedeno i vybavení salla terreny, která sloužila k odpočinku. Proto se v ní nacházel převážně nábytek určený k sezení.

4.3.7 Zámek Vincence z Valdštejna z Valdštejna

Vincenc z Valdštejna zdědil po svých předcích, kteří hojně stavěli a přestavovali, kromě valdštejnských držav také obrovské dluhy. Přesto i on sám taktéž vedl nákladný život, často na dluh.³⁵² Tyto dluhy nesplácel, proto dostal moratorium (odklad splatnosti pohledávek) od Marie Terezie.³⁵³

V interiérech zámku probíhaly další práce. V 80. letech 18. století nechal Vincenc z Valdštejna vymalovat čtyři místnosti – dámský salón, přijímací salón, lovecký a italský pokoj – vedutami malíře Jiřího Hislera.³⁵⁴ Tyto zvětšené obrazy v rokokovém stylu pokrývají celé stěny.

Vincenc z Valdštejna se zasloužil o to, že v polovině 80. let 18. století byl velký taneční sál mnichovohradištského zámku přetvořen na divadelní, a to vestavěním jeviště.³⁵⁵ Jiří Hrbek k tomu dodává, že označení „divadelní sál“ se poprvé v souvislosti s mnichovohradištským zámek objevuje až v roce 1798. Divadlo se však ve Vincencově sídle hrálo i dříve³⁵⁶ a bylo určeno pro hraběcí rodinu, hosty, vrchnostenské úředníky a přední měšťany.³⁵⁷

4.3.8 Zámek Arnošta Filipa z Valdštejna

Arnošt Filip z Valdštejna si v březnu roku 1798, tedy krátce poté, co se stal majitelem valdštejnských panství, nechal udělat dobrovolný soudní odhad svého majetku. Jak uvádějí Mojmír Horyna s Lubošem Lancingerem, velmi podrobně je v něm popsán i mnichovohradištský zámek.³⁵⁸

Píše se v něm, že okolo zámku je vybudována zeď. Pod ní se nacházel veliký sklep, do nějž vede 39 schodů, menší sklep zaklenutý cihlami. Další je vytesán do skály a poslední se nachází vedle lednice v zahradě.³⁵⁹

³⁵¹ BUDIL, Vladimír, pozn. 97, s. 31–32.

³⁵² SOA Praha, fond RAV, sign. 3932 VI-2/5, *Finanční záležitosti Vincence hraběte z Valdštejna*.

³⁵³ E-mailová komunikace s ing. Soňou Švábovou, správkyňi deponitáře mnichovohradištského zámku, ze 7. 6. 2020.

³⁵⁴ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 11.

³⁵⁵ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 11.

³⁵⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 175.

³⁵⁷ PRŮŠKOVÁ, Helena, pozn. 105, s. 126.

³⁵⁸ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 24.

³⁵⁹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 24.

Přízemí obou křídel zámku byla určena služebnictvu, a to jako prostory k jejich ubytování i místo výkonu jejich práce. Zbylé místnosti byly využity jako skladiště. O přízemí pravého křídla se píše, že se v něm „nachází 2 pokoje sloužících s prkennými podlahami, příruční pivní kvelb s cihelnou dlažbou a přilehlý vedlejší pokoj s prkennou podlahou; k nim přiléhají dva kvelby s cihelnou dlažbou, pokoj kuchaře a komora s prkennou podlahou. Dále následuje spižírna, panská kuchyně s kamennou nádržkou, dřevní kvelb a pokoj, posléze komora pod schody, vesměs s cihelnou dlažbou.“³⁶⁰ V přízemí křídla levého se nacházela „garderoba a mandl s prkennými podlahami. Dále se přijde do dlouhé velké předsíně s kuchyní a příruční spižírnou, kde jsou dřevníky v prkenných přístěncích. Z garderoby se přijde do dvou pokojů za sebou s prkennými podlahami, do další kuchyně dlážděné cihlami. Při ní je pokoj a kabinet s prkennými podlahami, konečně se přijde opět do 2 velkých pokojů a potom do dalších dvou pokojů s prkennými podlahami.“³⁶¹

Popis pokračuje 1. patrem hlavní části zámku, jež je celé orákosované. Od dvou hlavních vchodů vedou do 1. patra zleva i zprava schodiště, kterými se dojde do předsíně s cihelnou dlažbou. Po přilehlém kvelbu následují pokoje s prkennou podlahou – jídelna, ložnice, dámský pokoj a šatna. Dále se jde do sálu s divadlem, kde se nachází podlaha cihelná, vedle něj pokoj s dubovými parketami. V předsíni, v další místnosti, kulečnickovém pokoji a ve velké jídelně jsou opět podlahy prkenné. Ve vedlejší komnatě je podlaha obložená parketami, zdi jsou vytapetované a v místnosti se nachází krb. V sousední zrcadlové hale jsou kamna, následuje ložnice, záchod, dva kabinety s parketami, vedle nichž je dámský pokoj s podlahou prkennou. Nakonec se přijde do předsíně prvního křídla, v níž se nachází kamenná desková podlaha. V této předsíni najdeme v rondelu kapli.³⁶²

Chodby ve druhém patře jsou dlážděny cihlami. „Vlevo se přijde do klenutého rondelu, pak do velkého pokoje s obyčejnou podlahou, pak do podobného pokoje a pokoje sloužícího s prkennou podlahou; dále z chodby do hostinského pokoje, z něhož je vidět do divadla, pak se přijde do dalšího hostinského pokoje s obyčejnou prkennou podlahou. Pak se jde předsíni s cihelnou dlažbou, kde je jeden záchod, do dvou středních a jednoho velkého hostinského pokoje s obyčejnými prkennými podlahami a potom ještě do hostinského pokoje se záchodem. Vpravo je

---

³⁶⁰ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 24–25.

³⁶¹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 25.

³⁶² HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 25.

*neorákosovaná šatna, při níž je malá kuchyňka; vedle točitého schodiště je 5 velkých hostinských pokojů s obyčejnými prkennými podlahami; v předsíni je však klenutý rondel nad kaplí.*³⁶³

Z popisu budovy se také dozvídáme, že nad druhým patrem je půda potřená lepenicí, v jejímž středu se nacházejí zámecké hodiny. Na hodinové věži a rondelech leží červeně natřený plech. Krov i šindelová střecha jsou v pořádku. Informuje také o kvalitních dvojitých dveřích a tom, že okna v prvním patře mají žaluzie, nebo okenice. Celkový odhad ceny zámku činil 10 000 zlatých.³⁶⁴

Výše uvedený popis místností dokládají také inventáře zámku z let 1802 a 1803. Oba v přízemí přibližují 11 pokojů, které patřily především služebnictvu, a to jak k ubytování, tak výkonu jejich práce. V prvním patře oba inventáře zmiňují 16 pokojů, v nichž žilo panstvo a jeho nejbližší služebnictvo. Také se v něm nacházely reprezentativní prostory. Ve druhém patře soupisy dokládají třináct pokojů.³⁶⁵ Zámek měl určitě více místností, jelikož více pokojů je i v soupisu z roku 1749.

Mojmír Horyna s Lubošem Lancingerem se domnívají, že drobné stavební úpravy na zámku probíhaly na začátku 19. století, ale prameny nenašli.³⁶⁶ Až v roce 1817 se objevuje návrh Arnošta Filipa ohledně výměny šindelové střechy za taškovou. K tomu však prozatím nedošlo a zámek dostal jen nové žlaby. O dva roky později se tento požadavek objevil znovu, ale část střechy byla pokryta novým šindelem.³⁶⁷

Karel Kramerius si bohužel o podobě mnichovohradištského zámku nic do svého deníku nepoznamenal ani kresbou, ani textem s výjimkou krátké zmínky, že „*nádherně vybudovaný zámek má ozdobnou kuchyňskou a ovocnou zahradu.*“³⁶⁸ Následně se zmiňuje pouze o tom, že do areálu spadá i kostel Tří králů a kaple svatě Anny, v níž se nacházejí ostatky Albrechta z Valdštejna.³⁶⁹

Dne 22. července 1821 do zámku uhodil blesk, následkem kterého část střechy shořela. Hraběcí inspektor Goppold proto rozhodl o zesílení krovu a položení tašek. Došlo k výměně ohořelých vazních trámů, osazení krokví a střecha dostala dva nové velké arkýře.³⁷⁰ Rostislav Vojkovský také hovoří o tom, že střechy byly odstraněny barokní vikýře, které nahradily vikýře klasicistní, a nová střecha získala taktéž

³⁶³ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 25–26.

³⁶⁴ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 26.

³⁶⁵ SOA Praha, fond RAV, inv. č. 287, *Inventář mobiliáře zámku Mnichovo Hradiště, 1803.*

³⁶⁶ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 28.

³⁶⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 28.

³⁶⁸ KRAMERIUS, Karel, pozn. 223, s. 305.

³⁶⁹ KRAMERIUS, Karel, pozn. 223, s. 305.

³⁷⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 29.

klasicistní podobu.³⁷¹ Opravy střechy byly dokončeny v roce 1827, ale „do roku 1831 vyhnily hlavy řady hlavních stropních trámů ve stropěch chodby a levé kulaté věžičky ve druhém patře, takže se tam částečně propadly stropy a musely být renovovány.“³⁷² Nad oba vstupy do zámku byly umístěny dřevěné přístřešky nesené na kamenných rukou dvou atlantů. Ty už v polovině 18. století vytvořil sochař Mates Tollinger.³⁷³

4.3.9 Zámek Kristiána Arnošta z Valdštejna

Kristián z Valdštejna zdědil mnichovohradišťské panství v roce 1833. Ještě téhož roku se na mnichovohradišťském zámku konala schůzka panovníků Svaté aliance, proto patrně nedošlo k žádným větším úpravám valdštejnského sídla ani jeho areálu těsně před touto významnou událostí.³⁷⁴ Jednalo se tak spíše o menší renovační práce.³⁷⁵ Významnějších úprav se dostalo pouze zámeckému divadlu. Podle textu pro průvodce se původní taneční sál s již postaveným malým podiem stal plnohodnotným zámeckým divadlem. Podlaha se směrem dozadu od jeviště stupňovitě zvýšila. Pódium bylo zvětšeno a nově osvětleno argandovými lampami, které byly umístěny na jevištní rampě a na stojanech za bočními kulisami. Mechanické plechové stínidlo ovládané z místa pro nápořku pak regulovalo intenzitu světla.³⁷⁶ Divadelní místnost nechal Kristián z Valdštejna vyzdobit v klasicistním stylu. Z původní barokní štukové výzdoby zůstaly ozdobené hlavice pilastrů. Zbytek této dekorace byl poničen požárem z roku 1724. Před příjezdem panovníků Svaté aliance došlo k výrobě nových divadelních dekorací, kulis, rekvizit a kostýmů.³⁷⁷ S nimi souvisí i divadelní šatna, v níž byly vystaveny kostýmy a která patrně také vznikla v této době.³⁷⁸

4.3.10 Úpravy zámku po roce 1833 do roku 2020

Tato kapitola velmi stručně přiblíží významnější práce na zámku po roce 1833. V roce 1865, kdy objekt vlastnil Kristiánův syn Arnošt František, v prvním patře zřídil Adalbert Wender hudební salonek, do nějž umístili krb s delfíny z letohrádku Valdštyňsko u Bělé pod Bezdězem.³⁷⁹ Došlo také k opravě zámecké kaple.³⁸⁰ Zazděn

³⁷¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 26.

³⁷² HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 29.

³⁷³ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 18.

³⁷⁴ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 29.

³⁷⁵ Kol. autorů. *Setkání tří panovníků Sv. aliance v roce 1833 a zámecké divadlo. Průvodcovský text.* Mnichovo Hradiště, 2014, s. 6.

³⁷⁶ Kol. autorů, pozn. 376, s. 18–19.

³⁷⁷ Kol. autorů, pozn. 376, s. 18.

³⁷⁸ Kol. autorů, pozn. 376, s. 14.

³⁷⁹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 28.

³⁸⁰ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 13.

v ní byl vstup do místnosti za harmoniemi, stěny a oltář byly *obloženy umělým mramorem a orámovány vypuklým zlaceným proplétáním z pásků a listů*.³⁸¹ O sedm let později vznikla v prvním patře jižního křídla nová novorenesanční jídelna, do níž byl umístěn renesanční dřevěný strop přivezený ze zámku v Dobrovici.³⁸² Téhož roku zámek získal novou barvu – růžové fasády byly natřeny okrovou. Původní růžová byla navrácena až v polovině 80. let 20. století při generální opravě zámku.³⁸³ Rostislav Vojkovský zdůrazňuje, že *„dvoubarevnými nátěry jsou zvýrazněny v omítce vyznačené umělé bosáže oken a nároží, jakož i centrální plochy*.“³⁸⁴ V roce 1921 došlo k rozšíření zámecké knihovny převezením 22 000 cenných knih ze zámku Duchcov.³⁸⁵ Tou dobou už ale Valdštejnové v Mnichově Hradišti nebydleli, protože, jak již bylo zmíněno výše, od roku 1913 sídlili v Doksech.

Už v roce 1936 byl zámek krátce zpřístupněn veřejnosti, nastalo pak od 50. let 20. století. To už však nepatřil Valdštejnům, nýbrž Československé republice, jež zámek s bývalým klášterem a dalším majetkem tohoto rodu získala v roce 1945 konfiskací.³⁸⁶

4.4 Zahrada

Kde se nacházela původní zahrada, není jasné. Už z doby Václava Budovce z Budova prameny zmiňují, že k zámku patřila zahrada, která se rozkládala za mostem, jenž však není lokalizovaný. V ní rostly ovocné stromy.³⁸⁷ Na stejném místě se zahrada rozléhala i za Maxmiliána z Valdštejna. Z této doby jsou prameny přesnější, co se týče konkretizace ovocných stromů – rostly tam jabloně, hrušky, třešně a višně.³⁸⁸

Během barokní přestavby zámku nechal reprezentativní zámeckou zahradu vybudovat hrabě Arnošt Josef z Valdštejna. Parterová zahrada francouzského stylu byla podle Mojmirá Horyny inspirována předlohami italských architektů.³⁸⁹ Hlavní část areálu ztvárňoval alespoň náznakově vzniklý uzavřený prostor před hlavním zámeckým průčelím, což v případě mnichovohradištského zámku zjednodušoval už

³⁸¹ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 2.

³⁸² *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 13.

³⁸³ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 28.

³⁸⁴ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 18.

³⁸⁵ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 31.

³⁸⁶ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 14.

³⁸⁷ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 5.

³⁸⁸ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 7.

³⁸⁹ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 21.

jeho samotný podkovitý půdorys.³⁹⁰ Východní a západní strany jsou ohraničeny stájemí. Čestné nádvoří uzavírá *salla terrena* stojící proti zámku. Tento prostor byl podle nové dobové módy přicházející z Francie kompozičně a zřejmě i barevně ztvárněný.³⁹¹ Klára Benešovská také zmiňuje, že mezi čestným nádvořím a francouzskou zahradou bylo nalezeno základové zdivo barokního ohrazení.³⁹² Tuto zídku mezi zahradou a nádvořím lze zřejmě vidět na neuskutečněném návrhu areálu zahradníka Václava Novotného z roku 1804 (obr. 6: Plán zámku a parku v Mnichově Hradišti. Václav Novotný, 1:45 českým sáhům, 860x600, rkp. Na rytině Fridericha Bernarda Wernera (obr. 2: Rytina Fridericha Bernarda Wernera, 1752 se v těchto místech nachází plot.

Do zahrady při jejím vzniku dodal 66 zahradnických hrců hradištský hrncíř Mikoláš Tieftrunk.³⁹³ Z roku 1708 se objevuje zmínka, že místní hrncíř, zřejmě opět Tieftrunk, do ní dodal 101 květináčů.³⁹⁴ O dva roky později bylo z Duchcova posláno 100 stromků³⁹⁵ a další stromky v hodnotě 12 zlatých dokoupil zahradník Preysler.³⁹⁶ Do zahrady bylo v roce 1711 koupeno dalších 95 nízkých stromků.³⁹⁷

V zahradě stály sochy³⁹⁸ a součástí výzdoby byly také kašny.³⁹⁹ Jednu z nich kameníci dodali a sestavili ze čtyř desek a soklu na přelomu 17. a 18. století.⁴⁰⁰ Při ní byla v roce 1707 zřízena vodárna.⁴⁰¹ Kašna s fontánou původně stála ve středu nádvoří. Dnes se nachází při zdi zámecké budovy vlevo od hlavního vstupu.⁴⁰² Na konci 20. let 18. století se pracovalo na dvou vodních nádržích. Podílel se na nich Václav Wagner, kameník z Malé Bělé, který dodal kamenné články. Nejmenovaný pražský slévač děl dodal dva mosazné kohoutky. Jan Kulhánek z Mladé Boleslavi udělal deset plechových nástavců, jež pomaloval Jan Jiří Hertl z Turnova. O rok později odvedli nespécifikovanou práci kameník Václav Wagner a kosmonoský

---

³⁹⁰ BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 16.

³⁹¹ BENEŠOVSKÁ, Klára. *Stavebně-historický úvod k architektonické studii zámeckého areálu v Mnichově Hradišti*. Kostelec nad Černými lesy: Středočeský ústav pro konzervaci a obnovu památek, 1977, s. 17.

³⁹² BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 15.

³⁹³ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17.

³⁹⁴ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17–18.

³⁹⁵ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 18.

³⁹⁶ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

³⁹⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

³⁹⁸ BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 15.

³⁹⁹ BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 17.

⁴⁰⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 16.

⁴⁰¹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17–18.

⁴⁰² BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 15.

sochař, pravděpodobně Josef Jelínek. V roce 1730 bylo zavedeno potrubí a nástavce k vodotryskům.⁴⁰³

Ve druhé polovině 18. století začaly v zahradě vyrůstat aleje nízkých stromků,⁴⁰⁴ které jsou patrné i na rytině Jiřího Hislera. Aleje lemovaly zahradní cesty. Jedna vedla směrem od vstupu do zámku k salla tereně, další dvě mířily od zadní části sally tereny do stran v místech, kde stály oranžerie⁴⁰⁵ (viz kapitolu oranžerie a fíkovny).

Z roku 1790 se existuje zmínka Jaroslava Schallera, že „zámek je solidně a krásně postavený a je vybaven okrasnou, kuchyňskou a ovocnou zahradou.“⁴⁰⁶ Jak již bylo zmíněno v kapitole 3.4.9 o ozdobné, kuchyňské a ovocné zahradě psal ve svém deníku z roku 1815 také Karel Liboslav Kramerius.⁴⁰⁷

Po odkoupení pozemků bývalého kláštera došlo ke zrušení zámeckých zahrad a byl vytvořen jednotný zámecký park. Zmizely tak výše zmíněné ploty a zídky.⁴⁰⁸ Na severní straně zahrady, tedy na místě bývalých klášterních pozemků, vznikl nový anglický park.⁴⁰⁹ Rostislav Vojkovský do této doby datuje vstupní bránu do zámeckého areálu v empírovém stylu, který byl na počátku 19. století rozšířen až k silnici. Brána je tvořena dvěma hranolovými pylony, v nichž seděl hlídač, a původním železným plotem vyrobeným ve valdštejnských železárnách. Její poloha ukazuje výšku tehdejší cesty, jelikož se jí projíždělo do zámecké zahrady přímo z ulice. Cesta byla snížena až v roce 1912 a ke vchodu do areálu proto byly vybudovány schody. Této klasicistní bráně předcházela barokní.⁴¹⁰

V roce 1833 před návštěvou panovníků Svaté aliance byla v zadní části parku vybudována tzv. Orlí brána se symbolem rakouské dvouhlavé orlice.⁴¹¹

Od roku 1950 stojí v areálu, jak již bylo zmíněno v kapitole 3.4.11, socha Václava Budovce z Budova. Nachází se u boku východního křídla čelem ke vstupní bráně.

4.5 Stavby v zámecké zahradě

Na hlavním oltáři kaple svatě Anny, který byl vysvěcen roku 1724, je vyobrazena svatá Anna od Jana Jiřího Hertla. V pravém dolním rohu tohoto oltářního obrazu je

⁴⁰³ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 22.

⁴⁰⁴ BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 17.

⁴⁰⁵ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 24.

⁴⁰⁶ SCHALLER, Jaroslav, pozn. 212, s. 74.

⁴⁰⁷ KRAMERIUS, Karel, pozn. 223, s. 305.

⁴⁰⁸ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 17.

⁴⁰⁹ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 13.

⁴¹⁰ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 16–17.

⁴¹¹ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 13.

namalováno šest sídel patřících Valdštejnům, přičemž ve druhé řadě vpravo se nachází i to mnichovohradištské. Zatímco většina malířů zachycovala zámek z jižní strany, tento je namalován ze zahrady, tedy ze severovýchodu. Na obraz se Janu Jiřímu Hertlovi nevešlo jihovýchodní nároží a část hlavní budovy.⁴¹² Horyna s Lancingerem popisují obraz, a tedy i podobu zámeckého areálu z první poloviny 20. let 18. století, následovně: „*Jsou patrná obě hloubková křídla kolem čestného dvora a část dvorních fasád, jejichž členění však není v drobném měřítku při použité technice zřetelné. V zahradním areálu se uplatňují dva hloubkové objekty stájí s patrovými nástavci na koncích a s trojicemi samostatných valbových střech. V pozadí je patrný nízký kubus jízdárny, vpravo salla terrena v známém oválném obrysu s bočními výstupky a členitou mansardovou střechou o 4 velkých arkýřích. Na obě strany se od této stavby rozbíhají protáhlé nízké oranžerie. Střed areálu zaujímá francouzská zahrada s nízkým porostem.*“⁴¹³ Tento popis byl pro potřeby práce vybrán, protože jsem s daným vyobrazením nemohla pracovat, jelikož je v současnosti už těžko zřetelné. Jedná se navíc o jediný popis a vyobrazení areálu zámku z období první čtvrtiny 18. století po dokončení jeho barokní přestavby a vybudování celého zámeckého parku. Na pozdějších vyobrazeních, mezi která patří například rytina Jiřího Hislera z roku 1789, už oranžerie chybí. Vzhledem k tomu, že na rytině Friedricha Bernarda Wenera z roku 1752 není zachycen areál zahrady, nelze ani přiblížit dobu jejich zbourání.

Průčelí všech staveb (kromě kostela Panny Marie, který však byl samostatnou budovou nesouvisející se zámeckou výstavbou) směřovala do zahrady a barevně i členitostí (plastickou v případě koníren, nebo pouze malovanou) ladila s budovou zámku.⁴¹⁴ Celý komplex i v současnosti utváří opticky uzavřený prostor s francouzskou zahradou uprostřed i přesto, že později byly zrušeny a zbourány zdi zahradního parteru i obě oranžerie a areál se rozšířil o pozemky kapucínského kláštera.

Na základě stavebně historického průzkumu jsem se pokusila lokalizovat jednotlivé stavby v zámeckém areálu. Ke znázornění jsem využila rytinu Jiřího Hislera, která ho zachycuje nejlépe. Nicméně už na něm nejsou znázorněny oranžerie a kostel Panny Marie, jenž byl čtyři roky před vznikem rytiny zbourán, a ještě na něm nestojí zámecký skleník, který byl vybudován na počátku 18. století. V grafickém editoru jsem na Hislerově rytině očíslovala jednotlivé stavby (v případě kostela, skleníku

---

⁴¹² HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 21–22.

⁴¹³ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 22.

⁴¹⁴ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 9.

a oranžerií místa) a v následujících kapitolách na tyto číslce odkazují (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789

4.5.1 Kostel Panny Marie (viz obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 13 a obr. 2: Rytina Friedricha Bernarda Wenera, 1752 č. 4)

Nabízela se otázka, zda kostel Panny Marie, někdy též kostel Nanebevzetí Panny Marie, do této části práce zařadit. Jak je patrné z kapitoly 3.3, gotický kostel se hřbitovem a farou na místě zámecké zahrady stával už od vrcholného středověku, tedy dávno před tím, než v jeho blízkosti vznikl Budovcův renesanční zámek. Nicméně jeho přítomnost je zachycena na dobových obrazech a po dlouhou dobu byl jednou ze součástí pozdějšího zámeckého areálu (viz obr. 2: Rytina Friedricha Bernarda Wenera, 1752.

Kostel Panny Marie stával kousek od místa, kde se dnes najdeme sochu Václava Budovce z Budova, tedy na jihovýchodním okraji zámecké zahrady. Na rytině Jiřího Hislera se nachází na místě označeném číslem 13, na kterém jsou vyobrazeny stromky nízkého vzrůstu – k jejich vysázení tak došlo zřejmě hned po zbourání kostela. Ten v těchto místech stál už v době, kdy Mnichovo Hradiště ještě neexistovalo, pouze v jeho části pod pozdějším zámekem byla ves Rybitví. U kostela se nacházely fara a škola a přes úvoz stála dřevěná zvonice se třemi zvony. Z fary vedl do kostela přes strouhu dřevěný most, jenž byl nahrazen novým až v roce 1686.⁴¹⁵

V roce 1602 se v chrámu Panny Marie konal pohřeb Kryštofa Budovce z Budova. Ten v něm už před tím nechal pochovat i svou manželku Krescencii. Jejich hrobka byla v roce 1643 na základě zprávy z roku 1657 vyrabována švédskými vojsky.⁴¹⁶ Brzy po roce 1657 byl kostel Panny Marie opravován, stejně tak zvonice. Byl také postaven dřevěný plot okolo hřbitova.⁴¹⁷

Kostel Panny Marie sestával ze čtyřboké gotické lodi, i když Josef Vítězslav Šimák dodává, že na základě obrazových pramenů zřejmě později zbarokizované, s pravoúhlými okny a nižšího gotického presbytáře.⁴¹⁸ Zpráva vikáře Castálie z roku 1631 kostel popisuje jako 28 loktů dlouhou a 10 loktů širokou stavbu. Uvnitř se nacházely tři oltáře a nově malované archy. V roce 1660 se o kostelu píše, že se jedná o kamennou stavbu s cihlovou podlahou, šindelovou střechou, s gotickými „okny

⁴¹⁵ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 36.

⁴¹⁶ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 37.

⁴¹⁷ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 21.

⁴¹⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 203.

z kulatých prohlédacích skel“, čímž jsou patrně myšleny vitráže, jedním zvoncem nad kostelem, zvonečkem v kapli sv. Josefa a kůrem. Nová předsíň byla postavena v roce 1678, nové lavice vyrobeny roku 1683. O varhanách pochází první zmínka z roku 1713.⁴¹⁹

Při kostele Panny Marie zřejmě fungovala literátská bratrstva a vzniklo při něm i Růžencové bratrstvo založené Arnoštem Josefem z Valdštejna a Janem Juliem Ignácem Ruczkým roku 1684.⁴²⁰ Když v roce 1690 věnoval Arnošt Josef Růžencovému bratrstvu 1000 zlatých, nebyly uschovány na faře, nýbrž v Turnově, a od roku 1710 na zámku v Klášteře. Helena Průšková proto soudí, že budova fary nebyla na konci 18. století v dobrém stavu.⁴²¹ Když se stal farním kostelem chrám svatého Jakuba a byla u něj přistavěna i nová fara, ta u kostela Panny Marie sloužila pouze Růžencovému bratrstvu.⁴²²

Do roku 1707 se v chrámu Panny Marie se konaly pouze české mše. Teprve tehdy arcibiskup pro řeholníky z kapucínského kláštera povolil kázání v němčině.⁴²³

Ve 20. letech 18. století probíhaly v kostele opravy. Došlo k výměně šindelové střechy, renovován byl také kůr. Zakoupeny byly i hudební nástroje – lesní rohy, violy, hoboje a housle.⁴²⁴ V roce 1727 byla zbourána zvonice. Zvony z ní byly přeneseny do věže kostela svatého Jakuba.⁴²⁵

Už od 50. let 18. století bylo jasné, že kostel Panny Marie bude časem definitivně zrušen. Nejprve tolerančním patentem Josefa II. zaniklo Růžencové bratrstvo. V roce 1785 došlo na příkaz Vincence z Valdštejna ke zbourání samotného kostela. Zdivo kostela bylo použito na stavbu zámecké zdi a na opravu nové školy vedle nové fary.⁴²⁶ Důvodem pro zbourání kostela mohly dle mého názoru být, vzhledem k Vincencově finanční situaci, náklady spojené s údržbou starého kostela, jenž už, jak je popsáno výše, ztratil svou původní funkci, jelikož se ve městě nacházely dva další kostely – Tři králů a sv. Jakuba. Žádné vysvětlení jsem v pramenech ani v literatuře neobjevila.

V případě kostela Panny Marie se Rostislav Vojkovský mylí, když tvrdí, že byl zbořen už při přestavbě zámku, tedy už na počátku 17. století. Píše totiž: *„Přestavba a rozšíření zámku směrem k východu si vyžádalo rozsáhlé úpravy. K zámku byl*

⁴¹⁹ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 37.

⁴²⁰ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 38.

⁴²¹ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 38.

⁴²² PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 40.

⁴²³ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 39–40.

⁴²⁴ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 40.

⁴²⁵ BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL, pozn. 64, s. 23.

⁴²⁶ PRŮŠKOVÁ, HELENA, pozn. 104, s. 40–41.

*přikoupen pozemek bývalého prastarého kostela Panny Marie i se hřbitovem a než započala stavba východního křídla, musel být se zemí srovnán i s přilehlou farou.*⁴²⁷

Tento Vojkovského omyl dokazují nejen výše citovaná tvrzení z dějin této budovy, ale i zmíněná rytina Friedricha Bernarda Wenera, na níž je kostel ještě v polovině 18. století zobrazen. Chrám Panny Marie najdeme také na olejomalbách na plátně od neznámého malíře, které zdobí zdi v přijímacím salonu. Jak lze na obou zobrazeních vidět, kostel i s farou stál v blízkosti zámku na okraji zahrady i po jeho přestavbě.

4.5.2 Stáje a konírny (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 3A a 3B a obr. 9: Konírny)

Od roku 1693 byli panští koně ustájeni v konírně vzniklé z ratejny stojící před zámkem.⁴²⁸ Dvě vzájemně rovnoběžné stáje, které z východní a západní strany ohraničovaly ve stejnou dobu vznikající francouzskou zahradu, se začaly budovat na konci 17. století na začátku druhé etapy přestavby zámku. Proto jsou vystavěny v podobném duchu jako samotný zámek.

Stáje jsou přízemní budovy, které mají na obou koncích jednopatrové přístavby. Na průčelí prostřední části se původně nacházela atika, kterou zdobilo dvanáct soch⁴²⁹ a k jejímu obnovení došlo až v 80. letech 20. století.⁴³⁰ Za ty dostal zapláceno v roce 1701 „*pražský řezbář, když 12 kamenných figur... na konský nové marštale udělal a sem je dovezl.*“⁴³¹ Horyna s Lancingerem se domnívají, že tím řezbářem byl Jan Brokoff, jelikož na mnichovohradišťském zámku pracoval jeho tovaryš Pavel Rožát. Přesto zmiňují, že Jaroslav Herout zastává názor, že autorem byl František Santini Aichel.⁴³² Sochy v současnosti na střeších nejsou, jelikož se nedochovaly.⁴³³

Na stavbě koníren pracovali stejně jako na budově zámku řemeslníci z okolí. Zedníci a tesaři z Doks a pražský kameník František Santini Aichel do nich dodali 26 mramorových žlabů.⁴³⁴ Turnovský malíř, zřejmě Jan Jiří Hertl, zlatil makovice na střeše.⁴³⁵ Ta byla členitější než dnes, na každé se nacházelo šest strmých vrcholů.⁴³⁶

⁴²⁷ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 20.

⁴²⁸ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

⁴²⁹ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 8.

⁴³⁰ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 8.

⁴³¹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 16.

⁴³² HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 16.

⁴³³ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 8.

⁴³⁴ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 15.

⁴³⁵ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 14.

⁴³⁶ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 22.

V roce 1710 se ve stájích zasklívalo.⁴³⁷ Vnější strany koníren jsou lemovány lizenami a štukovými rámy, které činí dojem slepé arkády.

Za každou konírnou se nachází bílou zdí ohraničený dvorek. Do toho za východní konírnou vede ze severní strany kovová barokní brána. Do dvorku na západní straně oproti tomu nevede ze zahrady žádný vchod, chodilo se do něj z boku od západní zdi nebo přes konírnu. S jeho severní stranou podle vyobrazení zámku nejspíše sousedil domek zahradníka (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 6).

V roce 1797 panský revident Flanderka navrhoval přetvoření jedné stáje v obytnou budovu s mnoha pokoji s rákosovými stropy a vlastní kuchyní, ale k realizaci této přestavby nedošlo.⁴³⁸ Zpráva z roku 1798 rozděluje stáje na přední a zadní. Přední maštal byla rozdělena na dvě části. V první části se mohlo ustájit až 22 koní, v její druhé polovině se nacházely dvě komory na hnůj, dvě točitá schodiště a dvě komory na koňský postroj, které však sloužily jako obytný prostor. Do zadní konírny se mohlo ustájit dokonce 26 koní, vybavení bylo totožné se stáji přední. Šindelové střechy obou stájí byly sice v dobrém stavu,⁴³⁹ ale v roce 1819 došlo k jejich nahrazení střechou taškovou.⁴⁴⁰

4.5.3 Jízdárna (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 5)

Jízdárna taktéž vznikla na počátku 18. století během druhé etapy přestavby zámku. Vybudována byla z kamene na vápno.⁴⁴¹ K západní budově stájí se nachází kolmo od severozápadu, čímž se vytvořilo prostranství, které bylo z druhé strany ohraničené zámeckou zdí.⁴⁴² Ve druhé polovině roku 1708 stáj vymaloval malíř Jan Glotter.⁴⁴³ V popisu z roku 1798 se uvádí, že je jízdárna vybavena vlašským komínem a krov a šindelová střecha jsou v dobrém stavu.⁴⁴⁴

4.5.4 Kočárovna (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 4)

Dvě kolny pro vozy a kočáry byly dostavěny v roce 1704.⁴⁴⁵ Na rytině Jiřího Hislera z roku 1789 lze však vidět pouze jednu kočárovnu, žádná zmínka o dvou se už nikde neobjevuje. Například v odhadu valdštejnského majetku z roku 1798 se o ní

⁴³⁷ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

⁴³⁸ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 23.

⁴³⁹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 26–27.

⁴⁴⁰ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 28.

⁴⁴¹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 26.

⁴⁴² BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 20.

⁴⁴³ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 18.

⁴⁴⁴ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 27.

⁴⁴⁵ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17.

píše, že dřevěná vozová a zámecká kůlna je v dobrém stavu a stojí u druhé zámecké brány před zadní stájí.⁴⁴⁶ Přesto byla zbourána a v roce 1838 nahrazena kočárovou zděnou⁴⁴⁷ (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 15). Nachází se západně od zadní konírny, s níž stojí rovnoběžně. Ta je zachována dodnes, původní na ní jsou i pozdně klasicistní, bohatě zdobená vrata.⁴⁴⁸

4.5.5 Obytné domky v zámeckém areálu (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 6, 7, 8)

Jednalo se o tři malá stavení v zámeckém areálu, a to domek zahradníka, vrátného a zámeckého správce. Tyto domy byly vybudovány taktéž v průběhu druhé etapy výstavby, a to patrně roku 1711 nebo těsně před tímto letopočtem, kdy za ně dostal zapláceno Nicollo Reimondi.⁴⁴⁹ Vlevo od zámecké brány stál domek vrátného (č. 8), vpravo pak obydlí zámeckého správce (č. 7). V obou těchto staveních byla světnice, neorákosovaná komora a kuchyňka. Domek vrátného měl podlahu cihelnou a měl navíc prádelní komoru, neorákosovanou spižírnu a sklep. Krov byl v roce 1798 v dobrém stavu, šindelová střecha průměrná. Obydlí správce mělo ve stejnou dobu krov i šindelovou střechu v dobrém stavu. Podlaha byla dřevěná s výjimkou cihelné předsínky.⁴⁵⁰ V blízkosti jízdárny stál domek zahradníka. Jeho lokalizace není blíže popsána, mělo by se ale jednat o budovu č. 6. Byla stavěna z kamene na vápno a měla k roku 1789 dvě místnosti se špatnou prkennou podlahou a neorákosovanými stropy. Dále v ní byla předsíň, klenutá kuchyně a dvě neorákosované komory s cihelnou dlažbou. Jejího součástí byl také kravský chlév a přístavek. Střecha tohoto domku měla zčásti novou a zčásti špatnou střechu.⁴⁵¹ Tento domek byl zbořen během úpravy zahrady brzy po odkoupení kláštera i s jeho pozemky,⁴⁵² tedy po roce 1812 (viz kapitolu 4.5.9).

4.5.6 Skleník (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 12 a obr. 10: Pozůstatky klasicistního skleníku)

Právě v této době vznikl u západní zdi za bývalým klášterem empírový skleník. Josef Vítězslav Šimák, který se zabýval historickými památkami na

⁴⁴⁶ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 27.

⁴⁴⁷ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 29.

⁴⁴⁸ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 13.

⁴⁴⁹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

⁴⁵⁰ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 26.

⁴⁵¹ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 27.

⁴⁵² VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 24.

Mnichovohradišťsku, svou knihu vydal v roce 1930. Přestože byl skleník zbořen o devět let dříve, tedy v roce 1921, Josef Vítězslav Šimák měl s největší pravděpodobností velmi přesné informace. Jedná se také o jediný podrobnější popis skleníku, který se mi podařilo dohledat.

Podle něj skleník tvořil široký střed, ke kterému vedly čtyři schody se zděným zábradlím zakončeným klasicistními sloupy, a dvě užší postranní zděná křídla, která měla schodiště nižší. Mezi třemi vchody, nad nimiž se nacházely polokruhové světlíky, stály rustikované pilastry, které nesly kladí. Nahoře měl skleník trojdílný architráv a tympanon. Inspirace antickými prvky se nacházela i uvnitř. Od zrcadlového stropu „vedly nízké portiky, o dvou sloupcích akantových hlavic, kladí a půlkruhovém světlíku vedly do vedlejších křídel.“⁴⁵³ Tato křídla byla rozčleněna dvěma pilastry zdobenými bordurou z eliptických ryh. Nadpraží zdobila římsa z lupenů a perlovce. Dole se nacházel oblý trnož a v nárožích hranoly, na kterých zřejmě stály antické sloupy. Skleník, jak již bylo řečeno, byl zrušen v roce 1921,⁴⁵⁴ ale jeho pozůstatky – zděná střední část, spodní část zdiva křídel a jejich ocelová kostra – se v zámecké zahradě dochovaly dodnes.

4.5.7 Salla terrena (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 2 a obr. 8: Salla terrena)

Podle Mojmirá Horyny se Nicollo Reimondi, jakožto její hlavní stavitel, inspiroval soudobou vídeňskou architekturou letohrádků a pavilonů.⁴⁵⁵ Právě to, že autorem jejího návrhu na rozdíl od ostatních staveb, které k realizaci předložil Marc Antonio Canevalle, byl Nicollo Reimondi, zřejmě způsobilo, že se salla terrena od ostatních budov v areálu zámku architektonicky liší.

Salla terrena, která se díky své poloze uprostřed zahrady stala její dominantou, se skládá ze čtyř kabinetků a je dlážděna kamennými deskami.⁴⁵⁶ První zmínka o výstavbě salla terreny pochází z doby okolo roku 1710, kdy tesaři na „nový luthauz mezi pomorančauzy“ položili 31 trámů. Zdivo salla terreny tedy muselo být vybudováno o něco dříve.⁴⁵⁷ Půdorys stavby má tvar osmiúhelníku, k jehož dvěma stranám přiléhají obdélníkové prostory. Na ty původně navazovaly oranžerie,⁴⁵⁸ jak vyplývá i z výše uvedené citace. Do salla terreny vedou čtyři vchody – jeden přímo

⁴⁵³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 309.

⁴⁵⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 309.

⁴⁵⁵ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 21.

⁴⁵⁶ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 27.

⁴⁵⁷ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 19.

⁴⁵⁸ Zámek Mnichovo Hradiště, pozn. 34, s. 9.

proti zámku, druhý ze zadní strany a po jedné dveřích se nachází v každém z obdélníkových prostorů – jedná se tedy zřejmě o bývalé vchody do skleníků. V kosých stěnách se nachází celkem osm oken – vedle předních a zadních dveří jsou čtyři větší okna zakrytá dřevěnými žaluziemi a čtyři menší prosklená okna jsou na stěnách obdélníkových prostorů. Místo nad dveřmi a čelními okny zdobí supraporty z volut a festonů, nad nimiž jsou svorníky. Ve středu supraport se pak nacházejí medailony, nad dveřmi vodorovné a nad okny svislé, ke kterým Josef Vítězslav Šimák dodává, že jsou zdobeny mozaikou z „krystalů“ z nedalekého vrchu Kozákov.⁴⁵⁹ Nad čelními okny se dřevěnými žaluziemi se kromě štukových festonů nacházejí přímo nad zdobenými medailony hlavy dětí nebo andělů. Na přední části salla terreny je viditelné kladí, které nese pásovou vyčnělou římsu.⁴⁶⁰ Horní části salla terreny zdobí vikýře – vyšší zpředu, nižší z boků. Ty jsou nahoře zaobleny, dekoracemi ladí s celou stavbou. Uprostřed vikýřů se nacházejí velká oválná okna v současnosti zakrytá prkny.

Salla terrena je jedinou stavbou v areálu a do té doby patrně v celém městě, která dostala mansardovou střechu.⁴⁶¹ Stejně jako střechy v celém zámeckém areálu i tato měla červenou barvu. Ostění ke dveřím a třem oknům v salla terreně, stejně jako v ostatních novostavbách, otesal kameník Martin Sander a „a zasadil zde dvoje mříže.“⁴⁶² Okna, dvoje veliké dveře a kamenné dlaždice také sám dodal.⁴⁶³ V létě 1711 namaloval pražský malíř Eliáš Zobel na klenbě hlavního sálu fresku s výjevem z valdštejnské rodové legendy „Jindřich z Valdštejna představuje králi Přemyslu Otakarovi II. svých 24 synů.“⁴⁶⁴ „Kompozice byla provedena dle Wussinovy rytiny ze spisu *Amphitheatrum gloriae*, vydaného 1661, již byla předlohou návrhová kresba Karla Škréty.“⁴⁶⁵ Na vyšších plochách bočních stěn lze vidět nad nikami oválné a nad vchody pravoúhlé malby antických zřícenin. Stěny byly vymalovány růžovou, žlutou a namodralou rustikou. Do maleb i barvy se podle Josefa Vítězslava Šimáka přimíchával říční písek, aby výzdoba vypadala staře.⁴⁶⁶ Kromě vyzdobených stěn můžeme v salla terreně vidět zrcadlový strop. Jak uvádí Josef Vítězslav Šimák: „*Jeho proláklý spodek jest rozdělen bohatým štukem v 8 lichoběžníkových supraport, užších nad okny, širších nad vchody, z volut a festonů. Nad okny v nich kartuše nesou květné*

⁴⁵⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 305.

⁴⁶⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 305.

⁴⁶¹ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 9.

⁴⁶² HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 19.

⁴⁶³ HORYNA, Mojmir a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

⁴⁶⁴ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 15.

⁴⁶⁵ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 15.

⁴⁶⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 306.

*ratolesti; oddíly nad vchody jsou bohatší o putti a lastury, kartuše napodobují bronzové reliéfy: na boční allegorie lásky (kojící žena) a síly (Herakles a lev), na průčelích allegorie moci (žena, držící sloup) a hojnosti (víla s Amaltheiným rohem)*⁴⁶⁷ Pilastry a konchy dvou nik uvnitř stavby jsou ozdobeny různobarevnou a nesourodou mozaikou. Pilastry nekončí hlavicemi, ale každá jinou karyatidou v nadživotní velikosti, „*od boků vzhůru bílá, díla štukového, podpírajíc členěnou a povydanou římsu.*“⁴⁶⁸ Evženie Šnajdrová a Vojtěch Láska se domnívají, že interiér salla terreny nejlépe ukazuje honosnost výzdoby samotného zámku před jeho požárem v roce 1724,⁴⁶⁹ jelikož nikdy nedošlo k žádnému výraznějšímu poškození této stavby.

Šindele na střeše byly v roce 1798 ve špatném stavu.⁴⁷⁰ Jejich výměna však probíhala až od roku 1816.⁴⁷¹ Josef Vítězslav Šimák k roku 1900 popisoval střechu jako velmi členitou: „*Nad průčelními lukarnami se zdvihá kryt napříč os zvlněným obloukem; na bočních křídlech poloviční sedlový, v úhlech nižší stříšky, lomené a vzhůru vlnou stoupající; pak vše přechází v osmiboký vyšší, ale stlačený, jehlanovitý střed.*“⁴⁷²

4.5.8 Oranžerie a fíkovny (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789, č. 14A a 14B)

V zahradě také stávaly dvě oranžerie s fíkovnami. Obě byly přístupné ze salla terreny spojovacími předsíněmi.⁴⁷³ Na první se zřejmě začalo pracovat v roce 1702. Na její stavbě vedle zámečníků a truhlářů se podíleli i mladoboleslavský kameník Mikoláš Khützing a pražský klempíř Šimon Kottman.⁴⁷⁴ V roce 1704 byla oranžerie dostavěna a Steigerwald zasklil fíkovnu.⁴⁷⁵ Po roce 1710 byla symetricky postavena na severním okraji francouzské zahrady druhá oranžerie,⁴⁷⁶ jejíž realizaci řídil Nicollo Reimondi.⁴⁷⁷ Do ní byly vyrobeny nové parapetní kameny, okna a dveře. Kotlář Matěj Woth z Turnova dodal dvě měděné bání a Jiří Hauzer z Bakova fíkovnu v oranžerii zasklil. Hrnčíř Mikoláš Tieftrunk dodal 100 květináčů pro pomerančovníky.⁴⁷⁸

⁴⁶⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 307–308.

⁴⁶⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 306.

⁴⁶⁹ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 16.

⁴⁷⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 27.

⁴⁷¹ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 28.

⁴⁷² ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 305–306.

⁴⁷³ BENEŠOVSKÁ, Klára, pozn. 391, s. 21.

⁴⁷⁴ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 16–17.

⁴⁷⁵ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 17.

⁴⁷⁶ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 18.

⁴⁷⁷ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

⁴⁷⁸ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 19–20.

Šindelová střecha byla položena na krovu vyrobeném z 31 dřevěných trámů.⁴⁷⁹ Pražský malíř Eliáš Zobel se podílel na výmalbě některých andělů v oranžerii.⁴⁸⁰ Stavby na délku měřily přibližně 75 metrů.⁴⁸¹ Na rytině Jiřího Hislera z roku 1789 už ale obě oranžerie chybějí a na jejich místech se na tomto vyobrazení nacházejí stromy.

4.5.9 Klášter (obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789 č. 9), kostel Tří králů (č. 10) a kaple svaté Anny (č. 11) a obr. 11: Kostel Tří králů a kaple sv. Anny

Kapucínský klášter s kostelem Tří králů a kaplí svaté Anny stojí u severního okraje zámecké zahrady, oddělen je od ní zdí. Vchod do kostela Tří králů je situován jihovýchodním směrem, kolmo na něj navazuje kaple sv. Anny. Před těmito stavbami stojí pozůstatky zídky a morový sloup zasvěcený svaté Anně. Celý komplex zmíněných budov, tedy kapucínského kláštera, kostela Tří králů a kaplí svaté Anny, působí architektonicky velice zajímavě a především kontrastně, přestože je vše vybudováno v barokním slohu. Zatímco v případě kláštera a kostela se jedná o jednoduché stavby, kaple svaté Anny je bohatě zdobená.

Arnošt Josef žádal o založení kapucínského kláštera v blízkosti zámku. V roce 1687 bylo rozhodnuto o vybudování konventu pro 12 kapucínů. Stavět se začalo 22. července 1690, kdy do města přišli první kapucíni s řádovým stavitelem páterem Jiřím z Mnichova.⁴⁸² Určena byla lokalita na severním okraji zámecké zahrady, čímž došlo ke splnění řádové podmínky, že kapucínské kláštery mají stát na okraji sídelních celků.⁴⁸³ Cílem byla strohá, nezdobená, funkční budova kláštera s kostelem v duchu řádových pravidel.⁴⁸⁴

Dne 23. dubna 1693 už byl klášter postaven, jelikož došlo k jeho vysvěcení.⁴⁸⁵ Přilehlý kostel Tří králů vysvětil litoměřický biskup Bohumír Kapoun 11. října 1699.⁴⁸⁶ Mojmír Horyna o výsledné stavbě tvrdí, že kostel Tří králů je téměř příkladnou kapucínskou stavbou.⁴⁸⁷ Jedná se totiž o „*valeně klenuté jednolodí bez kruchty, s nehlubokým pravoúhlým kněžištěm, kde za hlavním oltářem navazuje prostor mnišského chóru. Na pravé straně se přimyká samostatná kaple Panny Marie,*

⁴⁷⁹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 19.

⁴⁸⁰ HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER, pozn. 11, s. 20.

⁴⁸¹ *Zámek Mnichovo Hradiště*, pozn. 34, s. 8.

⁴⁸² HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 6.

⁴⁸³ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

⁴⁸⁴ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 6.

⁴⁸⁵ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 14.

⁴⁸⁶ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 7.

⁴⁸⁷ HORYNA Mojmír, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 6.

zřízená rovněž dle řádových zvyklostí. Na prostor mnišského⁴⁸⁸ chóru pak navazují chodby klášterní budovy, jejíž řešení je ještě architektonicky skromnější.⁴⁸⁹ Vypadá tak jako mnoho dalších kapucínských klášterů v katolické části Evropy v době rekatolizace. Klášter ze tří stran uzavírá čtvercový rajský dvůr, čtvrtou stranu tvoří samotný kostel Tří králů.⁴⁹⁰

Kostel byl vybudován z lámaného pískovce vyztuženého jen v nárožích. Průčelí kostela zdobí pouze trojboký štít, který ční do výše a jenž je od základní stavby oddělen jednoduchou římsou. Okolo dřevěných vchodových dveří, jež mají na výšku 3,28 a na šířku 1,6 metru, se nachází kamenný oblamovaný rám ozdobený prostou obdélníkovou supraportou. Nade dveřmi je umístěna římsa s náznakem tympanonu. Nad nimi se nachází zřejmě pozůstatek nějaké desky nebo zobrazení. Od něj do stran jsou dvě pravoúhlá okna, směrem nahoru pak menší okno kulaté. Ve štítě má další dvě malá oblouková okna a jedno malé kulaté okénko téměř na jeho horním vrcholu.⁴⁹¹

Lod' kostela Tří králů je pravoúhlá, trojosá. Člení ji zdvojené pilastry zakončené římsovými hlavicemi, které „nesou klenbu napříč valenou, polokruhovou, prostoupenou 3 pásy výsečí, opřeny u zdi úzkými polokruhovými nosnými pásy z pilastru na pilastr.“⁴⁹² Na severní zdi lodi se nacházejí tři pravoúhlá okna.⁴⁹³ Kaple tohoto kostela je zasvěcena Panně Marii. Je umístěna uprostřed jižního boku lodi a je „krytá prostou valenou polokruhovou klenbou křížovou.“⁴⁹⁴ Z kostela Tří králů lze projít přímo do kaple sv. Anny.

Na výzdobu interiéru kostela přispěl i sám Arnošt Josef, který klášteru věnoval loretskou sochu Panny Marie. Oltářní obrazy namaloval Jan Kryštof Liška, stejně tak díla Klanění Tří králů, sv. Františka a sv. Antonína. František Světecký byl autorem triptychu Ukřižovaný Kristus s Pannou Marií, sv. Klára a sv. František Serafinský.⁴⁹⁵

Po morové epidemii z roku 1713, která se Hradišti vyhnula, nechal hrabě František Josef postavit sochu svaté Anny, jakožto ochránkyně města, která byla umístěna před kapucínský kostel. Kromě toho založil nadaci na procesní bohoslužby ke svaté Anně,

⁴⁸⁸ Kapucíni nejsou mniši, jedná se o žebravý řád.

⁴⁸⁹ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 6–7.

⁴⁹⁰ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 10.

⁴⁹¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 312.

⁴⁹² ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 313–314.

⁴⁹³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 315.

⁴⁹⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 316.

⁴⁹⁵ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 7.

kteřou po jeho smrti rozšířila jeho manželka Marie Markéta Černínová. O kult svatě Anny se starali kapucíni.⁴⁹⁶

Markéta Černínová se také rozhodla nechat vybudovat kapli zasvěcenou svatě Anně napojenou na kostel Tři králů, jelikož počet poutníků byl vyšší než kapacita kostela Tři králů,⁴⁹⁷ a to především na svátek svatě Anny. Evženie Šnajdrová s Vojtěchem Láskou píšou o tom, že se v tento den procesí ke kapli účastnilo až 20 000 návštěvníků.⁴⁹⁸

Dne 12. května 1723 byl posvěcen základní kámen a už na konci léta roku 1724 byla kaple hotova.⁴⁹⁹ Na ní se finančně kromě Valdštejnů podíleli také poddaní.⁵⁰⁰ Stavební práce prováděli řemeslníci a umělci z okolí. Budovu navrhl kapucín páter Jiří Vyškovský, který do té doby projektoval jen ve stylu kapucínské architektury. „*V kresebně cítěných kompozicích kombinoval architektonické tvary nejrůznějšího slohového původu v překvapivých, často až lehce bizarních kompozičních vztazích.*“⁵⁰¹ Stavba byla proto v minulosti mylně připisována Janu Blažejí Santinimu-Aichlovi. Stavební práce vedl Mates Dlouhý z Mnichova Hradiště; z Veselé pocházel tesař Jan Kroischer. Klempířské úkony provedl Jiří Bleiweis. Turnovský malíř Jan Jiří Hertl vytvořil oltární obrazy a také zlatil výzdobu. Sochy vytvořili a dodali Martin a Josef Jelínkové z Kosmonos.⁵⁰²

Jak již bylo zmíněno výše, do kaple sv. Anny se vstupuje přímo z kostela Tři králů, na něž je kaple kolmo napojená. Muselo proto dojít k vybourání boční stěny kostela. Aby budova vynikla a plnila dojem samostatné stavby, její boční stěna na první pohled vypadá jako strana čelní.⁵⁰³ Opticky tyto budovy odděluje vstupní část kaple, která nenavazuje hned na čelní stranu kostela Panny Marie, ale stojí mírně v pozadí. Souměrně s ní se nachází i druhá strana této boční stěny kaple. Tyto části ohraničují z obou stran dva krajní volutové sloupy: prostřední část stěny kaple se čtyřmi volutovými konzolemi stojí vůči vchodu do kostela Tři králů mírně v popředí. Mezi dvěma prostředními jsou umístěny mohutné dřevěné dveře vysoké 3,6 a široké 2,4 metru, které lemují členěný kamenný rám.⁵⁰⁴ K nim vedou tři kamenné schody. Mezi jednotlivými sloupy se nacházejí oblouková okna, která mají podle Josefa

⁴⁹⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 345.

⁴⁹⁷ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 16.

⁴⁹⁸ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 19.

⁴⁹⁹ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 16.

⁵⁰⁰ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 344.

⁵⁰¹ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 21.

⁵⁰² HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 17.

⁵⁰³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 316.

⁵⁰⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 317.

Vítězslava Šimáka různou šířku – v lodi jsou okna široká 1,5 metru, u vchodu 1,4 metru a okno v presbytáři 1,2 metru. Na výšku měří 3,2 metru s výjimkou prostředního okna nade dveřmi, které je kratší podle Josefa Vítězslava Šimáka o čtvrtinu.⁵⁰⁵ Okolo oken můžeme vidět šambránu, která je „v základě zvonovitě rozšířená, v ose pak nahoře přerušena konickým závěrníkem, jest ověšena u spodu štukovou draperií ze stuh, květů a třapců, svrchu otočena podobným baldachýnem, opřeným volutami a spjatý uprostřed lasturou.“⁵⁰⁶ Tato výzdoba okolo šambrán je zbarvena barokní červení. Na ploše mezi dveřmi a menším oknem je umístěna supraporta, na níž je zřetelná plasticky ztvárněná mušle. Kolem ní vybíhá, jak píše Josef Vítězslav Šimák, náznak zdobeného půlkruhového tympanonu, který se svou spodní stranou dotýká volutových konzolí a jeho horní strana lemuje spodní okraj okenní šambrány. Horní strany se nedotýkají, naopak je mezi nimi stojí stylobat, na němž je umístěna zdobená závitnicová kartuše, která překrývá spodní část menšího okna, s nápisem SANCTAE ANNAE AVI REDEMPTORIS NOSTRI HONORI EXSTRVCTA. Jedná se o chronogram značící rok 1724,⁵⁰⁷ tedy rok dokončení stavby kaple sv. Anny.

Boční stěna má dokonce i štít, který je od zbytku stavby opticky oddělen vlysem. Ten nese zdobení v podobném duchu jako prostory okolo oken. Uprostřed se nachází valdštejnský a černínský alianční erb v polokruhové kartuši.⁵⁰⁸ Ve zdobeném štítu nad aliančním znakem je umístěno okno, před nímž byl vybudován malý balkon s kamennou balustrádou. Z každé strany je po jednom slepém oknu obloženém pískovcovým rámem. Stejně jako okna pod nimi, i tato mají šambrány a pod sebou stejnou štukovou výzdobu. Ta se objevuje také nad výše uvedeným prostředním oknem. Nad ním vrcholí atika se zděným podstavcem připomínající svým tvarem klenák, ale ve skutečnosti jde o podstavec sochy sv. Michaela.

Slepé pravoúhlé okno se nachází na jižní zdi kaple, okolo něj je k vidění stejná červená štuková výzdoba jako u hlavní stěny. Pod ním je umístěna klasicistní hraběcí hrobka, která byla vybudována na počátku 19. století Arnoštem Filipem z Valdštejna (viz obr. 12: Klasicistní valdštejnská hrobka na severní straně kaple sv. Anny. Jedná se o pravoúhlou přístavbu, jejíž čelní část „má podobu portiku neseného dvěma páry

---

⁵⁰⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 317.

⁵⁰⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 317

⁵⁰⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 317

⁵⁰⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 317

*sdrůžených toskánských sloupků na pravoúhlých podstavcích.*⁵⁰⁹ Tympanon v trojúhelníkovém štítu zdobí valdštejský erb. Na vrcholu štítu je vztyčený kovový kříž. V hrobce jsou uloženy ostatky devíti členů valdštejského rodu z rodové větve Arnošta Filipa z Valdštejna. Kromě něj v ní byli pohřbeni mimo jiné i jeho manželka Antonie a syn Kristián s manželkou.⁵¹⁰

Na horních koncích sloupů stojí sochy, které tak lemují okraj střechy. V zadních částech této boční stěny kaple se nacházejí sochy sv. Ivana a Víta, vpředu po stranách sv. Antonín a Josef, v horní části Jan Křtitel a sv. Jan Nepomucký a úplně na vrcholu, jak uvádí Josef Vítězslav Šimák, stojí socha sv. Anny.⁵¹¹ Zde se nejspíš Josef Vítězslav Šimák mylí, protože na špici se tyčí s největší pravděpodobností socha archanděla Michaela. Socha sv. Anny stojí nad předělem mezi kostelem Tří králů a kaplí sv. Anny. Nad slepými okny jsou umístěny kamenné vázy, na jejichž poklopech se nachází koule, z nichž do tří stran šlehnají blesky. Jak již bylo zmíněno, autory sochařské výzdoby byla rodina Jelínků z Kosmonos.

Zatímco kostel Tří králů má sedlovou střechu, kaple sv. Anny je zastřešena valbou. Ke štítu vede pravoúhlá odbočka, na jejímž hřebeni „*sedí osmiboká lucerna roubená, cibulovité stříšky podebrané římsou, s makovicí a křížem ozdobně kovaným.*“⁵¹²

Samotný klášter neprošel ve druhé polovině 18. století výraznějšími změnami. Pouze chór za hlavním oltářem byl vybaven rokokovými chórovými lavicemi.⁵¹³

V roce 1785 byly do kaple svaté Anny uloženy ostatky Albrechta z Valdštejna. Ty se do 30. let 20. století nacházely za dřevěnými dvířky v neoznačeném hrobě.⁵¹⁴ Až v roce 1933 byla vyhotovena náhrobní mramorová deska s bronzovým reliéfem Albrechta z Valdštejna od Karla Kolaczka.⁵¹⁵ Kromě ostatků Albrechta z Valdštejna byly do kaple svaté Anny uloženy pozůstatky posledních Vartemberků. Jednalo se o rod příbuzný Valdštejnům, který zanikl za třicetileté války.⁵¹⁶

V roce 1785 byl klášter na žádost hraběte Vincence z Valdštejna zrušen, zřejmě kvůli jeho finančním problémům, kvůli nimž mu už před tím nevyplácel almužny podle předchozích dohod, a proto kapucíni trpěli nedostatkem.⁵¹⁷ Po oficiálním zrušení

⁵⁰⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 318

⁵¹⁰ Ústní sdělení Mgr. Jakuba Altmana z 6. 4. 2020.

⁵¹¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 317.

⁵¹² ŠIMÁK, Josef Vítězslav, pozn. 226, s. 318.

⁵¹³ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 23.

⁵¹⁴ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 25.

⁵¹⁵ HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 26–27.

⁵¹⁶ HRBEK, Jiří, pozn. 42, s. 190.

⁵¹⁷ HRBEK, Jiří, pozn. 92, s. 346.

kláštera řeholníkům dovolil v klášteře dožít. Poslední kapucín zemřel v roce 1811 a 26. září téhož roku došlo k definitivnímu zrušení konventu. Poté budovu kláštera, kostel Tří králů i pozemky jemu náležející koupil hrabě Arnošt Filip. Rozšířil tak svou zámeckou zahradu a z nově zakoupených pozemků vznikl anglický park. Na žádost mnichovohradišťských obyvatel se v kostele i nadále konaly bohoslužby.⁵¹⁸ Zařízení interiéru bylo vydraženo⁵¹⁹ a jeho budova sloužila k ubytování služebnictva.⁵²⁰

Současnou podobu získal areál kláštera při přestavbě v letech 1919–1920 na návrh architekta F. Dámece. Z interiérů kláštera se staly byty, a tak v některých částech zůstaly původní pouze zdi. Kostela Tří králů a kaple svaté Anny se žádné stavební úpravy netýkaly.⁵²¹ V kapli svaté Anny se od roku 1966 nachází lapidárium barokních soch ze středních Čech, jejichž autory byli například Matyáš Bernard Braun, rodina Jelínků z Kosmonos nebo František Ignác Platzer.⁵²²

---

⁵¹⁸ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 22.

⁵¹⁹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 26.

⁵²⁰ LÁSKA, Vojtěch a Evženie ŠNAJDROVÁ, pozn. 268, s. 22.

⁵²¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ, pozn. 167, s. 26.

⁵²² HORYNA Mojmir, KRÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva a Ladislav BEZDĚK, pozn. 159, s. 23–24.

5. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo popsat proměnu malého renesančního zámku v Mnichově Hradišti v honosné barokní sídlo, které sloužilo k obývání i reprezentaci generacím mnichovohradištské větve Valdštejnů. Předpokládala jsem také i pozdější stavební úpravy a kvůli schůzce panovníků Svaté aliance a proto, že na zámku i v jeho areálu najdeme i malé zastoupení klasicistních prvků.

Práci jsem rozdělila na dvě části, přičemž každá z nich je rozčleněna podle jednotlivých majitelů zámku, což umožňuje lepší orientaci v posloupnosti postupných proměn a úprav. První část se zabývá městem, druhá zámek a celým zámeckým areálem.

Jak už název města Mnichovo Hradiště značí, jeho nejstarší historie souvisí s nedalekým Klášteřem nad Jizerou. Z malého obchodního centra mnichů se, zřejmě i díky jeho poloze v místech, kde se křižovaly obchodní cesty, i přes časté střídání majitelů po husitských válkách, během čtyř století se proměnilo v město. Za další následující dvě staletí se z něj dokonce stalo centrum valdštejnské pojizerské domény a bylo jím až do roku 1913.

Nejvýraznějšími osobnostmi s ohledem na stavební práce na zámku i ve městě mezi majiteli Mnichova Hradiště byli Václav Budovec z Budova, Arnošt Josef z Valdštejna, jeho syn František Josef z Valdštejna a jeho manželka Marie Markéta Černínová, Vincenc z Valdštejna a Arnošt Filip z Valdštejna.

Václav Budovec z Budova nechal postavit jednopatrový renesanční zámek ve tvaru písmena L, jehož část se dochovala do současnosti. Bohužel se neobjevily žádné podrobnější informace o tom, jak vypadal, nebo dokonce vyobrazení, což následně znemožnilo popsat, co se vše změnilo při barokní přestavbě. O té rozhodl Arnošt Josef z Valdštejna. K Budovcovu renesančnímu zámku bylo přistavěno druhé patro a souměrné druhé křídlo, čímž vznikl půdorys ve tvaru písmena U. Také se začalo s pracemi v zámecké zahradě a s vybudování kláštera a kostela Tří králů. Kromě práce na svém novém sídle nechal svému služebnictvu vybudovat celou čtvrť v blízkosti zámku směrem k městu, čímž došlo k jejich vzájemnému propojení. K dokončení staveb v zámecké zahradě došlo až v době, kdy zámek vlastnil František Josef z Valdštejna. On a především jeho manželka Marie Markéta Černínová z Chudenic se zasloužili o rozvoj duchovní stránky města, a to vybudováním kostela sv. Jakuba a přistavěním kaple sv. Anny ke kostelu Tří králů. Zároveň se starali o

nemocné a potřebné vybudováním špitálu s jasně danými pravidly. Významnou osobností byl také Vincenc z Valdštejna, který i přes výrazné finanční problémy zkoušel podnikat a podporoval významné umělce tehdejší doby. V době, kdy vlastnil mnichovohradištský zámek, došlo k výrazné proměně zámeckého areálu, jelikož nařídil zbourání kostela Panny Marie, jenž se nacházel východně od zámku a na jehož místě byly velmi brzy vysázeny stromy – ty se objevují na rytině Jiřího Hislera vytvořené čtyři roky poté. Díky finanční podpoře Vincence z Valdštejna ve městě byly budovány první klasicistní stavby včetně radnice. V interiéru zámku vzniklo zámecké divadlo a nové veduty na stěnách některých místností. Za Arnošta Filipa se opět změnil zámecký areál. Po smrti posledního kapucína koupil budovu kláštera i s jeho pozemky, které byly propojeny s francouzskou zahradou zámku a na nichž nově vznikla anglická zahrada. Arnošt Filip nechal za klášteřem postavit klasicistní skleník a ke kapli sv. Anny klasicistní přístavbu sloužící jako rodinná hrobka.

Jak vyplývá z předchozího odstavce, v případě zámecké budovy je název diplomové práce „Proměny zámku v Mnichově Hradišti“ nepřesný proto, že došlo pouze jedné významné proměně – z renesančního zámku v barokní. Stavebně historický průzkum vyvrátil teorii o gotické tvrzi na jeho místě. K pracím na samotné zámecké budově docházelo obvykle v důsledku požárů (úpravy původní budovy po roce 1657, stavební práce po roce 1724), případně se jednalo o módní úpravy v interiérech (tapetování, veduty). Výjimečně byly vybudovány nové pokoje (zámecká kaple, zámecké divadlo), které odrážely osobnost tehdejšího majitele.

Oproti tomu zámecký areál prošel dvěma většími proměnami. První nastala právě v souvislosti s přestavbou renesančního sídla na barokní, se kterou zároveň vznikla salla terrena, oranžerie, stáje a konírny, jízďárna, kočárovna, začalo se také se stavbou přilehlého kláštera s kostelem Tří králů. K němu ve 20. letech 17. století přibyla kaple sv. Anny. Impuls k druhé větší proměně areálu nastal po zrušení kapucínského kláštera, kdy pozemky dříve patřící řeholníkům koupil Arnošt Filip z Valdštejna, a tím ke své francouzské zahradě připojil také anglickou zahradu. V tomto období byl také za klášteřem přistavěn klasicistní skleník a ke stěně kaple sv. Anny rodinná hrobka Valdštejnů. Zbourání kostela Panny Marie, který stával na východním okraji zámeckého areálu, v roce 1785 znamenalo výraznou proměnu celkového pohledu na zámek.

Nebyla potvrzena má domněnka, že klasicistní úpravy probíhaly v důsledku příprav na schůzku panovníků Svaté aliance. Výjimkou je zámecké divadlo, které před touto

událostí nechal Kristián z Valdštejna upravit. Ostatní klasicistní stavby – skleník i valdštejnská hrobka – vznikly už za jeho otce Arnošta Filipa z Valdštejna. Souvisejí patrně s rozšířením zámeckého areálu po zrušení kapucínského kláštera, jelikož byly postaveny v této době.

Na základě popisu ve stavebně historickém průzkumu zámku a jeho areálu jsem se pokusila na rytině Jiřího Hislera určit jednotlivé stavby (viz příloha). Toto vyobrazení jsem vybrala, protože jako jediné z těch, s nimiž jsem pracovala, zachycuje všechny pozemky a stavby, které byly v průzkumu popsány. Chybí však na něm kostel Panny Marie (tou dobou čtyři roky zbouraný) oranžerie (taktéž zrušený). Naopak zámecký skleník ještě nestál.

Na rytině Friedricha Bernarda Wenera (viz příloha) z poloviny 18. století je zajímavé, že přestože je hojně využívána v monografiích, nikdo neupozornil na nepřesnosti v pojmenování světových stran. Horní vyobrazení totiž ukazuje jižní stranu zámku, přesněji vyvolává dojem, že autor stojí kolmo k jihovýchodnímu rohu budovy. Wenerův popis tomu ale neodpovídá, jelikož je vyobrazení nadepsáno jako „Mnichovo Hradiště ze západu“. Ani dolní název „Mnichovo Hradiště z východu“ není úplně přesný, jedná se spíše o pohled ze severu, severovýchodu.

Tato práce nabízí několik podnětů k dalšímu bádání. Jednat se může například o jednotlivé osobnosti majitelů zámku nebo bližší zachycení proměn interiérů zámku, které jsou v této diplomové práci zmíněny pouze sporadicky. Za nejzajímavější téma považuji klasicistní přístavbu ke kapli sv. Anny – valdštejnskou hrobku, o které jsem v literatuře žádnou zmínku nenašla. Zajímavé je, že o ní neví ani řada místních obyvatel, kapli mají spojenou jen s ostatky Albrechta z Valdštejna, které jsou uloženy uvnitř.

Rodinný archiv Valdštejnů také nabízí velké množství materiálů ke studiu – napadla mne myšlenka, zda se něco o přestavbách a postupných proměnách zámku nepíše v osobní korespondenci Valdštejnů. Jednalo by se ale o příliš náročnou, možná až nemožnou práci pro jednoho člověka s omezeným časem, proto nedošlo k uskutečnění tohoto nápadu. Nelze také vyloučit, že se nově objeví dobová vyobrazení zámku. Pokud by se totiž našla malba nebo rytina sídla před zahájením barokní přestavby, dala by se stěžejní proměna mnichovohradištského zámku popsat přesněji než v současnosti, kdy si musíme vystačit se stručnými popisy.

6. Prameny

6.1 Prameny vydané

KRAMERIUS, Karel. ed. M. TÝFOVÁ. *Putování po českých hradech (1814–1818)*. Praha: Scriptorium, 2010. Manu propria. ISBN 978-80-87271-20-9, 627 s.

SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. [online]. [vid. 2019-11-12]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=5-YBAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>.

6.2 Prameny nevydané

6.2.1 Rukopisy

BUDIL, Vladimír: *Zámek Mnichovo Hradiště: majitelé a vývoj interiérů, I. část 17. a 18. století*.⁵²³

6.2.2 Archiv Národního muzea

sbírka F57, Hradiště Mnichovo.

sbírka G6, Hradiště Mnichovo.

sbírka H8, Budovec z Budova.

sbírka H66-8, z Valdštiny, l: listiny 1635–1642; m: listiny 1634–1648.

sbírka H66-9, z Valdštiny, n: listiny 1649–1654; o: listiny 1655–1662.

sbírka H66, z Valdštiny, e: listiny 1625–1634.

sbírka H68-9, z Valdštiny, p: listiny 1663–1670; q: listiny 1671–1693.

sbírka H68-11, z Valdštiny, r: listiny 1694–1720; s: listiny 1721–fin.

6.2.3 Národní archiv České republiky

Oddělení fondů samosprávy a státní správy do roku 1848 a církevních institucí

fond Stará manipulace

inv. č. 2266, sign. M85/1-11, karton 1505.

Hradiště Mnichovo, inv. č. 2686, sign. P106.

---

⁵²³ Majetek pana Františka Plaňanského

6.2.4 Státní oblastní archiv v Praze

fond Rodinný archiv Valdštejnů

Dopisy různých osob Kristiánovi z Valdštejna, 1820–1859, inv. č. 4014, sign. VI-23.

Inventář zámku MH, 1803, inv. č. 287.

Inventář zámku MH, Bělá, Doksy, 1749, inv. č. 289.

Koupě panství MH Arnoštem Josefem z Valdštejna a koupě panství Dobřejovice, Komonice a Sulice a jejich prodej Karlem Arnoštem z Valdštejna, 1675-1710, inv. č. 3079, sign. I-II/2-3.

Účty Vincence z Valdštejna, 1760-1799, inv. č. 3932, sign. VI-2.

Zápisy o Valdštejnech v zemských deskách, inv. č. 2399, sign. II-N.

Závěť Maxmiliána z Valdštejna, inv. č. 2660, sign. XII-Q2. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/1475/1>.

Zpráva k dějinám zámku k r. 1724, inv. č. 2876, sign. I-5/2, kart. 5.

fond Ústřední správa valdštejnských velkostatků

Odhad panství Mnichovo Hradiště, 1655, sign. V-9-4, kart. 9.

Stavební knihy z let 1797–1845, inv. č. 4291 – 4318.

6.2.5 Muzeum Mnichovo Hradiště

Kronika města Mnichovo Hradiště I, uložená v Muzeu města Mn. Hradiště, fond Kroniky, p. č. 2

7. Literatura

7.1 Monografie

BEDNÁŘ, Vladimír. *Stezkami domova*. Bakov nad Jizerou: ProCHemieTrans, 2002, 301 s.

BENEŠOVSKÁ, Klára. *Stavebně-historický úvod k architektonické studii zámeckého areálu v Mnichově Hradišti*. Kostelec nad Černými lesy: Středočeský ústav pro konzervaci a obnovu památek, 1977.

BUDIL Vladimír, ČERVINKA Josef a Stanislav HNÍZDIL. *700 let Mnichova Hradiště 1279–1979*. Mnichovo Hradiště: Městský národní výbor, 1979, 118 s.

CICHROVÁ Kateřina, DOLÍNEK Vladimír a Květa KŘÍŽOVÁ. *Setkání panovníků roku 1833 na zámku v Mnichově Hradišti. Doprovodný text a katalog k zámecké interiérové instalaci*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-043-6, 142 s.

DAVID, Petr a Vladimír SOUKUP. *888 hradů, zámků, tvrzí České republiky*. Praha: Kartografie, 2002, ISBN 80-7011-709-5, 335, 58 s.

DAVID, Petr a Vladimír SOUKUP. *Dějiny zámků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Knižní klub, 2013, ISBN 978-80-242-4226-2, 424 s.

FIŠERA, Zdeněk. *Hrady a tvrze na Mladoboleslavsku*. Mladá Boleslav: Okresní muzeum Mladá Boleslav, 2002. ISBN 80-238-9436-6, 160 s.

HAVLÍK, Jiří M. *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-628-4, 277 s.

HORYNA Mojmír, KŘÍŽOVÁ Květa, LUKÁŠOVÁ Eva, BEZDĚK Ladislav. *Zámek Mnichovo Hradiště*. Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013. ISBN 978-80-86516-54-7, 88 s.

HORYNA, Mojmír a Luboš LANCINGER. *Mnichovo Hradiště. Státní zámek: Stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1977.

HRBEK, Jiří. *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*. Praha: Togga, 2015. ISBN 978-80-7476-082-2, 420 s.

HRBEK, Jiří. *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*. Praha: NLN, 2013. ISBN 978-80-7422-233-7, 860 s.

- CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*, 3. svazek, Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1668-1, 260 s.
- KOŠŤÁL, Vratislav a Renata KOŠŤÁLOVÁ. *Historická sídla Středočeského kraje*. Díl 1. Mělnicko, Mladoboleslavsko a Nymbursko. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87474-58-7, 300 s.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 4. Ml-Pan. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-16-8, 941 s.
- KUČA, Karel a Milan BEDNAŘÍK. *Hrady, zámky a další památky ve správě Národního památkového ústavu*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2009. ISBN 978-80-87104-44-6, 440 s.
- LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1997. ISBN 80-85808-50-1, 317 s.
- Malý Ottův slovník naučný*. 1. d., Praha 1905
- MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000, ISBN:80-7106-422-X, 154 s.
- PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 1., Praha: Česká akademie věd a umění, 1947. 726 s.
- PROCHÁZKOVÁ, Lenka. *Mnichovo Hradiště a okolí*. Praha: Paseka, 2016. ISBN 978-80-7432-686-8, 196 s.
- PRŮŠKOVÁ, Helena. *Život na Ostrově svaté Anny*. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2004. ISBN 82-239-29990-9, 87 s.
- PRŮŠKOVÁ, Helena. *Můj dům, můj hrad*. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2006. ISBN 80-239-8279-6, 151 s.
- REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. Praha: Melantrich, 1984, 271 s.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl. 10. Boleslavsko*. 3. vyd. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-85794-84-5, 422 s.
- ŠIMÁK, Josef, Vítězslav (ed. Alois JIRÁSEK). *Čechy. Díl XII. Severní Čechy*. Praha: J. Otto, 1905.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*. Díl 1. Praha: Okresní výbor Mnichovo-Hradištský, 1917, 460 s.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese mnichovohradištském. Díl 1.* Praha: Archeologická komise při Československé akademii věd a umění, 1930, 648 s.

Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24. – 25. dubna 2009 v Turnově. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009. ISBN 978-80-86254-19-7, ISSN 1211-975X, 384 s.

VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků.* 2. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-028-4, 623 s.

VOJKOVSKÝ, Rostislav a Ladislav JUROŠ. *Mnichovo Hradiště. Zámecký areál s bývalým klášteřem.* Hukvaldy-Dobrá: Putujme, 2012. ISBN 978-80-87712-02-3, 30 s.

VOREL, Petr (ed.): *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997.* Pardubice – Praha: Východočeské muzeum; Historický ústav Akademie věd České republiky; Ústav českých dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1999, ISBN 80-86046-34-6, 204 s.

7.2 Časopisecké články

HORÁČKOVÁ, Svatava. *Správa valdštejnských statků na Mnichovohradištsku v druhé polovině 17. století*, in: Sborník archivních prací. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR, 33, 1983, č. 2, s. 390–442.

PRŮŠKOVÁ, Helena. *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, in: *Od Ještěda k Troskám*. 36, 2013, č. 2, ISSN 1214-1798, s. 137–141.

ŠIMON, Alois. *Sněmování mocnářů v Mnichově Hradišti r. 1833*, in: *Od Ještěda k Troskám*, 8, 1929–1930, s. 52–61.

7.3 Průvodcovské texty

DUMKOVÁ, Jana. *Expozice radniční věž. Průvodcovský text*. Mnichovo Hradiště, 2019.

LÁSKA, Vojtěch a Evžen ŠNAJDROVÁ. *Státní zámek Mnichovo Hradiště – průvodcovský text*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1983.

MACH, Pavel. *Kostel sv. Jakuba Většího: průvodcovský text*.

kol. autorů. *Sylaby pro průvodce na zámku v Mnichově Hradišti*, 2014:

- *Zámek Mnichovo Hradiště: Úvod do historie zámku Mnichovo Hradiště. Průvodcovský text.*
- *Zámek Mnichovo Hradiště: I. okruh. Průvodcovský text.*
- *Setkání tří panovníků Sv. aliance v roce 1833 a zámecké divadlo. Průvodcovský text.*

Text výkladu průvodců v expozici zámku a kostela Mnichovo Hradiště. Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. 1976.

8. Internetové zdroje

Majitelé panství. *Státní zámek Mnichovo Hradiště* [online]. Dostupné z: <https://www.zamek-mnichovohradiste.cz/cs/o-zamku/Majitele-mh>

MAREK, Miroslav. *Waldstein 5*. Genealogy index [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <http://genealogy.euweb.cz/waldstein/waldstein5.html#JF>

MAREK, Miroslav. *Waldstein 6*. Genealogy index [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <http://genealogy.euweb.cz/waldstein/waldstein6.html#JF>

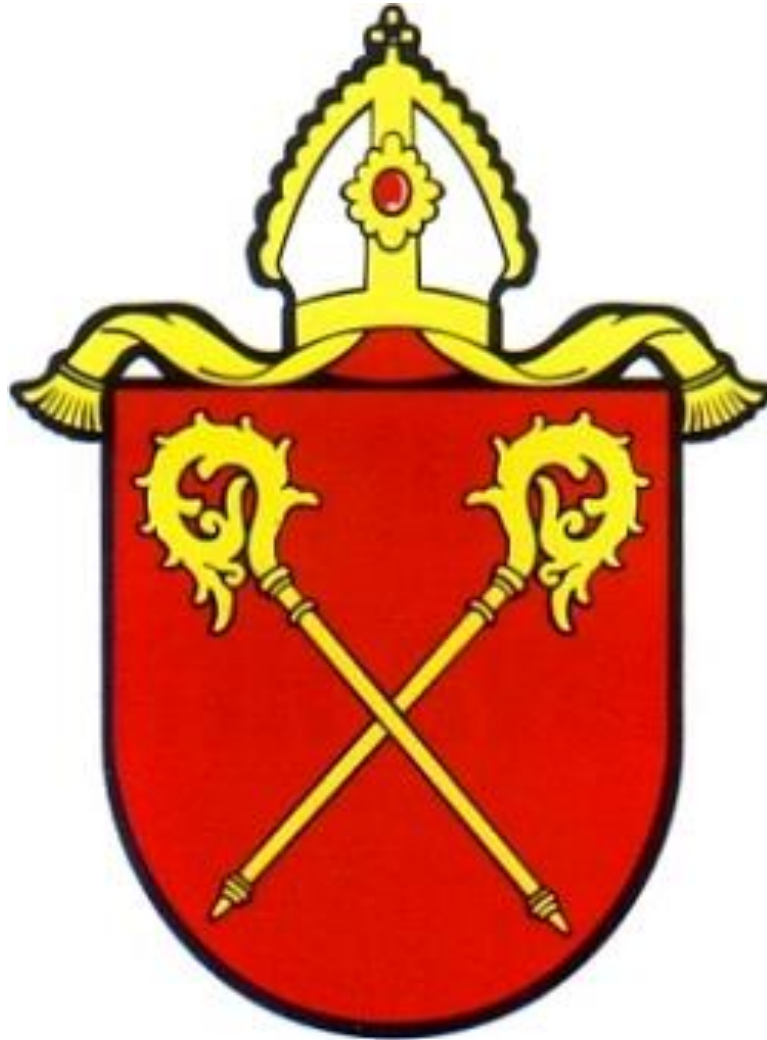
Počet obyvatel v obcích - k 1. 1. 2020: Tab. 3 Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2020. Český statistický úřad [online]. 30. 4. 2020 [cit. 2020-05-14]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112019>

Sešity Augusta Sedláčka: S1–S13. Kartotéky Augusta Sedláčka [online]. [cit. 2020-05-12]. Historický ústav Akademie věd ČR Dostupné z: http://www.augustsedlacek.cz/sesity/index.php?sesit=3%2FHUAVCR-HUAVCRS1_S13_____35AJF63&fbclid=IwAR3y3ZSvRrI_XUTdunLdvt90LeT1T-VpLorqPSndAQwObLWd5vnnvuk903CY

9. Přílohy

9.1 Obrazové přílohy

obr. 1: Znak města Mnichovo Hradiště⁵²⁴

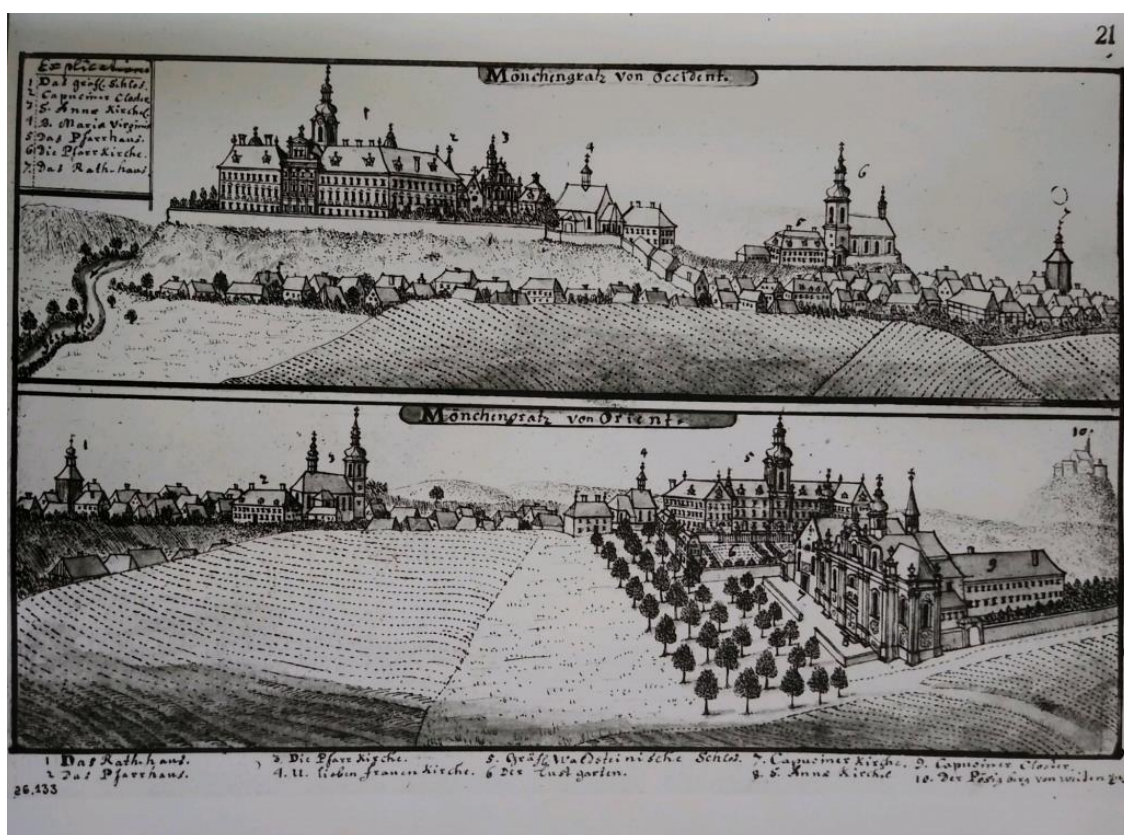

---

⁵²⁴ Symboly města. *Město Mnichovo Hradiště* [online]. [cit. 2020-03-11]. Mnichovo Hradiště, ©2007-2020. Dostupné z: <https://www.mnhradiste.cz/mesto/symboly>

obr. 2: Rytina Friedricha Bernarda Wenera, 1752⁵²⁵

Vyobrazené stavby (česky):

Mnichovo Hradiště ze západu (Mönchengratz von Occident) ⁵²⁶	Mnichovo Hradiště z východu (Mönchengratz von Orient) ⁵²⁷
1. zámek	1. radnice
2. kapucínský klášter	2. fara
3. kaple sv. Anny	3. farní kostel (kostel sv. Jakuba)
4. kostel Panny Marie	4. kostel Panny Marie
5. fara	5. zámek
6. farní kostel (kostel sv. Jakuba)	6. zahrada
7. radnice	7. kapucínský kostel (Tří králů)
	8. kaple sv. Anny
	9. kapucínský klášter
	10. Klášter

⁵²⁵ WERNER, Friedrich Bernard. *Mnichovo Hradiště*, 1652. in: BENEŠOVSKÁ, Klára. *Stavebně-historický úvod k architektonické studii zámeckého areálu v Mnichově Hradišti: Fotodokumentace*. Kostelec nad Černými lesy: Střeodočeský ústav pro konzervaci a obnovu památek, 1977

⁵²⁶ F. B. Werner tento pohled na město nezachytil ze západu, nýbrž z jihu

⁵²⁷ F. B. Werner tento pohled na město nezachytil z východu, nýbrž ze severu

obr. 3: Rytina Jiřího Hislera, 1789⁵²⁸

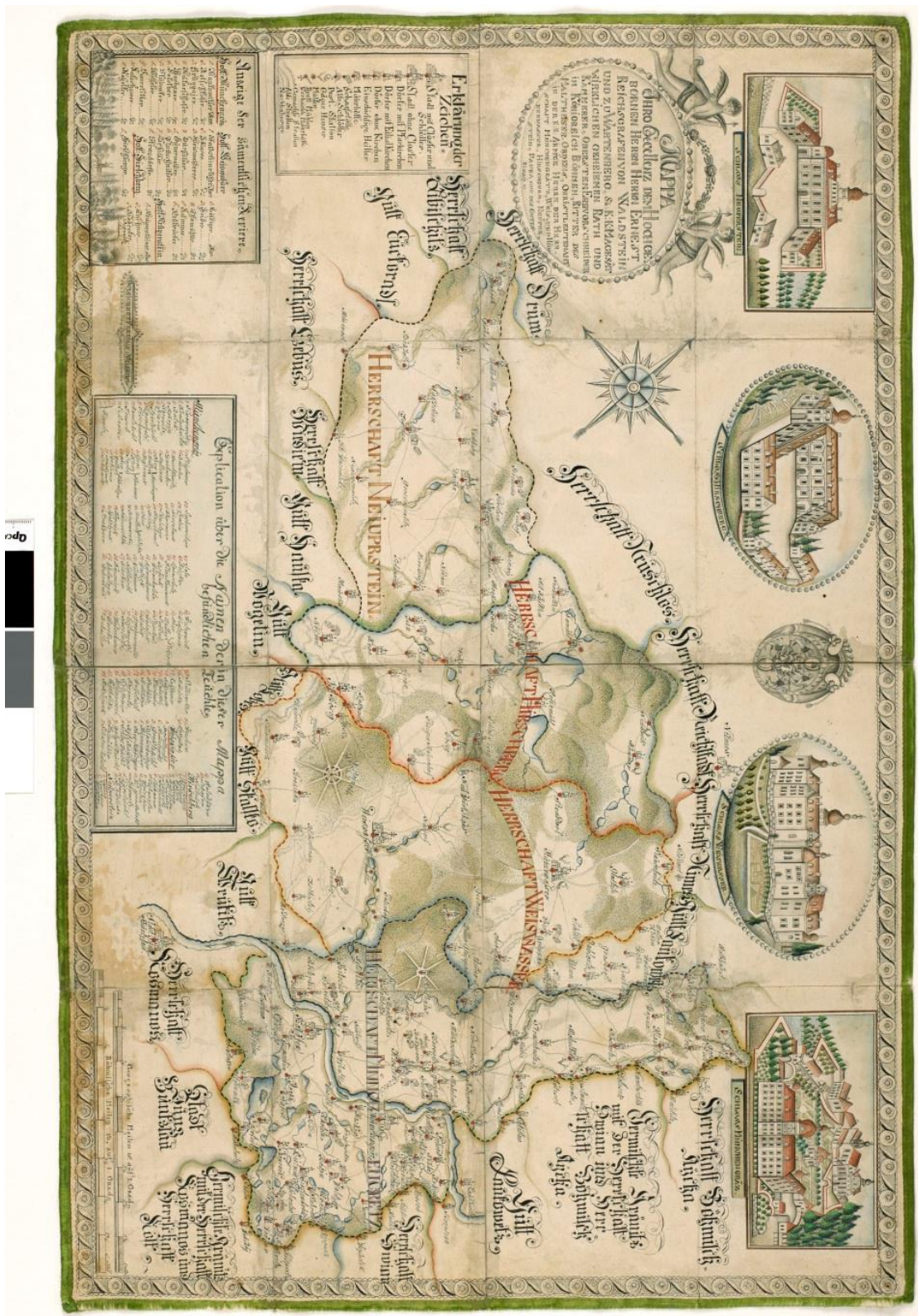

Vyobrazené stavby a lokace:

1. zámek	9. kapucínský klášter
2. salla terrena	10. kostel Tří králů
3. stáje a konírny	11. kaple sv. Anny
4. do r. 1838 kočárovna	12. po r. 1812 postaven skleník
5. jízdárna	13. do r. 1785 kostel Panny Marie
6. do r. 1812 dům zahradníka	14. okolo r. 1700 do neurčeného data před rokem 1789 oranžerie
7. do r. 1812 dům zámeckého správce	15. od r. 1838 kočárovna
8. do r. 1812 dům vrátného	

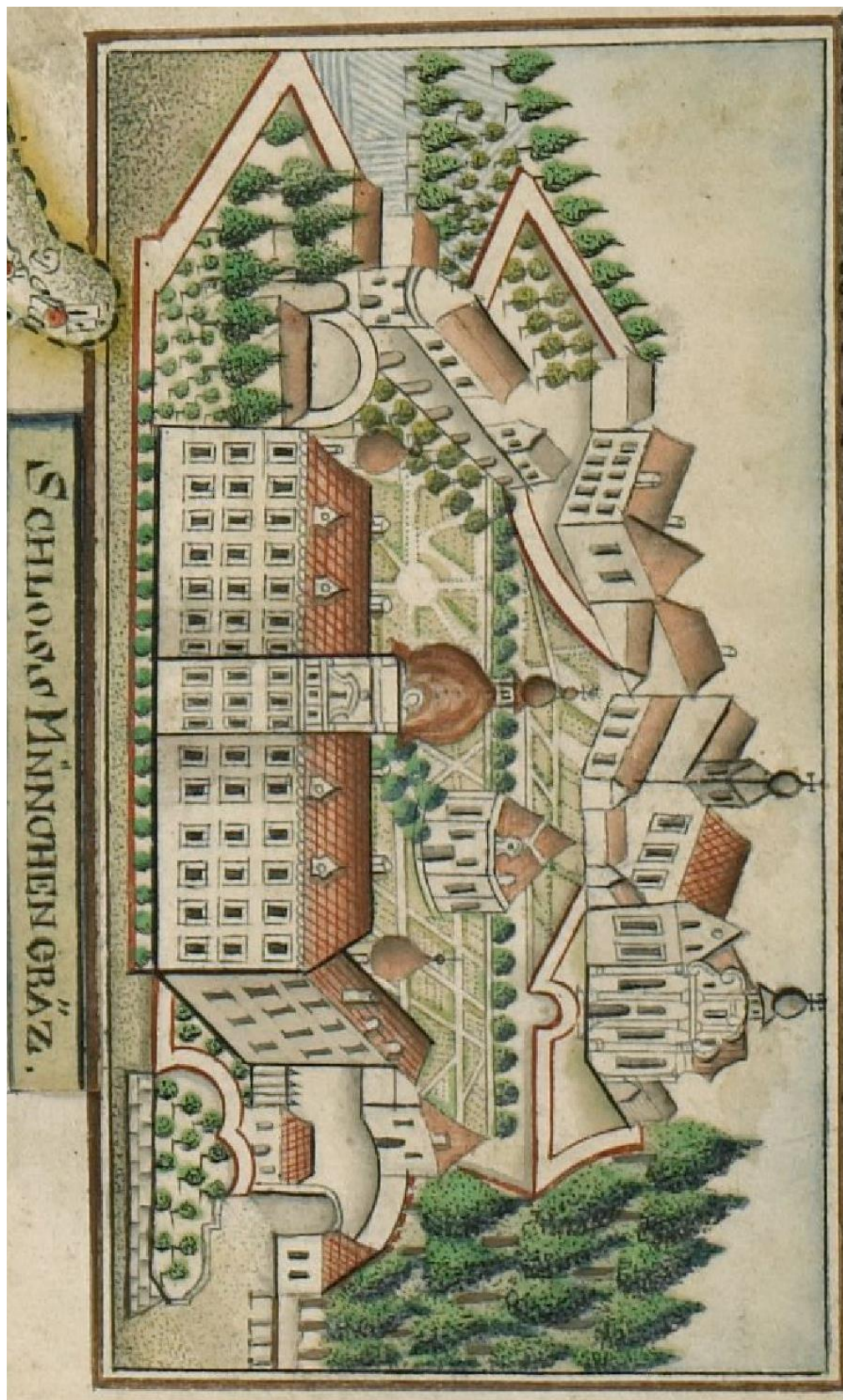
⁵²⁸ HISLER, Jiří: *Pohled na zámek a klášter*, 1789 in: BENEŠOVSKÁ, Klára. *Stavebně-historický úvod k architektonické studii zámeckého areálu v Mnichově Hradišti: Fotodokumentace*. Kostelec nad Černými lesy: Středočeský ústav pro konzervaci a obnovu památek, 1977 – úprava autorky diplomové práce

obr. 4: Mapa valdštejnského panství Mnichovo Hradiště, Doksy, Bělá, Nový Berštejn, Ferdinand Wliskripl, rkp., po roce 1810⁵²⁹

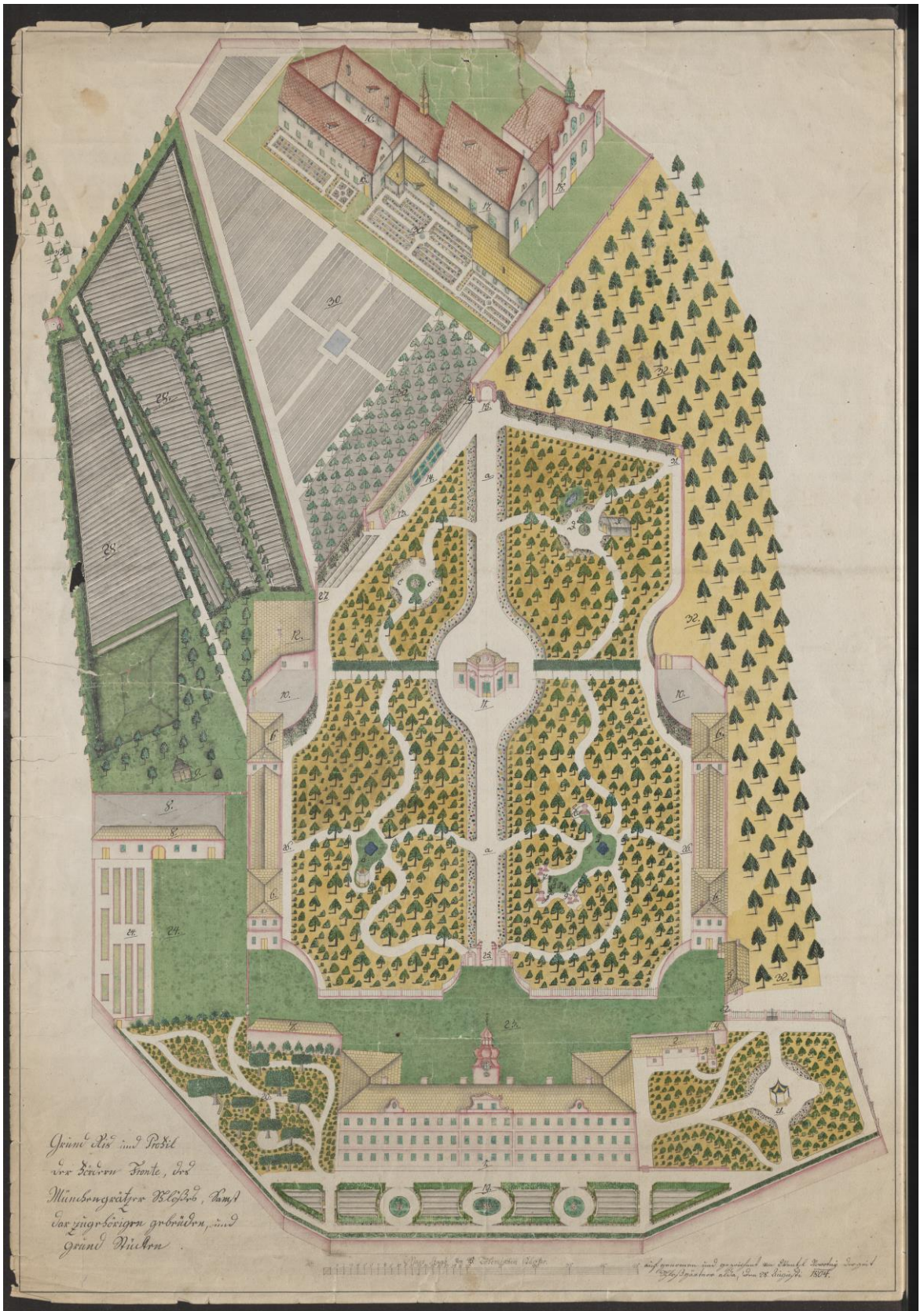

⁵²⁹ SOA Praha, RAV. inv. č. 5029

obr. 5: Mapa valdštejnského panství Mnichovo Hradiště, Doksy, Bělá, Nový Berštejn, Ferdinand Wliskripl, rkp., po roce 1810 – detail zámku Mnichovo Hradiště

obr. 6: Plán zámku a parku v Mnichově Hradišti. Václav Novotný, 1:45 českým sáhům, 860x600, rkp.⁵³⁰

⁵³⁰ SOA Praha, RAV. inv. č. 4826

obr. 7: Zámek v Mnichově Hradišti⁵³¹

---

⁵³¹ Fotografie: Mariana Červinková

obr. 8: Salla terena⁵³²

---

⁵³² Fotografie: Mariana Červinková

obr. 9: Konírny⁵³³

západní (zadní) konírna

východní (přední) konírna

---

⁵³³ Fotografie: Mariana Červinková

obr. 10: Pozůstatky klasicistního skleníku⁵³⁴

---

⁵³⁴ Fotografie: Mariana Červinková

obr. 11: Kostel Tří králů a kaple sv. Anny⁵³⁵

---

⁵³⁵ Fotografie: Mariana Červinková

obr. 12: Klasicistní valdštejnská hrobka na severní straně kaple sv. Anny⁵³⁶

---

⁵³⁶ Fotografie: Mariana Červinková

9.2 Majitelé zámku v Mnichově Hradišti podle „oficiální webové prezentace státního zámku“

9.2.1 Před úpravou:⁵³⁷

Václav Budovec z Budova (1602–1621)
Královská komora (1621–1622)
Albrecht z Valdštejna (1622–1627)
Maxmilián z Valdštejna (1627–1655 dědičně)⁵³⁸
Ferdinand Arnošt z Valdštejna (1656)
Karel Ferdinand z Valdštejna (1656–1675)
Arnošt Josef z Valdštejna (1675–1708)
František Josef z Valdštejna (1708–1722)
Marie Markéta z Valdštejna roz. Černínová (1722–1727)
Arnošt František z Valdštejna (1727–1748)
Alžběta z Valdštejna roz. z Fürstenberku (1748–1755)
Vincenc z Valdštejna z Valdštejna (1755–1797)
Arnošt Filip z Valdštejna (1797–1832)
Kristian Arnošt z Valdštejna (1833–1858)
Arnošt František De Paula z Valdštejna (1858–1904)
Arnošt Karel z Valdštejna (1904–1913)
Adolf Arnošt z Valdštejna (1913–1930)
Karel Arnošt z Valdštejna (1930–1946)
Stát (od r. 1946)⁵³⁹

---

⁵³⁷ Majitelé panství. *Státní zámek Mnichovo Hradiště* [online]. [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: <https://www.zamek-mnichovohradiste.cz/cs/o-zamku/Majitele-mh>.

⁵³⁸ Zámek vlastnil už v letech 1624–1627 jako léno

⁵³⁹ Zámek byl znárodněn už v roce 1945.

9.2.2 Po úpravě, která proběhla na základě mého dotazu:⁵⁴⁰

Václav Budovec z Budova (1602–1621)
Královská komora (1621–1622)
Albrecht z Valdštejna (1622–1627)
Maxmilián z Valdštejna (1627–1655)
Albrecht Leopold z Valdštejna (1655–1656)
Jan Bedřich z Valdštejna (1656–1661)
Karel Ferdinand z Valdštejna (1661–1675)
Arnošt Josef z Valdštejna (1675–1708)
František Josef z Valdštejna (1708–1722)
Marie Markéta z Valdštejna roz. Černínová (1722–1727)
Arnošt František z Valdštejna (1727–1748)
Alžběta z Valdštejna roz. z Fürstenberku (1748–1755)
Vincenc z Valdštejna (1755–1797)
Arnošt Filip z Valdštejna (1797–1832)
Kristián Arnošt z Valdštejna (1833–1858)
Arnošt František de Paula z Valdštejna (1858–1904)
Arnošt Karel z Valdštejna (1904–1913)
Adolf Arnošt z Valdštejna (1913–1930)
Karel Arnošt z Valdštejna (1930–1945)
Stát (od r. 1946)

---

⁵⁴⁰ Majitelé panství. *Státní zámek Mnichovo Hradiště* [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: <https://www.zamek-mnichovohradiste.cz/cs/o-zamku/Majitele-mh>.